

04.01.2016

TÜRKİYE'DE KADIN MAHPUS OLMAK

Ezgi Duman

TCPS
kitaplığı

TC
ADALET BAKANLIĞI
T Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumları
Mektup Okuma Komisyonu Başkanlığı
GÖRÜLDÜ

TCPS
kitaplığı

TCPS Kitaplığı 6

Türkiye’de Kadın Mahpus Olmak / Ezgi Duman

Editörler: Ayşegül Algan - Mustafa Eren

Kapak ve Sayfa Tasarım: Tayfun Koç

ISBN 978-605-83651-2-4

Baskı: Haziran 2016

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği

Adres: Katıp Mustafa Çelebi Mahallesi, Billurcu Sokak,

No:5 Daire:2 Beyoğlu / İstanbul

Telefon: 0212 293 69 82

e-posta: info@cezaevindestk.org.tr

Baskı ve Cilt

İncekara Kağ. Mat. Yay. ve Dış Tic. Ltd. Şti.

Tel: 0212 501 0883

**TÜRKİYE'DE
KADIN
MAHPUS
OLMAK**

Ezgi Duman

KISALTMA VE SİMGELER

6284 Sayılı Kanun	: Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun
BEHK	: Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: BM Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme
CGTHİK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CİSST	: Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
CTE	: Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü
İstanbul Sözleşmesi	: Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi
STÖ:	: Sivil Toplum Örgütü
ŞÖNİM	: Koza Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
TCPS	: Türkiye Hapishane Çalışmaları Merkezi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
THEA	: Türkiye Hapishaneler Enformasyon Ağı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Tüzük	: Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerini İnfazı Hakkında Tüzük

İÇİNDEKİLER

1. Önsöz	7
2. Giriş	23
3. Sayısal Veriler.....	25
4. Hukuki Düzenlemelerde Kadın Mahpuslar	27
Uluslararası Hukuk	27
Yerel Hukuk	31
5. Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Suç ve Ceza	33
Dolaylı Ayrımcılık	35
Doğrudan Ayrımcılık	37
6. Özel İhtiyaçlar, Yaşanan Zorluklar ve Konuya Getirilen Öneriler	39
- İdari Yapı	40
a) Erkek Hapishanelerinin Kadın Koğuşları	41
b) Kadın Hapishaneleri	46
c) Yüksek Güvenlik Rejimi ve Ağırlaştırılmış Müebbetler	49
- Hapsedilmenin Etkileri/ Sonuçları	55
a) Kapatılma	55
b) İzleme - Gözetim	62
c) Denetim - Yaptırım	64
- Eril Şiddet	68
a) Şiddet Vakalarını Tespitteki Zorluk	70
b) Şiddet Vakaları	72
c) Aramalar	76
- Damgalanma ve Yalnızlaşma	84
- Maddi Durum	90
a) Çalışanlar	92
b) Çalışmayanlar	97

- Adalete Erişim	100
- Sağlık	106
a) Fiziksel Sağlık	108
b) Ruh Sağlığı	119
- ocuklu ve Hamile Kadın Mahpuslar	126
- LBT'ler	137
- Yabancılar	139
- Kız ocukları	143
7. Sonuç	145
Kaynakça	151

ÖNSÖZ

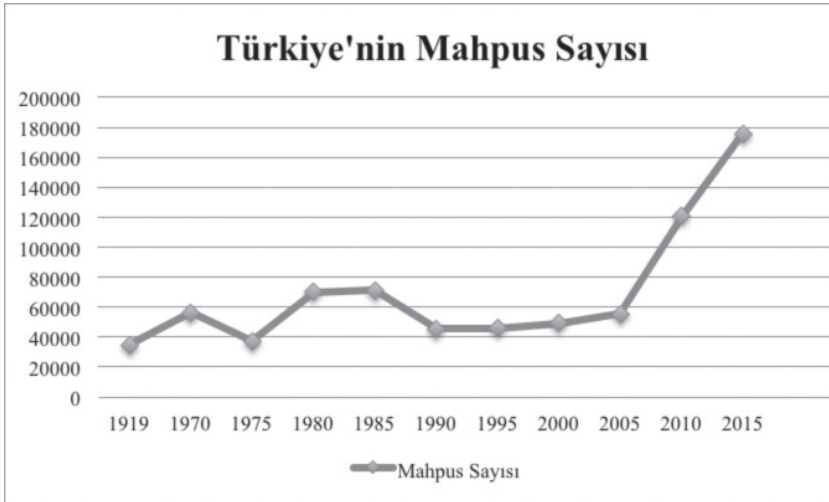
Akıl hastaneleri, huzurevleri, askeri kışlalar, gemiler, yatılı okullar, manastırlar, tekkeler... Esir kampları, toplama kampları, ıslahevleri, hapishaneler... Tüm bu kurumları, ilk grupta yer alanlarla ikinci gruptakileri bir araya getiren ortak özellik “total kurum” oluşlarıdır. Total kurumlar, içerisindeki insanlar için kuşatıcıdır, dışarıyla kurulan toplumsal ilişkiye engel oluştururlar. Bu kurumlarda yönetilmesi planlanan geniş insan yığınları (akıl hastaları, yaşlılar, askerler, öğrenciler, esirler, mahpuslar...) ile yönetici personel arasında keskin sınırlar vardır ve yönetilenler için günlük faaliyetler sıkı bir şekilde programlanır. Bir yanda elinde otoriteyi tutan küçük grup vardır diğer yanda ise bu otoriteye sorgusuz sualsiz itaat etmesi beklenen yığınlar... Sosyolog Erving Goffman, 1961 yılında yayınladığı ve “Asylums” adını taşıyan kitabında¹ to-

---

1 Erving Goffman, Tımarhaneler, Heretik Yayınları, Ankara 2015

tal kurumların özelliklerini ortaya koyarken, Philip Zimbardo ise 1971 yılında gerçekleştirdiği “Stanford Hapishane Deneyi” veya “Zimbardo Deneyi” olarak bilinen deneyi ile bu kurumların patolojik yanını gözler önüne serer.² Otoritenin keskin sınırlarla ikiye ayrıldığı böylesi kurumlarda yönetenlerden yönetilenlere yönelecek kötü muamele ve şiddetin zemini her zaman vardır. Şiddet, total kurumların patolojik karakteridir. Bu şiddetin tamamen ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağı ise ayrı bir tartışma konusudur.

“Total kurumlar” ve onların patolojik karakteri olarak “şiddet” tartışması Türkiye için güncel bir anlam ifade ediyor. “Güncel” çünkü başlıca total kurumlardan biri olan hapishaneler ve hapis cezası Türkiye’de giderek artan bir yer ediniyor kendisine.

2 Zimbardo Deneyi'ne ilişkin anlatım ve değerlendirme için bakınız: Mustafa Eren, Kapatılmanın Patolojisi/Osmanlı'dan Günümüze Hapishanenin Tarihi, Kalkedon Yayıncılık, Mart 2014

Artışta, Avrupa'da Birinci, Dünyada Onuncu...

Türkiye'de 1919 yılında mahpus sayısı 35.035'dir. 1950'lerden itibaren, 2005 yılına kadar mahpus sayısı 50 bin civarında seyretmiştir. Bunun tek istisnası 1980 darbe yıllarıdır. 2005 yılında 55.870 olan mahpus sayısı düzenli bir artış ile 2016 yılına gelindiğinde 180 bine çıkmıştır. 3 katı aşan bir artış söz konusudur.

Türkiye, Avrupa Konseyi'nin açıkladığı 2013 yılı verilerine göre, mahpus sayısındaki artış oranında Avrupa Konseyi'ne üye 48 ülke içinde ilk sıradadır. 2004-2013 yılları arasında Türkiye'nin mahpus sayısı yüzde 91.3 artmıştır.³

Ancak, Avrupa Konseyi'nin istatistiklerini oluştururken açıkladığı rakamlarla, Türkiye'nin Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün (CTE) açıkladığı rakamlar karşılaştırıldığında, bu ikisi arasında farklılıklar olduğu ve CTE'nin açıkladığı rakamlara göre Türkiye'nin mahpus sayısındaki artışın yüzde 91.3 değil 151.1 olduğu görülmektedir.⁴

Avrupa Konseyi'nin açıkladığı istatistik incelendiğinde önemli bazı başka tespitler yapabilmek de mümkündür. Konseyin ista-

---

3 Council of Europe Annual Penal Statistics'in Türkiye için duyurduğu 2004 ve 2013 rakamları sırasıyla 71.148 ve 136.147'dir. <http://wp.unil.ch/space/files/2015/02/SPACE-I-2013-English.pdf>

4 CTE'nin, Türkiye'nin mahpus sayısına ilişkin olarak 2004 ve 2013 için açıkladığı rakamları sırasıyla 57.930 ve 145.478'dir. <http://www.cte.adalet.gov.tr>
Bu iki rakam arasındaki farklılık manidardır ve açıklanan her bir verinin şüphyle ele alınıp sağlamasının yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sadece bu tespit dahi sivil toplum örgütlerinin hazırlayacağı gölge raporların önemini ortaya koymaktadır.

tistiğini tuttuğu 53 ülkenin, 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısına bakıldığında 2004 yılından 2013 yılına;

1. 53 ülke içinden 24 ülkede artış, 11 ülkede düşüş yaşanmıştır. (18 ülkede ise bazı yılların verileri eksik olduğu için hesaplama yapılamamıştır)
2. Düşüş yaşanan ülkeler sırasıyla şunlardır: Hollanda (% 36.8), Moldova (%34.9), Estonya (% 27), İsveç (24.8), Letonya (% 22.8), Bulgaristan (% 13.5), Almanya (% 12.9), Finlandiya (% 12.7), Romanya (%10.4), Azerbaycan (% 1.7), Polonya (%1.3).
3. Artış yaşanan ülkeler içinde yüzde 50'nin üzerinde artışın yaşandığı 4 ülke vardır: Ermenistan (% 82.8), Türkiye (% 78.9 - % 126.6), Makedonya (% 60.3), Hırvatistan (% 59.4).⁵
4. 2012 yılından 2013 yılına yaşanan dönüşüme bakıldığında ise 53 ülkeden 31'inde düşüş, 18 ülkede ise artış yaşandığı görülmektedir (4 ülke hakkında ise yeterli veri yoktur). Bu veriler 2004-2013 verileri ile karşılaştırıldığında 11 ülkede yaşanan düşüşün 2013 yılında 31 ülkede yaşandığı, artışın ise 24 ülkeden 18'e gerilediği görülecektir. Bu durumda Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde son yıllarda mahpus sayısında azalma yaşandığı ve bu azalma durumunun giderek artan bir ivme ile devam ettiği söylenebilir.

---

5 Türkiye, yukarıda da sözü edilen rakam farklılıkları nedeniyle Avrupa Konseyi'nin raporunda 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısının artışında Ermenistan'dan sonra 2. ülke olarak gözükmektedir. Ancak, CTE'nin rakamları dikkate alındığında Türkiye % 126.6'lık bir artışla ilk sırada yer almaktadır.

Derneğimizin de iletişim halinde olduğu Suç Politikaları Araştırma Enstitüsü'nün (Institute for Criminal Policy Research - ICPR) Hapishane Nüfusu Listesi 11'e (Prison Population List – 11) göre istatistiği tutulan 223 ülke ve bağlı bölge arasında Türkiye; ABD, Çin, Rusya, Brezilya, Hindistan, Tayland, Meksika ve İran'dan sonra dünyada en kalabalık mahpus nüfusuna sahip 9. ülke.

ABD	2.217.000
Çin	1.657.812
Rusya	642.470
Brezilya	607.731
Hindistan	418.536
Tayland	311.036
Meksika	255.138
İran	225.624
Türkiye	172.562
Endonezya	161.692
Güney Africa	159.241
Vietnam	142.636
Kolombiya	121.389
Filipinler	120.076
Etyopya	111.060

ICPR'nin bu araştırmasına göre 2000-2015 yılları arasında istatistiği tutulan 223 ülkenin ve bağlı bölgenin nüfusu yüzde 18.2, mahpus sayısı ise yüzde 19.5 artmıştır.

Dünya Hapishane Nüfusu – 2000 Sonrası Değişim				
	<i>2000 yılı tahmini hapishane nüfusu</i>	<i>Son kullanılabilir hapishane nüfusu toplamı (31.10.2015)</i>	<i>2000 sonrası hapishane nüfusu değişimi %</i>	<i>2000'den 2015'in başına nüfus değişikliği (Birleşmiş Milletler) %</i>
AFRİKA	902.500	1.038.735	+ 15.1	+ 43.8
Rwanda hariç	787.500	984.456	+25.0	
AMERİKA	2.690.300	3.780.528	+ 40.5	+ 17.3
ABD hariç	752.818	1.563.528	+107.7	
ASYA	3.023.500	3.897.797	+ 28.9	+ 17.5
Çin-Hin. hariç	1.324.014	1.821.449	+ 37.6	
AVRUPA	2.013.600	1.585.348	- 21.3	+ 3.3
Rusya hariç	953.196	942.878	- 1.1	
OKYANUSYA	34.000	54.726	+ 59.1	+25.2
DÜNYA	8.664.300	10.357.134	+ 19.5	+18.2

Bu tablo içerisinde Türkiye'yi değerlendirdiğimizde Türkiye'nin aralarında olduğu Avrupa ülkelerinde nüfusta % 3.3'lük bir artış varken mahpus nüfusu % 21.3 azalmış ancak TÜİK ve CTE'nin rakamlarına göre nüfus % 16.1 artarken mahpus nüfusu ise % 226.2 artmış.

2000'den 2015'e Türkiye'de Nüfus ve Mahpus Nüfusu Artışı			
	<i>2000</i>	<i>2015</i>	<i>Artış Yüzdesi</i>
Nüfus	67.803.927	78.741.053	16.1
Mahpus Nüfusu	49.512	161.522	226.2

Bu artış ile Türkiye sadece Avrupa'da değil dünyada mahpus artışı listesinde ilk sıralarda yer alıyor. ICPR'nin listesine göre 2000-2015 tarihleri arasında mahpus sayısında % 100'den fazla artış yaşanan 42 ülke var. Türkiye ise bu ülkeler arasında 10. sırada.

2000-2015 Mahpus Sayısında Yüzde 100'den Fazla Artış Yaşanan Ülkeler							
	Ülkeler	2000	2005	2010	2015	Artış	Artış Oranı
1	Bahrain	437		1.100	4.028	3.591	822%
2	Kosovo	227	1.199	1.333	1.816	1.589	700%
3	Irak	7.000	26.472	39.130	42.880	35.880	513%
4	Angola	4.000	8.300	16.183	22.826	18.826	471%
5	Afghanistan	5.262	10.590	18.283	26.519	21.257	404%
6	Vanuatu	46	138	187	230	184	400%
7	Sychelles	166	162	432	735	569	343%
8	El Salvador	7.754	12.525	24.662	31.686	23.932	309%
9	Venezuela	14.196	19.853	40.825	55.007	40.811	287%
10	Turkey	49.512	55.870	120.814	172.562	123.050	249%
11	Paraguay	3.219	6.282	6.197	10.949	7.730	240%
12	Ecuador	8.029	11.971	11.800	25.902	17.873	223%
13	Indonesia	53.399	97.671	117.863	161.692	108.293	203%
14	Dijibouti	200		600	600	400	200%
15	Cambodia	5.502	8.160	14.043	16.497	10.995	200%
16	Guatemala	6.974	8.247	11.148	19.810	12.836	184%
17	Burkina Faso	2.204	3.315	5.198	6.251	4.047	184%
18	Nepal	6.000	7.135	10.739	16.813	10.813	180%
19	Samoa	173	247	300	481	308	178%
20	Virgin İs. (UK)	43	106	117	119	76	177%
21	Peru	27.734	33.010	45.464	75.379	47.645	172%
22	Gibraltar (UK)	18	27	53	48	30	167%
23	Brazil	232.755	361.402	496.251	607.731	374.976	161%

24	Cyprus	312	536	637	811	499	160%
25	Macedonia	1.178	1.844	2.516	3.034	1.856	158%
26	Sierra Leone	1400	1.400	2.237	3.488	2.088	149%
27	St Kitts-Nevis	135	209	256	334	199	147%
28	Kiribati	57	74	90	141	84	147%
29	Haiti	4.219	3.670	5.331	10.266	6.047	143%
30	Solomon Is.	134	295	268	323	189	141%
31	Colombia	51.518	66.829	84.444	121.389	69.871	136%
32	Gambia	478	450	780	1.121	643	135%
33	Nauru	6	3	20	14	8	133%
34	Costa Rica	7.575	9.053	12.110	17.440	9.865	130%
35	Malta	257	294	583	582	325	126%
36	Uruguay	4.469	6.211	8.700	9.996	5.527	124%
37	Israel	9.421	16.059	20.164	20.245	10.824	115%
38	Uganda	21.700	26.126	30.312	45.092	23.392	108%
39	Chad	2.385	3.416	4.775	4.831	2.446	103%
40	Belize	765	1.234	1.420	1.545	780	102%
41	Antigua-Barbuda	170	194	295	343	173	102%
42	Qatar	570	465	551	1.150	580	102%

Bahreyn, Kosova, Irak, Angola, Afganistan, Vanuatu, Seyşeller, El Salvador ve Venezüella'nın ardından 10. sırada yer alan Türkiye'nin içerisinde olduğu bu listeye göz atmak, Türkiye'nin ceza infaz sistemine ve bu sistemin geldiği aşamaya dair bir ipucu da sunmaktadır.

Adalet Bakanlığı'nın Planlaması ve Yeni Hapishane Rejimi

2000 tarihinde 49 bin olan mahpus sayısı Ocak 2016'da 182 bine ulaştı. Yani hapishanelerin mevcudu her ay 738 kişi daha arttırıldı. Bu artış, öylesine yaşanmadı. Bir planlama dahilinde, öngörülerek sağlandı. Adalet Bakanlığı, derneğimizin bilgi edinme başvurusunu cevapladığı 7 Ocak 2014 tarihli belgesinde 2017 yılı sonuna kadar 118 bin kapasiteli 199 yeni hapishane açılacağını belirtmişti. Bu açıklama hapishanelerin kapasitesinin ve dolayısıyla mevcudunun 2017 yılı sonuna kadar 250 binin üzerine çıkarılacağını ifade ediyordu.

Kapasite artışıyla ters orantılı olarak hapishane sayısı ise azalmaktadır. Bunun nedeni 2006 yılından itibaren planlı bir şekilde küçük kapasiteli ilçe hapishanelerinin kapatılması ve daha fazla kapasiteli, "oda sistemi"ne dayalı hapishanelerin açılmasıdır. 1968'de 633, 1991'de 651, 2000'de 559 olan hapishane sayısı bu tarihten sonra düzenli olarak düşürülmüş, 2005'de 441, 2010'da 371, 2016 başında ise 361'e kadar geriletilmiştir.

Hapishane sayısının 651'den 361'e kadar gerilemesi sadece 290 hapishanenin kapatılmasıyla yaşanmadı. Adalet Bakanlığı'nın açıklamalarına göre 2000-2015 tarihleri arasında 112 yeni hapishane ile 32 ek bina inşa edildi. Yani var olan 361 hapishanenin sadece 249'u 2000 öncesi inşa edilmiştir. Bu 249 hapishanenin 73'ü de 2000-2014 tarihleri arasında restore edilerek "oda sistemi"ne dönüştürülmüştür.⁶

---

6 Adalet Bakanlığı'nın derneğimizin bilgi edinme başvurusuna verdiği 7 Ocak 2014 tarihli bilgi edinme başvurusunun cevabından.

Bu rakamlar hapishanelerin yeniden inşa süreci içerisinde olduğunu göstermektedir. Kapatılan hapishanelerin neredeyse tamamının “kaza tipi” küçük kapasiteli ve koğuş tarzı hapishaneler, açılan hapishanelerin önemli bir bölümünün ise kampüs içerisinde yer alan, büyük kapasiteli ve “oda tipi” hapishaneler olması yapısal bir dönüşümün göstergesidir.

Hapishane sayısı azalırken hapishanelerdeki yapısal dönüşüm nedeniyle kapasite sayısı ise artmıştır. 2000 sonunda 73.769 olan kapasite, 2016 başında 180.176'e çıkarılmıştır. Bu sistemli dönüşüm 2015 yılında da devam etti. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevki-fevleri Genel Müdürlüğü'nün 6 Temmuz 2015 tarihli verilerine göre 2015 yılı içerisinde 2 ilçe hapishanesi kapatılırken 8 yeni hapishane açıldı.

Mimaride yaşanan bu dönüşüm bir bütün olarak “ceza infaz sistemi rejimi”nde yaşatılmak istenen dönüşümün bir parçası olarak görülebilir. Sadece mimari değil, yasalar ve hapishanelerdeki gündelik yaşantı da merkezi olarak değiştirilmek istenmektedir. 2015 yılının ilk yarısında yoğun olarak tartışılan *Ceza İnfaz Kurumları Güvenlik Hizmetleri Kanun Tasarısı* bu dönüşümün ifadesidir. Tasarı, hapishanelerde dış güvenliğin jandarmadan alınıp yeniden düzenlenmesinin yanı sıra mahpuslara karşı kapalı alanlarda kimyasal silah, toz, gaz, basınçlı su ve güvenlik köpeklerinin kullanılabileceği, olağanüstü aramaların yapılabileceği, hapishanelerde kavga, kargaşa hallerinde infaz koruma memurlarına ateşli silah kullanma yetkisinin verilebileceğini öngörmektedir.

STÖ'lerin ve Politika Yapıcıların Rolü ve Sorumluluğu

Bu rakamların ve analizlerin ardından, yazının girişinde yer alan tartışmaya, “total kurumlar” ve onların patolojik karakteri olarak “şiddet” konusuna tekrar dönebiliriz. Hapishanelerin bu patolojik özelliğini kabul ettikten sonra, hapishanesiz bir toplum tasavvur etmek, bu gerçekleşinceye kadar da bu patolojiyi geri tekebilmek sorumluluğu ile karşı karşıya kalıyoruz. Bu rol ve sorumluluk devlet kurum ve kuruluşlarından ziyade sivil toplum örgütlerine düşmektedir. Kapalı kurumların şiddet içeren yanını olabildiğince denetim altında tutabilmek, buraları insan hakları ve insan onuruyla “olabildiğince” uyumlu hale getirmek sivil toplum örgütlerinin müdahalesi ve müdahilliği ile mümkündür ancak. STÖ'lerin dışlandığı, dışında tutulduğu “iyileştirme” çalışmalarının başarılı olabilmesinin imkanı yoktur. Bu kurumlar için “sivil” izleme yapılması elzemdir.

Bu mecburiyet karşısında asıl sorumluluk ise devlete, politika yapıcılara aittir. STÖ'lerin sürece müdahil olabilmesinin kanallarını yaratacak ve bu müdahilliği yasal bir çerçeve içerisinde güvenceye kavuşturabilecek olan devlettir, politika yapıcılarıdır. Politika yapıcıların ve ilgili devlet kurumlarının bu konuda isteksiz olması STÖ'lerin elini kolunu bağlayan bir duruma yol açmakta ve bu alanda çalışma yürütmeyi imkansız kılmasa da oldukça zorlaştırmaktadır. Kapalı kurumlar bir yana, bir devlette STÖ'lerin kamuya ne kadar müdahil olabildiği o devletin demokratikliğinin başlıca kriterlerinden biri olarak görülebilir. Türkiye'nin bu konudaki karnesi ise ne yazık ki yeterince iyi değildir.

Türkiye’de STÖ’lerin hapisanelerde çalışma yürütebilmesinin, izne tabi olsa da hapisanelere rahatça girebilmesinin ve hapisane idaresi, personeli ve mahpuslarla görüşmeler yapabilmesinin kolay olduğunu söylemek mümkün değildir. Buralar “kapalı kurum” nitelendirmesinin hakkını verecek şekilde STÖ’lere “kapalı”dır. Zaman zaman Adalet Bakanlığı’nın izni ile buralara giriş mümkün olsa dahi, ne STÖ’lerin ne de bu alanda araştırma yürüten akademisyenlerin ve araştırmacıların hapisanelerde rahatça çalışma yürüttüğünü söyleyemeyiz.

Bu konudaki bir diğer sıkıntıyı ise bilgi edinme hakkı önündeki engeller oluşturmaktadır. Derneğimiz, “Bilgi Edinme Başvurusu” aracılığıyla bilgi edinme hakkını yoğun bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Ancak yaptığımız bilgi edinme başvurularının önemli bir kısmı “talep özel bir çalışma, araştırma ve inceleme gerektirdiğinden yerine getirilememiştir” denilerek yanıtız bırakılmaktadır. Bir ülkenin Adalet Bakanlığı’nın hapisanelerinin mevcudunu; kadın hapisaneleri dışında kaç kadın mahpusun hangi hapisanelerde, çocuk hapisaneleri dışında kaç çocuk mahpusun hangi hapisanelerde tutulduğunu; toplam emanet paranın ne kadar olduğunu, bu emanet paradan ne kadar emanet para faizi elde ettiğini; LGBTİ mahpusların kaçının hangi hapisanelerde tutulduğunu bilmemesine imkan var mıdır? Ancak bu ve benzeri sorularımızın hepsi yukarıda belirttiğimiz inandırıcılıktan uzak, hazır kalıp cümleyle cevaplanmakta, daha doğrusu yanıtız bırakılmaktadır. Bilgi edinme başvurularının cevapsız bırakılması devletin bu konuda yeterince istekli olmadığını göstergesi olarak görülebilir.

Biz STÖ'lere "kapalı kurumları" faaliyetleri ve üretimleri aracılığıyla görünür kılmak sorumluluğu, devlete ve politika yapıcılara ise STÖ'lerin müdahil olabilmemesinin önünü açmak görevi düşmektedir.

Neden Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar?

Derneğimiz kurulduğu 2006 yılından bu yana sosyal bilimler literatüründe "dezavantajlı gruplar" olarak da nitelendirilen ancak bizim "özel ihtiyaçları olan" demeyi tercih ettiğimiz ve doğru bulduğumuz mahpus gruplarıyla ilgilenmektedir. Özellikle 2012 yılında "Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar Projesi"ne başlayarak ve 2013 yılında Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç İle Mücadele Ofisi'nin "Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar Üzerine El Kitabı"nın Türkçe çevirisini yapıp basarak bu konudaki çalışmalarını sistemli ve sürekli hale getirmiştir.

Hapishaneler ve mahpuslar söz konusu olduğunda genel algı, hem hapishaneleri hem de mahpusları tarihten ve kendi içi ayırımlarından azade bir şekilde, bir bütün olarak düşünmek yönündedir. Oysa bu doğru değildir. Ne hapishaneler ne de oralarda tutulan mahpuslar tek tiptir. Mahpus denildiğinde, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, genç, yabancı, LGBTİ, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü, hasta, çocuğuyla beraber hapiste tutulan kadın, hamile kadın gibi özel ihtiyaçları olabilecek pek çok mahpus grubunu düşünmek yerine soyut bir mahpus düşünmek demek aslında doğallığında erkek, sağlıklı, orta yaşlı, Türk, Müslüman, Sünni bir tip düşünmek düşünmek demektir. Bunun kendisi bir ön kabul haline gel-

mekte ve hapisanelere dair politika üretilirken de özel ihtiyaçları olan mahpuslar göz ardı edilmektedir.⁷ Bu göz ardı edişin doğal sonucu ise “kötü muamele” dir.

Kötü muamele sadece darp etmek veya fiili bir tavır alışla olmaz. Özel ihtiyacı olan insanların bu ihtiyaçlarını karşılamamak ve “tüm insanlara eşit yaklaşıyoruz, kimseye ayrıcalık tanıyamayız” denilerek sözde “eşitlikçi” bir gerekçeyle insanları ihtiyaçlarından mahrum bırakmak da kötü muameledir. Örneğin ortopedik engelli bir mahpusun koğuşunda rahat hareket etmesine, sosyal faaliyetlerden ve alanlardan yararlanmasına olanak sağlayacak düzenlemeleri yapmamak onu yatağa mahkum etmek, fiili tecrit uygulamak anlamına gelmektedir. Bu özel ihtiyaçlar göz ardı edilemez. Göz ardı edildiğinde bu ihtiyaca sahip kişiler kötü muameleyle karşı karşıya kalırlar. Bu kötü muamelenin gerekçesi de “eşitlik” olamaz. “Eşitlikçi” değil “eşitleyici” bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.⁸

Derneğimiz, özel ihtiyaçları olan mahpuslara yönelik çalışmalar yürütürken ihtiyaçlarının giderilmemesi yoluyla kötü muamele edilmesini engelleyebilmek ve özel ihtiyaçları olan mahpus gruplarının durumlarını ortaya koymak, sorunlarını görünür kılmak ve bu sorunlara çözüm önerileri sunmak amaçlarıyla hareket etmektedir. Bu mahpus gruplarının uğradığı hak ihlallerini ve

---

7 Bu konuda ayrıntılı bir yazı için bakınız Mustafa Eren, “Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar”, Teorik Bakış, sayı 4, Mayıs 2014

8 “Eşitlikçi değil eşitleyici yaklaşım” sözü derneğimizin 14 Aralık 2015 tarihinde gerçekleştirdiği “Ankara’da Hapishaneleri Konuşuyoruz” başlıklı sempozyumunda çocuk hakları konusunda çalışmaları ile bilenen avukat Seda Akço Bilen tarafından kullanılmıştır.

maruz bırakıldıkları kötü muameleyi geriletebilmek ancak bu ve benzeri çalışmalarla mümkün olacaktır.

Murat Yurtgöl'ü Sevgiyle Anıyoruz...

Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar'a yönelik çalışmalarımızın emekçilerinden olan ve "Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpuslar Alt Ağı" temsilciliğimizi yürüten Murat Yurtgöl, 20 Temmuz 2015'te, Suruç Katliamında hayatını kaybetti. Kendisini sevgiyle anıyor ve ışıklar içerisinde uyumasını diliyoruz.

Mustafa Eren
CİSST/TCPS Yönetim Kurulu Başkanı
Şubat 2016

1. GİRİŞ

Dünya üzerindeki her 100.000 kişiden 144'ü mahpus, bu 144 kişiden de ortalama 9 veya 10'u kadındır. Bir diğer deyişle, tüm dünyadaki mahpus nüfusunun yaklaşık %6,5'i kadındır. 2000-2013 yılları arasında kadın mahpus nüfusu % 40'ın üzerinde artış göstermiştir.¹ Birçok ülkede bu artış genel mahpus nüfusunun artışıyla paralellik gösterse de, bazı ülkelerde erkek mahpus sayısına oranla daha hızlı artmaktadır. ABD, İngiltere ve Galler, Avusturalya, Meksika, Kenya, Yunanistan, Hollanda kadın mahpus sayısındaki artışın erkek mahpus sayısındaki artışa oranla daha yüksek olduğu ülkelere örnek verilebilir.²

Hapishane sistemlerinde erkek mahpusların kadınlardan her zaman daha fazla olması, kadınların cinsiyetlerine özgü ihtiyaçlarının genel olarak ihmal edilmesine yol açmaktadır.³ Böylelikle toplum içerisinde zaten maruz kaldıkları ayrımcılık, hapsedilmeleriyle birlikte yoğunlaşarak devam etmekte ve tahliye sonrasına da katlanarak yansımaktadır. Bu ayrımcılığın önüne geçebilmek ve kadınların hapsedildikleri süreyi insan hakları ve özel ihtiyaçlarına olabildiğince uy-

---

1 *Global Prison Trends 2015*, Penal Reform International, London: Penal Reform International, s. 12

2 BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi, *Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*, CİSST Ceza Adaleti El Kitapları Serisi, Türkçe 2. Baskı 2013, s. 2

3 A.g.e., s. 4

gun geçirebilmeleri için toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın idari strateji hâline getirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kadın mahpuslara ilişkin ayrı bir ceza infaz politikası söz konusu değildir. Bu durum mevcut yasal düzenlemelerde ve bu kitabın da konusu olan uygulamalarda görülebilir. Yasalarda kadınlar için ayrı hükümlerin yer almaması, kağıt üzerinde eşitlik olarak görülebilse dahi pratikte kadın mahpusların ayrımcılık yoluyla kötü muameleye maruz bırakılması anlamına gelmektedir. “Eşit” değil “eşitleyici” yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu ayrımcılığın ortadan kaldırılması için her şeyden önce kadın mahpusların sorunları ve ihtiyaçları açığa çıkartılmalıdır. Bu çerçevede mevzuat değişikliğine gidilmeli ve yasaların uygulanması konusunda gerekli alt yapı ve denetim mekanizmaları geliştirilmelidir.

Türkiye’de Kadın Mahpus Olmak isimli bu çalışma kadın mahpusların özel sorun ve ihtiyaçları hakkında tespitler yapmayı, bu sorun ve ihtiyaçlar doğrultusunda bazı önerileri gündeme getirmeyi amaçlamaktadır. Kitap, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği/Türkiye Hapishane Çalışmaları Merkezi’nin (CİSST/TCPS) Kadın Mahpuslar Ağı çalışmaları çerçevesinde edinilen bilgiler temel alınarak hazırlanmıştır. Önemli bilgi kaynaklarından biri kadın mahpuslarla yürütülen mektuplaşma faaliyetidir. Türkiye hapishanelerinde çalışma yürütmenin STÖ’ler için sınırlılıklarla çevrili oluşu ve Adalet Bakanlığı’na yapılan bilgi edinme başvurularının çoğunlukla yanıtız kalması mektupları, avukat görüşlerini ve farklı STÖ’lerin elinde dağınık halde bulunan bilgilerin derlenmesini başlıca bilgi kaynakları haline getirmiştir. Bu sebeple çalışma süresince çeşitli alanlarda ve şehirlerde etkinlik gösteren kadın hakları örgütleriyle bir araya gelmiş, hapishaneler konusunda bilgi ve deneyim paylaşımı sağlanmıştır. Tüm bu bilgiler ve özellikle de kadın mahpusların seslerini duyulur kılmak adına anlatım boyunca yer verilecek olan mektup alıntıları sorunların birinci ağızdan aktarımı olmasına karşın bu sorunların yaygınlık durumu hakkında bilgi vermemektedir.

2. SAYISAL VERİLER

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'deki kadın mahpus nüfusu da artmaktadır. Türkiye'deki bu artış genel mahpus nüfusunun artışıyla paralellik göstermektedir. 2000 yılında 1.815 olan kadın mahpus mevcudu 2016 yılında 6.788'e yükselmiş yani 16 yılda neredeyse 4 katına varan artış göstermiştir.

03 Mart 2016 tarihli verilere göre Türkiye'deki 187.647 mahpus-tan, 5.631'i hükümlü, 1.157'si tutuklu olmak üzere toplam 6.788'i kadındır.⁴ Türkiye'de 6'sı kapalı, 4'ü açık olmak üzere 10 adet kadın hapisanesi bulunmaktadır.⁵ Bunlar:

1. Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi
2. İzmir (Şakran) Kadın Kapalı Hapishanesi
3. Tarsus Kadın Kapalı Hapishanesi
4. Ankara (Sincan) Kadın Kapalı Hapishanesi
5. Bakırköy Kadın Kapalı Hapishanesi
6. Yenişehir Kadın Kapalı Hapishanesi
7. Bozkurt (Denizli) Kadın Açık Hapishanesi ve Çocuk Eğitimevi

---

4 <http://www.cte.adalet.gov.tr/>

5 <http://www.cte.adalet.gov.tr/>

8. Karataş Açık Kadın Hapishanesi
9. Ceyhan Yumurtalık Kadın Açık Hapishanesi
10. Çifteler Kadın Açık Hapishanesi

CTE'nin 2014 Birim Faaliyet Raporu'na göre 2.156 kişi kadın kapalı hapishanelerinde kalmaktayken açık hapishanelerde 1.123 kadın kalmaktadır. 2.445 kadın ise, erkek hapishanelerinin kadın koşullarında tutulmaktadır.⁶ Bir başka deyişle 2014 tarihli rakamlara göre erkekler için yapılmış hapishanelerin kadın koşullarında tutulan kadın nüfusu kadın kapalı hapishanelerinin nüfusundan daha yüksektir.⁷

1 Nisan 2016 tarihli verilere göre kadın mahpus nüfusunun 295'i genç (18-20 yaş), 4.011'i genç ve orta yetişkin (21-39 yaş), 2.421'i ileri yetişkin (40-65 yaş), 94'ü yaşlı (65- 79 yaş), 5'i ileri yaşlıdır (80 üstü). Kız çocuklarının (12-18 yaş arası) sayısı ise 75'tir. Mahpus kadınların 1.028'i hiç evlenmemiş, 1.324'ü boşanmış, 2.770'i evlidir. Ayrıca 523 kadının evliliği ölüm, 4 kadının evliliği evliliğin iptali ve feshi nedeniyle son bulmuşken, 1.257 kadının medeni durumu ise bilinmemektedir. ⁸ Kadınların yargılandığı ya da yargılanmakta olduğu Türk Ceza Kanunu (TCK) maddelerini aktaran istatistiki veriler ise kamuoyuyla paylaşılmamaktadır.⁹

6 CTE Birim Faaliyet Raporu, 2014, s. 61 (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016, http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/raporlar/2014_faliyet_raporu/index.html)

7 Bu konu ile ilgili güncel durum CİSST tarafından, 12 Ocak 2016 tarihli bilgi edinme başvurusu aracılığı ile Adalet Bakanlığı'na sorulmuş ancak Bakanlık tarafından Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 7. Maddesine atıf yapılarak "söz konusu başvuruda talep edilen bilgiler özel bir çalışma, araştırma ve inceleme gerektirdiğinden yerine getirilememiştir" cevabı alınmıştır.

8 <http://www.cte.adalet.gov.tr/#>

9 Bu konu CİSST tarafından, 12 Ocak 2016 tarihli bilgi edinme başvurusu aracılığı ile Adalet Bakanlığı'na sorulmuş ancak "söz konusu başvuruda talep edilen bilgiler özel bir çalışma, araştırma ve inceleme gerektirdiğinden yerine getirilememiştir" cevabı alınmış ve verilere ulaşılamamıştır.

3. HUKUKİ DÜZENLEMELERDE KADIN MAHPUSLAR

Uluslararası Hukuk

Genel olarak kadınlara özelde ise kadın mahpuslara yönelik ayrımcılığın önlenmesi ile ilgili birçok düzenleme mevcuttur. Bu düzenlemelerden bir kısmına Türkiye'nin 1985 yılında imzaladığı CEDAW'da yer verilmiştir. Söz konusu sözleşme taraf devletleri kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için somut adımlar atmakla yükümlü kılmıştır.

CEDAW:

"Madde 2 – Temel ilkeler

Taraf Devletler, kadınlara karşı her türlü ayrımı kınar, tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldıracı bir politika izlemeyi kabul eder ve bu amaçla aşağıdaki hususları taahhüt ederler:

a) Kadın ile erkek eşitliği ilkesini kendi anayasalarına ve diğer ilgili yasalara henüz girmemişse dahil etmeyi ve yasalar ile ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamayı;

b) Kadınlara karşı her türlü ayrımı yasaklayan ve gerekli yerlerde yaptırımları da içeren yasal ve diğer uygun önlemleri kabul etmeyi;

- c) *Kadın haklarının erkeklerle eşit temelde himayesini, yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kuruluşlarla kadının her tür ayrımcılığa karşı etkin bir şekilde korunmasını sağlamayı;*
- d) *Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı hareket yapılmasından veya uygulanmasından kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uyumlu olarak hareket etmelerini sağlamayı;*
- e) *Herhangi bir kişi veya kuruluşun kadınlara karşı ayırım yapma girişimini önlemek için bütün uygun önlemleri almayı;*
- f) *Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturulan mevcut yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları değiştirmek veya feshetmek için yasal düzenlemeler de dahil gerekli bütün uygun önlemleri almayı;*
- g) *Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan bütün ulusal cezai hükümleri yürürlükten kaldırmayı."*

Türkiye hapishanelerinde kadın- erkek eşitliği ilkesinin hayata geçirilmesi konusunda ciddi sıkıntılar mevcuttur. Kitabın devamında vereceğimiz örneklerden görüleceği gibi mevzuat ve uygulamalar kadın mahpusların ihtiyaçları hesaba katılmadan oluşturulmuştur. Haliyle biçimsel kadın- erkek eşitliğinin ötesine geçebilen, kadınlara yönelik dolaylı ya da doğrudan ayrımcılığı önleyici düzenlemelerden bahsetmek mümkün değildir. CEDAW²da taraf devletlere, özellikle kamu yetkilileri ve kuruluşları tarafından kadınlara ayrımcılık yapılmasını önlemek adına çeşitli tedbirler alınması *konusunda yükümlülükler getirilmiştir*. Ancak gerek yasal düzenlemelerden gerekse de kadın mahpusların başvurularından anlaşıldığı gibi Türkiye Devleti bu konudaki yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. Aynı zamanda ayrımcılık yasağına aykırılık durumunda kanun uygulayıcıların CEDAW 2/b maddesinde belirtilen etkili yaptırımlarla karşılaşması durumuna da çok rastlanmamaktadır. Her şeyden önce kadın mah-

pusların bu konuda başvurabilecekleri hukuki yollar fiili yöntemlerle kaldırılmakta, çoğu zaman kadınlar ya da kadınlara destek olmaya çalışan STÖ'ler ayrımcılık durumunda başvurabilecekleri sonuç alınabilir yollar bulamamaktadır.

BM Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli kararıyla ilan edilen Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri'de de¹⁰ devletlere *“Kadınlara karşı şiddetin önlenmesinden, soruşturulmasından ve cezalandırılmasından sorumlu olan kanun adamlarına ve kamu görevlilerine kadınların ihtiyaçlarına karşı kendilerini daha duyarlı hale getirecek bir öğretimin verilmesi için tedbirler alır”* şeklinde yükümlülük getirilmiştir. *Eril şiddetin önlenmesi konusunda devletlerin kamu görevlilerini duyarlı hale getirecek tedbirler almasından bahsedilmiştir. Hapishanelerde görevli personel ve jandarma da söz konusu bildiri kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak Türkiye’de kadınların ihtiyaçları temelinde hapishane personelinin kadına yönelik şiddete ve ayrımcılığa karşı duyarlı hale getirecek, bilinen özgün bir öğretim programı söz konusu değildir.*

Türkiye'nin Mayıs 2011'de ilk imza atan devlet olarak tarafı olduğu İstanbul Sözleşmesi ile de taraf devletlere kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ve eril şiddetin önlenmesi, kadın erkek eşitliğinin hayata geçirilmesi açısından çeşitli sorumluluklar yüklenmiştir.

Yine CEDAW madde 12'de kadınlarla erkeklerin eşit şekilde sağlık hakkına erişimini sağlama konusunda taraf devletlere yükümlülük getirilmiştir, devamında hamile ve bebekli kadınlara doğum öncesi, doğum sırasında ve doğum sonrasında ücretsiz sağlık hizmetlerinin sunulması gerektiği belirtilmiştir. Bu konuda kadın mahpuslar bakımından ciddi ihlaller söz konusudur. Hapishanelerde kadınlar sağlık problemi yaşadıklarında her zaman doktora muayene olamamakta,

---

10 <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/207b4--Kadinlara-Karsi-Siddetin-Tasfiye-Edilmesine-Dair-Bildiri.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016)

dışarıdaki hastanelere sevklerde çeşitli zorluklar yaşanmakta, önleyici sağlık hizmetleri konusunda da birçok şikâyet gelmektedir. Ayrıca hapishanelerde hamile ve bebekli kadınlar için özel beslenme uygulamaları söz konusu olmadığı gibi kadınlar ihtiyaç dahilinde kadın doğum uzmanlarına görünmekte de sıkıntılar yaşamaktadırlar.

CEDAW madde 15'te kadınların hukuki ehliyet bakımından eşitliğinin sağlanması için de taraf devletlerin yükümlülüğü belirtilmiştir:

"Taraf Devletler hukuki meselelerde kadınların erkeklerle aynı hukuki ehliyete sahip olmalarını ve bu ehliyeti kullanmaları için aynı imkânlarla sahip olmalarını kabul eder."

Türkiye'de kadınlar ekonomik olanaklar ve eğitim hakkına erişim bakımından erkeklerle aynı imkânlarla sahip olamamaktadır. Bu durum kadınların adalete erişimini olumsuz etkilemektedir. Hapishanelerdeki kadınlar açısından da durum farklı değildir. Mahpuslar gerek yargılama süreçlerinde gerek hapishanelerdeki hak ihlallerine karşı savunuculuk hizmetlerine ihtiyaç duyabilirler. Bu konuda kadınların dezavantajlı durumunu ortadan kaldırmaya yönelik hizmetler ve destek çalışmaları söz konusu değildir.

Ayrıca BM Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1988 tarihli Herhangi Bir Şekilde Tutulan Veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü'nde¹¹ de kadınların toplumsal cinsiyete bağlı dezavantajlarını ortadan kaldırmaya ya da azaltmaya yönelik uygulamaların ve kadınları ayrımcılığa karşı koruyucu bir takım düzenlemelerin ayrımcılık sayılmayacağı ifade edilmiştir. Prensipler Bütünü'nün 5. prensibinin 2. Fırcasında bu husus şöyle açıklanmıştır: *"Kadınların, özellikle de hamile ve bebekli kadınların, çocukların ve küçüklerin, yaş-*

11 <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/528b7--Herhangi-Bir-Bicimde-Tutulan-veya-Hapsedilen-Kisilerin-Korunmasi-Icin-Prensipler-Butunu.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016)

luların, hasta veya özürlü kişilerin sadece haklarını ve özel durumlarını korumak amacıyla alınan ve hukuka göre uygulanan tedbirler ayrımcılık sayılmayacağı."¹²

Bu hükümler ile taraf devletlerin biçimsel eşitlikçi uygulamalarının yeterli görülmeceği vurgulanmıştır. Kadın- erkek eşitliğinin gerçek anlamda sağlanabilmesi için ilk bakışta eşit gibi görünen ama sonuçları itibariyle kadınların dezavantajlı durumunu devam ettiren uygulamalar ortadan kaldırılmalıdır. Türkiye'de mevcut infaz sistemi kadın ve erkeklere eşit uygulanıyor gibi görünse de bu durum biçimsel eşitlikçi bir yaklaşıma işaret etmektedir. Bir başka deyişle kadınların dezavantajlı durumunu ortadan kaldırmaya dönük pozitif ayrımcı uygulamalar söz konusu değildir. Eşitsizliğin ikincil konumunda olan kadınlar söz konusu biçimsel eşitlik anlayışının sonucunda hapisanelerde sağlık hakkı ve adalete erişim gibi konularda ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar.

Türkiye Devleti, hapisanelerde söz konusu uluslararası mevzuata uygun düzenlemeler yapma konusunda isteksiz davranmakta, toplum içerisinde cinsiyet ayrımcılığı ve eril şiddet ile karşı karşıya olan kadınlar hapisanelerde ve hapishane sonrası süreçte de benzer bir tabloyla yüz yüze kalmaktadırlar. Gerek yasal düzenlemeler gerekse hapisanelerdeki uygulamalarla kadınların cinsiyete bağlı ihtiyaçları neredeyse yok sayılmakta, cinsiyete duyarlı yaklaşımlar ve uygulamalar geliştirilmemektedir.

Yerel Hukuk

Türkiye'de henüz kadınların hapisanelerde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmalarının önlenmesi için ayrı bir yasa metni bulunmadığı gibi genel mevzuatta kadınların özgünlüklerini ve ihtiyaçlarını

12 Buna benzer bir hükme CEDAW madde 4'te de yer verilmiştir.

esas alan düzenlemeler yok denecek kadar azdır. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un (CGTHİK) 2. maddesinde ayrımcılık yasağına, madde 10'da kadın hapisanelerine yer verilmiştir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 12. maddesinde de "*Kadın kapalı ceza infaz kurumları*" başlığı altında kadın hapisanelerinin "*kadın hükümlülerin hapis cezalarının infaz edildiği 5275 sayılı Kanunun 8 ve 9'uncu, Tüzüğü'nün 10 ve 11'inci maddelerine göre kurulmuş kurumlar*" olduğu ardından da bu kurumlarda iç güvenliğin kadın infaz koruma memurları tarafından sağlanacağı belirtilmiştir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise kadın hapisanelerinin yetersiz olması durumunda kadın mahpusların erkek hapisanelerinin erkek mahpuslarla bağlantısı olmayan bölümlerinde kalacağı ifade edilmiştir. Bu hükümlerden anlaşılacağı gibi kural kadınların kadınlar için yapılmış hapisanelerde kalmasıdır ve istisnai durumlarda kadınların erkek hapisanelerinde kalması söz konusu olmaktadır.

2016 yılı rakamları bilinmemekle beraber çok sayıda kadın erkek hapisanelerinin kadın koşullarında kalmaktadır. Bir başka deyişle yasada istisnai olarak belirtilmiş olan durum bir nevi kural haline gelmiştir.

Aynı şekilde CGTHİK'nın 2. maddesindeki ayrımcılık yasağına da aykırılıklar söz konusudur. Aşağıda daha ayrıntılı açıklanacağı gibi hapisanelerde kadınlar cinsiyete bağlı birçok ayrımcılık ile karşılaşabilmektedir.

Ceza infaz sisteminde, Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler çerçevesinde, cinsiyete duyarlı yaklaşımlar temel alınarak yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu şekilde kadın mahpusların özgünlükleri esas alınmalı, kadına yönelik ayrımcılık ve şiddet önlenmelidir. Ayrıca söz konusu düzenlemelerin uygulamada güvence altına alınması için de bağımsız izleme mekanizmaları oluşturmak gibi gerekli adımlar atılmalıdır.

TOPLUMSAL CİNSİYET EKSENİNDE SUÇ VE CEZA

Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal olarak belirlenen cinsiyet kimliğidir. Bu anlamda cinsiyet farklılığının yanında cinsiyetler arasındaki güç eşitsizliklerini de ifade etmektedir. Doğuştan, bir başka deyişle biyolojik olarak insanlar arasında ortaya çıkan cinsiyet farklılıkları ataerkil anlayışın hegemonyasındaki toplum tarafından yeniden yorumlanmakta ve kadın / erkek rolleri bunun üzerinden inşa edilmektedir. Toplumsal cinsiyet kalıplarının üretimi kişinin doğumundan önce başlar ve hemen tüm sosyalleşme biçimlerinde yeniden kendini gösterir.

Bu eşitsiz yapıda ikincil konumda olan kadınlardan bu cinsiyet rollerine uygun olarak, eve kapanması, çocuklara bakması, ev işlerini yapması, bu anlamda iyi bir anne ve eş olması beklenir. Bir başka deyişle, özel / kamusal alan ayrımı halâ varlığını sürdürmekte ve kamusal alan esas olarak erkeğin varlık alanı olarak görülmektedir. Bugün her ne kadar kadın hareketlerinin hak temelli mücadelesi sonucu bir takım ilerlemeler kaydedilmişse de, dünyanın hemen her yerinde toplumsal cinsiyet kalıplarına bağlı olarak kadınlar özel alana hapsedilmiş konumdadır. Bu durum kadınla erkek arasında cinsiyet eşitsizliğine dayanan iş bölümünü ortaya çıkarmakta ve kadın özel

alana ait işleri üstlenirken, kadının kamusal alandan olabildiğince uzak kalması anlayışı hâkim olmaktadır.

Mevcut toplumsal cinsiyet düzeni kadının öznesi olabileceği ve olmayacağı olguları da birbirinden ayırmıştır. Suç ve ceza da toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş durumdadır ve eril bir olgu olarak görülmektedir. Bir başka deyişle yasalarca suç olarak görülen fiilleri kadınların gerçekleştirmeyeceği ya da gerçekleştiremeyeceğine dair bir bakış açısı söz konusudur. Kadın, ataerkil bakış açısı çerçevesinde her şeyden önce “kutsal anne” olarak görülmekte, doğasında kırılganlık, duygusallık ve kolay incinirlik olduğu iddia edilmektedir. Bu sebeple genel kabul gören düşünce kadınların suç olarak görülen fiillerin sadece mağduru olabileceği yönündedir. 2013 yılında kadın mahpuslar ile ilgili araştırma yaparak doktora tezi kaleme alan Sema Suruç'un da belirttiği gibi bu genel kanı düzenlemeler yapılırken kadın mahpusların görmezlikten gelinmesine yol açmıştır. Suruç bu hususu şu şekilde ifade etmektedir: *“Suçluluk temelde bir erkek alanı ve erkek deneyimi olarak görülmüş ve bu nedenle kadın suçlular ve gereksinimleri suçluluk alanında görmezden gelinmiştir. Dolayısıyla suçluluk alanında yapılan düzenlemeler ve hizmetler de, kadın suçlular dikkate alınmadan gerçekleştirilmiştir.”*¹³ Aşağıda sık sık vurgu yapılabileceği gibi kadın mahpusların özgün ihtiyaçlarına yönelik düzenlemeler ve hizmetler çok az ve yetersizdir.

Sıra dışı olarak görülen, kadınların suç olarak addedilen fiilleri gerçekleştirmesi ve ceza infaz sistemi içerisine mahpus olarak dâhil olmasıdır. Gerek Türkiye’de gerekse de dünyanın hemen her ülkesinde kadın mahpuslar genel mahpus nüfusu içerisinde hala küçük bir azınlığı oluştursa da kadın mahpus nüfusu dünyanın birçok ülkesinde gittikçe artmaktadır. Bu hususa dair bir belirlemeye Türkiye

13 Sema Suruç, *Kadın Hükümlüler: Cezaevi Yaşantısı Ve Tabliye Sonrası Gereksinimler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2013, s. 30

Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı tarafından 2014-2015 yıllarında yürütülmüş olan Mor Güvercin Projesi'nin sonuç kitabında rastlamak mümkündür: “Suç işleyen, suça karışan kadınlar erkek nüfusla karşılaştırıldığında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sayı bakımından oldukça geride kalmaktadır. Ancak son yapılan araştırmalar göstermiştir ki suç işleyen popülasyonda kadınlar özellikle son 20 yılda dramatik bir artış göstermektedirler (Kamer, 2014).”¹⁴ 2014 yılına ait bu belirlemeden de görülebileceği gibi kadın mahpus nüfusu özellikle son yıllarda ciddi bir artış göstermektedir. Bu artışın politika yapıcılar, araştırmacılar ve STÖ’ler tarafından hala yeterince göz önüne alınmış olmadığı açıktır.

Gerek kadın mahpus oranının az olmasının gerekse de toplumsal cinsiyet kalıplarının yasalara ve politikalara yansımalarının bir sonucu olarak mahpuslara ilişkin düzenlemelerde ve uygulamalarda cinsiyet körlüğü egemendir. Bunun sonucu olarak hapishanelerde dolaylı ya da doğrudan cinsiyet ayrımcılığının birçok biçimi ile karşılaşılabilmektedir.

Dolaylı Ayrımcılık

Cinsiyet ayrımcılığı kadın mahpuslar bağlamında iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi dolaylı ayrımcılıktır. Bir başka deyişle aralarında eşitsizlik olan grup ya da kişilerin biçimsel olarak eşit haklara ve yükümlülüklerle sahip olması ile birlikte dezavantajlı grup aleyhine sonuçlar ortaya çıkmasıdır.

Kadınlar ataerkil anlayışın bir sonucu olarak genelde eve, aileye kapatılmış durumdadır. Bu durum kadın mahpuslara da yansımak-

14 *Mor Güvercin Projesi Sonuç Kitabı*, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Yayınları, Temmuz 2015, s.13

tadır. Zaten eve kapatılmış durumda olan kadınların yasalarca suç sayılan fiilleri işlediğinde erkeklerle benzer şekilde hapsedilmeleri başlı başına dolaylı ayrımcılığa bir örnektir. Çocukluktan itibaren toplumsal cinsiyet kalıpları içerisine sıkıştırılmış, kendisini sürekli “sakınması” beklenen kadınlar açısından hapsedilmenin etkileri daha farklı olmaktadır. Suruç, bu durumu şöyle açıklıyor “*Bir başka deyişle kadınların hapsedilmeleri ile yaşadıkları sorunlar erkeklere göre daha derindir ve rehabilitasyon çalışmalarının başarısız olması da bunu destekler niteliktedir. Kadın her ne sebeple suç işlemiş olursa olsun, bu suçun cezasını çektikten sonra toplumsal hayatta da birtakım bedeller ödemek durumunda kalmaktadır.*”¹⁵Aşağıdaki başlıklarda da ayrıntılı inceleyeceğimiz gibi kadınlar hapishaneye girdikleri andan itibaren çevreleri ve aileleri tarafından damgalanıp yalnızlaşırlar, çocuklarından kopma tehlikesi ile karşı karşıya bırakılırlar, tahliye sonrasında evsiz ve işsiz kalma ihtimalleri erkeklere göre daha yüksek olabilmektedir.

Haliyle erkeklerin ve kadınların hemen hemen aynı infaz rejimine tabi olması, eşitlikçi bir uygulama gibi görünse de, cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir. Bu çerçevede, yasalarca suç sayılan fiilleri gerçekleştiren kadınlar için hapsedme dışındaki alternatifler araştırılmalı, tartışılmalı ve gündeme getirilmelidir.

Hapsedmenin alternatiflerinin gündeme getirilemediği koşullarda ise kadın olmaktan kaynaklı ihtiyaçların göz önünde bulundurulduğu bir infaz rejimi talebi tartışılmalıdır. Türkiye’deki yasalarda kadın mahpuslara dair herhangi bir düzenleme neredeyse yapılmamış durumdadır. Başka bir deyişle kadın mahpuslar gerek ceza infaz mevzuatı gerekse uygulamalar bakımından görünmez durumdadır.

Her şeyden önce kadın mahpusların sorun ve ihtiyaçlarının açığa

çıkartılması gerekmektedir. Bu doğrultuda biçimsel olarak eşit gibi görünen uygulamalar değil, kadın ve erkeği eşitleyen bir yaklaşım üzerinden hareket edilmelidir. Bu uygulamaların neler olabileceği kitabın devamında örneklerle açıklanmıştır.

Türkiye hapishanelerinde kadın ve erkeği eşitleyen/ pozitif ayrımcı bir yaklaşımın varlığından bahsetmek mümkün değildir. Pozitif ayrımcılığa yer verilen değerlendirmelerden birisine CTE'nin 2014 tarihli birim faaliyet raporunda rastlanmaktadır. Değerlendirme şu şekildedir: *“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın öngördüğü şekilde, ceza infaz kurumlarında barındırılan çocuk hükümlü ve tutuklular, annelerinin yanında kalan çocuklar ve süt emziren anneler ile hamilelerin devlete emanet edilmiş özel korunmaya muhtaç bireyler olduğu ve gerektiğinde pozitif ayrımcılıkla korunması gerektiği değerlendirilmektedir.”*¹⁶ Burada görüldüğü gibi Adalet Bakanlığı kadın mahpuslarla ilgili pozitif ayrımcı uygulamaları sadece süt emziren bebekli ve hamile kadın mahpuslar bakımından kabul etmektedir. Bir başka anlatımla kadınlar raporda sadece annelik hali üzerinden ele alınmıştır. CTE'nin söz konusu yaklaşımı kadın erkek eşitliğine değil, kadını aile içine hapseden, annelik üzerinden tanımlayan anlayışa atıf yapmaktadır. Çocuklu olsun olmasın tüm kadınlar için cinsiyet temelli yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir.

Doğrudan Ayrımcılık

Yasalarca suç olarak sayılan fiilleri işlemiş olan kadın, bu fiilleri gerçekleştirerek aynı zamanda toplumun belirlediği kadın rolünün dışına çıkmış, “aykırı” bir kadın profili çizmiş olmaktadır. Böylece diğer mahpus gruplarından farklı ele alınır. Kadın mahpusu “ıslah etme” anlayışı aynı zamanda toplumsal cinsiyet üzerinden kurgulanan kadın

16 CTE Birim Faaliyet Raporu, 2014, s. 61

rolünün dışına çıkmış olan kadınları bu kalıbın içine tekrar dâhil etmeyi amaçlar. Bu nedenle, *Adını Kader Koyduk, Kadın Açık Cezaevi'nden Notlar* kitabında İlkey Savcı'nın da belirttiği gibi, hapishanelerdeki ataerkil kontrol sistemi dışardakinden daha güçlüdür. Savcı devamında şunları belirtmektedir: "Çünkü suç işleyerek sapmış olan kadınları cezalandırmak yanında, cezaevlerinde onları dişil rol kalıplarının gereklerine itaat etmeye zorlayarak ıslah etme çabası, dışardaki mevcut düzeni yeniden onaylatma güdüsünün somut ifadesidir."¹⁷ Yasalarca suç sayılan fiilleri gerçekleştiren kadınlar bir yanıyla mevcut ataerkil sistemin biçtiği rolün dışına çıkmış kişiler olarak, hapishanelerdeki uygulamalar aracılığı ile tekrar itaate zorlanırlar. Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi'nden Z. de CİSST'e yazdığı mektupta bu konuya vurgu yaparak cins kimliğine yönelik şiddet ve istismarın en somut ve yoğun olarak yaşandığı yerlerin hapishaneler olduğunu belirtirken yine mektubunda Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi'nden G. De şunları ifade etmektedir:

"Bir defa kadın ve erkek kimlikleri ve rolleri konusunda toplum ve kültürler tarafından belirlenmiş ön kabuller, kalıplaşmış yargılar ve cinsiyet vardır. Cinsiyetçilik çocukluğun ilk aşamalarından başlayıp, kişi ömrünün sonuna değin sürmektedir. Kadın kimliğini şekillendirenin öznesi ise egemen erkekliktir. Bu hayatın her alanında böyledir. Ancak en uç ve katı yaşanan yer baskı ve eşitsizliğin, kontrol ve denetimin oldukça düzenli işlediği hapishanedir." G., İzmir (Şakran) Kadın Kapalı Hapishanesi

Bu bakış açısının sonucu olarak kadın mahpuslar doğrudan cinsiyet ayrımcılığının şiddet, damgalanma gibi bir çok biçimiyle karşı karşıya kalabilmektedir.

17 İlkey Savcı, *Adını Kader Koyduk, Kadın Açık Cezaevinden Notlar*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004, s. 10

6. ÖZEL İHTİYAÇLAR, YAŞANAN ZORLUKLAR VE KONUYA GETİRİLEN ÖNERİLER

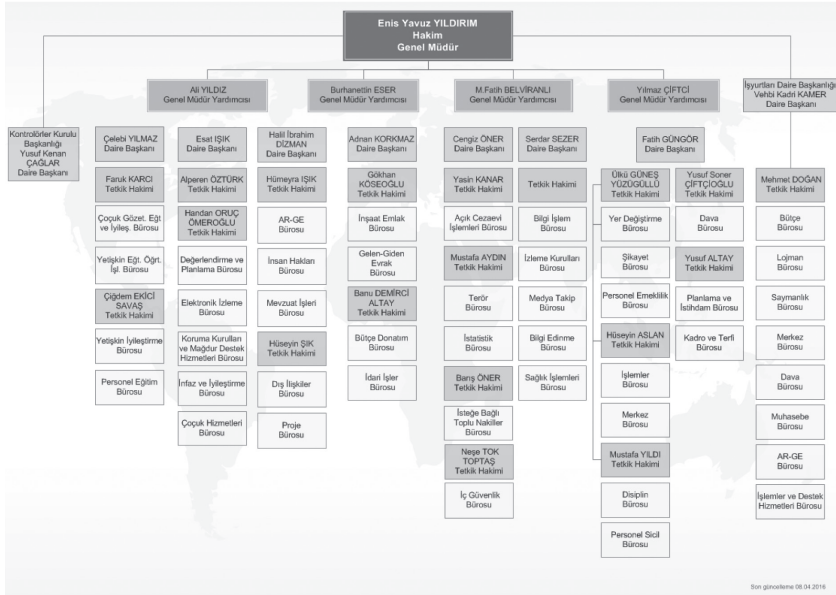
Kadınlar, hapisanelere kapatıldıkları süreçte, diğer bazı özel ihtiyaçları olan mahpus grupları gibi, bu ceza infaz yönteminden daha ağır ve farklı sorunlara yol açabilecek şekilde etkilenebilmektedir. Kadın mahpusların kendilerine özgü ihtiyaçları ve ceza infaz sisteminden kaynaklı olarak ortaya çıkan kendilerine özgü sorunları vardır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda bir yandan kadınlar için hapsedmeye alternatif yöntemlerin yaratılmasının gerekliliği ortaya çıkmakta diğer yandan da bu ceza infaz yönteminin kadınlar açısından ek cezalandırma yaratmasının önüne geçecek arayışlar kendisini dayatmaktadır.

Alternatif yöntemlerin yaratılması ve hak ihlallerinin önüne geçecek düzenlemelerin gerçekleştirilmesi asıl olarak politika yapıcılar ve ülkelerin ceza infaz sistemlerini idare edenlerin sorumluluğundadır. STÖ'ler de bu alandaki çalışmalarıyla bir yandan bu konuyu gündeme taşır, kadın mahpusların taleplerini duyulur kılarken diğer yandan da politika yapıcılara seslenebilir, katkı sunabilirler.

Kadınların yerleştirildiği hapisanelerin onlar için nasıl tasarlanması gerektiğini tespit etmek ve bu doğrultuda talepler ortaya çıkarmak için öncelikle Türkiye'de kadın mahpusların yaşadığı sorunları ve ihtiyaçlarını tespit etmek gerekmektedir.

İDARİ YAPI

08.04.2016 tarihinde güncellenen şemaya göre CTE merkez teşkilatı bünyesinde 9 daire başkanlığı ve bunlara bağlı 46 adet büro bulunmaktadır. Kadın mahpuslara özgülenmiş herhangi bir birim, daire başkanlığı, hatta büro söz konusu değildir. Ayrıca merkez teşkilatındaki genel müdür ve genel müdür yardımcıları ile daire başkanlarının tamamı erkektir.

Kadın mahpusların sorunlarını açığa çıkartabilecek, ihtiyaçları doğrultusunda yasa değişiklikleri önerebilecek uzman bir birimin kurulması ve infaz süreçlerinin bu birim tarafından koordine edilmesi gündeme getirilebilir. Söz konusu birimin sadece kadınlara özgü politikalar üretmeye yoğunlaşması ve kadınlardan oluşması birimin amacına ulaşması açısından olumlu olacaktır.

a) Erkek Hapishanelerinin Kadın Koşulları

Tüzük maddesinde görüleceği gibi mevzuatta Türkiye’de kadınların ayrı hapishanede tutulması anlayışı hâkimdir. Ancak mevzuattaki düzenleme ile fiili durum örtüşmemektedir. “Sayısal Veriler” başlığında belirtildiği gibi, 2014 tarihli verilere göre Türkiye’deki kadın mahpusların önemli bir kısmı erkekler için yapılmış hapishanelerin sonradan oluşturulan kadın koşullarında kalmaktadır.¹⁸

Diğer mahpus grupları gibi kadınların da olabildiğince dışardaki yaşama en yakın koşullarda kalmaları gerekmektedir. Bu çerçevede kadın mahpusların -özgün durumlar dışında- erkeklerden tamamen izole edilmiş bir ortamda kalmaları tavsiye edilmemektedir.¹⁹ Ancak var olan koşullarda kadınların erkekler için dizayn edilmiş hapishanelerin kadın koşullarında kalmalarının hak ihlallerine yol açan pek çok sakıncası bulunmakta ve sayısız sorunlar yaşanmaktadır.

Söz konusu hapishaneler her şeyden önce tek tip bir grup için; he-

18 Adalet Bakanlığı’na 12.01.2016 tarihinde CİSST tarafından bilgi edinme başvurusu ile kadınların, kadın hapishaneleri dışındaki hapishanelerin hangilerinde kalmakta olduğu sorulmuş ancak “söz konusu başvuruda talep edilen bilgiler özel bir çalışma, araştırma ve inceleme gerektirdiğinden yerine getirilememiştir” cevabı alınmış ve verilere ulaşılamamıştır.

19 BM Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar 60. Madde

teroseksüel, sağlıklı, engelli olmayan, Türk, Sünni, yetişkin erkekler için dizayn edilmiştir. Hapishanelerin sadece erkekler düşünülerek oluşturulması başlı başına ayrımcılık niteliğindedir, bu durum Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan kitapta şöyle belirtilmiştir:

"Cezaevleri ve cezaevi rejimleri çoğunluğu teşkil eden erkek mahpus nüfusu düşünülerek tasarlandığı için kadın mahpuslar genelde ayrımcılığa uğrar." ²⁰

Türkiye'nin ceza infaz sistemine göre kadın ve erkekler aynı hapishanede kalsalar da yaşamlarını tamamen ayrı sürdürmektedirler. Herkesin aynı zamanda aynı şekilde yararlanabileceği alanlar yoktur. Erkek hapishanelerinde, spor sahası gibi ortak kullanım alanlarından sadece ya da çoğunlukla erkekler yararlanabilmekte, sayısal olarak azınlık olan kadınlar, mimari ve idari sınırlılıklar nedeniyle bu gibi alan ve etkinliklerden büyük oranda mahrum bırakılmaktadır.

Bu konuda en çok şikâyet gelen hapishanelerden birisi olan Batman Hapishanesi'nden yazan bir mahpus (A.) *"Burası kadın-erkek karma cezaevi. Cezaevinin bir köşesine açılmış iki odada bir siyasiler bir de adliler olarak kalıyoruz. İdarenin tüm uygulamaları zaten kadını yok sayan nitelikte. Cinsiyetçi algı her an her durumda karşı karşıya kaldığımız bir durum. Birkaç örnekle anlatırsam: Bizim hiçbir atölye kurs ve sportif faaliyetimiz yok. Erkekler kullanıyor bu alanları, bizim için alan yokmuş."* diyerek bu tablounun altını çizmektedir.

²⁰ BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi, *Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*, CİSST Ceza Adaleti El Kitapları Serisi, Türkçe 2. Baskı 2013, s. 26

Aynı mektupta A. şunları yazmıştır:

"Yasal olarak mevzuatta kitap ya da eğitim durumlarında yazınsal çalışmalarımızı bilgisayardan geçirme, fotokopi çekme gibi haklarımız olduğu halde biz bilgisayarı, erkekler- Hizbulah kullandığı için faydalanamıyoruz, fotokopi çekme taleplerimiz de kabul edilmiyor."

"Siirt cezaevinde ise hiç (faaliyet) yoktu. Yaklaşık altı yıl kaldım orada ve sadece iki üç kere (kurs) açıldı. O da daha çok incik- boncuk kursları. Erkeklerle ise düzenli açılıyordu. (...) Orası karmaydı ve bütün imkanlar erkekler içindi. Onların hiç faaliyet sorunu olmuyordu. Kadınlara ise spor dışında bir hak verilmiyordu. Mesela erkeklerle bilgisayar veriliyordu, düzenli kurs açılıyordu. Biz talep edince ya " personel yok" ya "yer yok" ya "öğretmen yok" ya da "bilgisayar için koşul yok", hem kurslar hem de diğer faaliyetler engelleniyordu. Yine yemekler tamamen erkeklerle göre ayarlanıyordu. (...) Özellikle kadınlarda kemik erimesi oluyor. Ancak menüde buna yönelik bir şey yoktu. Giyim için zaten biliyorsunuz. Erkeklerin ihtiyacına göre hazırlanmış." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

"Öncelikle yaşam alanımız koğuştan ve havalandırmadan ibaret. Herhangi bir etkinlik yapılmıyor, burası erkek cezaevi denilerek yaşam alanımız daraltılıyor ve taleplerimiz çok da önemsenmiyor." R., Van M Tipi Kapalı Hapishanesi

"Bu tür mekanların insan özgürlüklerini (fiziki olarak) kısıtladığı gibi kadına da özel bir politika uygulamaktadır. Bunları sıralarsak: sayımızın az oluşundan hiçbir sosyal etkinliğe çıkamıyoruz. Örneğin; sinema, resim, saz, bilgisayar vs. gibi hiçbir faaliyetten yararlanamıyoruz. Tam bir tecrit uygulaması var burada." N., , Urfa Siverek T Tipi Kapalı Hapishanesi

Erkek hapishanelerinin kadın koşullarında kalan kadınlar açısından kadın personel sayısının yetersizliği de ciddi bir sorundur. Türkiye hapishanelerindeki toplam kadın personel sayısı 2014 verilerine göre 5.579'dur ve bu sayı tüm hapishane personeli sayısının %11'ine denk gelmektedir.²¹ Ancak bu oran hapishanelerde görev yapan ve kadın mahpusların sık sık karşılaştıkları jandarma görevlileri dahil edilmeden hesaplanmıştır. Jandarma, hapishanelerdeki dış güvenlikten sorumludur, hastane ve mahkemeye gidiş gelişlerde yani mahpusun hapishane dışına çıkması gerektiği her durumda sevke nezaret eder, mahpusun üst ve eşya aramasını yapar ve hapishane içindeki aramalarda görev alır.

Adalet Bakanlığı'na Türkiye hapishanelerindeki toplam kadın infaz memuru ve hapishane müdürü ile tek tek kadın hapishanelerindeki kadın infaz koruma memuru sayısı sorulmuştur. Türkiye geneli kadın hapishane müdürü sayısının 69, infaz koruma memuru sayısının ise 3544 olduğu belirtilmiştir.²² 69 hapishane müdürünün kaçının 1. Müdür, kaçının 2. Müdür olduğu, hapishanelere dağılımı, kaçının kadın hapishanesinde görev aldığı bilinmemektedir. Kadın infaz koruma memurlarının sayısına bakıldığında yaklaşık olarak 2 kadın mahpusa bir kadın infaz memuru düştüğü gibi bir sonuçla karşılaşılsa da kadın mahpusların ve kadın infaz koruma memurlarının hapishanelere dağılımı bilinemediğinden bu konuda sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek mümkün olamamaktadır. Bu değerlendirmenin yapılabilmesi için 12 Ocak 2016 tarihinde ise erkek hapishanelerinin kadın koşullarında kaç kadın infaz koruma memurunun çalıştığı sorulmuş ancak "*Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgililen-*

21 CTE Birim Faaliyet Raporu, 2014, s. 66

22 Adalet Bakanlığı'na CİSST tarafından yapılan bilgi edinme başvurusuna verilen 23 Haziran 2015 tarihli cevaptan.

dirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgelerin bilgi edinme hakkının kapsamı dışında” olduğu gerekçesiyle cevap verilmemiştir.²³

Bazı erkek hapishanelerinin kadın koğuşlarında kalan kadın mahpuslar, ihtiyaç ve taleplerine uygun sayıda ve donanımda kadın personel olmamasının sonucunda birçok sorun yaşandığını belirtmektedirler.

Mahpusların yaşamlarını sürdürürken ya da giriş çıkış sırasında erkek personelle muhatap olmak zorunda kalması kadınlar açısından zaman zaman bir baskı unsuru haline gelebilmektedir. Aynı şekilde hapishaneye giriş çıkışlardaki üst aramalarının, oda vb. alanların aranmasının asker ve erkek personelin de katılımıyla gerçekleştirilmesi kadınları eril şiddete daha açık hale getirmektedir.

Hâlihazırda Batman Hapishanesi'nde kalmakta olan R. ise içerisinde iç çamaşırlarının da bulunduğu özel eşyalarının, erkek infaz koruma memurları önünde arandığını belirttikten sonra ekliyor:

“Kadınsal bir sorun yaşadığımızda hiçbir kadın muhatap bulamamamız bu cezaevinde erkek egemen zihniyetin ne kadar hakim olduğunu da gözler önüne sermektedir.”

Daha evvel de değinildiği üzere, hapishanelerdeki uygulamalar mahpusların hapishane dışındaki hayata en yakın koşullarda kalmaları üzerine yoğunlaşmalıdır. Bu bakımdan kadın mahpuslar açısından karşı cinsten izole bir yaşam önerilmemektedir. Ancak kadın için eril baskıyı üzerinde hissetmeyeceği, güvenli, kadını şiddetten “koruyacak” bir ortam yaratılması çok önemlidir.

---

23 Adalet Bakanlığı'na CİSST tarafından yapılan bilgi edinme başvurusuna verilen 27 Ocak 2016 tarihli cevaptan.

Kadınların erkekler için dizayn edilmiş hapisanelerde tutulması uygulamasına son verilmelidir. Son verilemediği koşullarda söz konusu hapisanelerde kadınların ihtiyaçlarını karşılayabilecek sayıda ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı ile ilgili çalışmalara katılmış kadın personel görevlendirmesi yapılmalı, spor sahası gibi etkinlik ve ortak kullanım alanları kadınlar için de inşa edilmeli ya da tüm mahpusların eşit şekilde yararlanması sağlanmalıdır. Kadınların sosyalleşme alanları toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde çocukluktan itibaren sınırlandırıldığı için bu konuda pozitif ayrımcı uygulamalar da gündeme getirilmelidir. Sosyal etkinlik alanlarını kullanamamak kadınlar açısından travma arttırıcı rol oynayacağından, kadınların sosyalleşmeye, sosyal, sportif, sanatsal, mesleki etkinliklere daha çok ihtiyaç duyması hesaba katılarak, bu tür ortak alanlardan daha çok yararlanmaları sağlanabilir.

b) Kadın Hapishaneleri

"Ben iki cezaevinde kaldım. Buradan önce Siirt'teydim. Tabi birbirinden farklı uygulamalar var. Mesela burası kadın cezaevi. Bu nedenle sadece kadın personel var. Koridorlar kadın personelle dolu. Ancak "personel yok" gerekçesiyle bir çok kez faaliyetlere çıkamadığımız oluyor. Zaten faaliyetler çok keyfi uygulanıyor." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Türkiye'deki kadın hapishaneleri kadın mahpusların kendilerine özgü ihtiyaçlarına uygun düzenlenmemiştir ve bu nedenle kadın mahpuslar için birçok sorunu içerisinde barındırmaktadır. Tüm hapisanelerde geçerli olmasa da kadın personel sayısının yetersizliği kadın hapishanelerinde de yaşanan önemli sorunlardan biridir.

Bakırköy Hapishanesi'nde toplam 262 infaz koruma memurun-

dan 144'ü kadındır.²⁴ Karataş Kadın Kapalı Hapishanesi'nde 49, Ankara Kadın Kapalı Hapishanesi'nde 109, Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi'nde 52, İzmir Kadın Kapalı Hapishanesi'nde 108, Bozkurt Kadın Açık ve Çocuk Eğitim Evi'nde 47 kadın infaz koruma memuru vardır.²⁵ Buna göre örneğin 1000 kişi kapasiteli Bakırköy Kadın Hapishanesi'nde her 7 mahpusa 1 kadın personel düşmektedir.

Bazı kadın hapishanelerinde üst ve oda aramalarını kadın infaz koruma memurları gerçekleştirirse de kadınların mektuplarında aramaların erkek jandarma ya da infaz koruma memurları önünde gerçekleştirilmesi gibi uygulamalardan bahsedilmektedir. Kadınların kaldığı hapishanelerde erkek personelin kadınların banyo, koğuş, havalandırma gibi yaşam alanlarına girişine izin verilmemelidir.

Hapishanelerin iç güvenliğinden infaz koruma memurları sorumlu iken dış güvenlikten jandarma görevlileri sorumludur. Bu husus ilgili yasa maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: “(...) *ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin dış korumalarına ilişkin önlem ve faaliyetler, idari nitelikte olup; hizmet sınırının belirlenmesinde jandarmanın mülki görevi olarak değerlendirilir.*”²⁶

Buna bağlı olarak mahkeme, hastane gibi hapishane dışındaki yerlere mahpuslar jandarma görevlileri tarafından götürülmektedir. Bu yolculuklar bazen çok uzun sürebilmekte, mahpuslar saatlerce

24 <http://www.bakirkoykkcik.adalet.gov.tr/kurumumuz.html> (Erişim Tarihi 18 Haziran 2016)

25 Adalet Bakanlığı'na CİSST tarafından yapılan 23 Haziran 2015 tarihli bilgi edinme başvurusuna verilen cevaptan (Verileri güncellemek amacıyla aynı soru 15 Ocak 2016 tarihinde tekrar sorulmuş ancak Adalet Bakanlığı BEHK madde 7'ye atıf yaparak bilgi paylaşmamıştır).

26 10 Mart 1993 Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği'nin 8. Maddesinin b bendi

ring aracının içerisinde bekletilmektedir. Kadın mahpuslar söz konusu ring yolculukları sırasında kadın görevlilere ihtiyaç duyabilirler. Ancak jandarma teşkilatı içerisinde kadın personel sayısı oldukça azdır ve bu yolculuklarda bazen kadın jandarma görevlisi bulunmamaktadır. 2012- 2013 yıllarında yaklaşık 1,5 yıl Bakırköy Kadın Kapalı Hapishanesi'nde kalmış olan İ. ile yapılan görüşmede İ. mahkemeye giderken kadın jandarma görevlisinin ring aracında olduğunu ancak adli tıpa giderken olmadığını belirtmiştir. 2002 yılında 13 ay Uşak Hapishanesi'nde kalmış olan B. ile yaptığımız görüşmelerde kadınların hapishane dışarısında bir yere götürülürken kadın jandarma görevlisi olmaksızın götürüldüğünü ifade etmiştir.

Aynı şekilde mahpusların başka bir hapishaneye sevki sırasında da jandarma eşlik etmektedir. Dar ve özellikle uzun mesafeler söz konusu olduğunda fiziksel olarak insanların taşınmasına uygun olmayan ve mahpusların görevlilerle baş başa kaldığı ring araçlarında²⁷ kadınların erkek görevlilerle uzun saatler kalması uygun değildir. Bu yolculuklar bazı zamanlar -örneğin Van Hapishanesi'nden Bakırköy Hapishanesi'ne sevk sırasında- çok uzun saatler sürebilmekte ve mahpusun ped değiştirmek, tuvalet, kıyafet değişikliği, sağlık problemi gibi bir sürü sorunu veya ihtiyacı ortaya çıkabilmektedir. Mahpus bu noktada kadın bir jandarma görevlisi ile muhatap olamaya ihtiyaç duyabilir. Ancak bu tür uzun yolculuklar bile sadece erkek jandarma görevlilerinden oluşan bir ekiple beraber yapılabilmektedir.

Hapishanede geçirdiği uzun yıllar boyunca birçok hapishaneye sevk edilmiş olan mahpus bu yolculukları şöyle anlatıyor:

---

27 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Berivan Korkut, *Türkiye'de Hasta Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, Şubat 2016, s.55.

"(...) Ama gerçek şu ki otuz saatlik yolculukta yanında kadın görevli olmadan tuvalete gitmek, ped değiştirmek ve daha bir yığın problemin sinir bozucu olduğu ortada. Şimdilerde bazen yolculukta kadın komutanlar oluyor ama bu da çok ciddi bir fark yaratmıyor, zira sorun zihniyet sorunu..." M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Hapishanelerin dış güvenliğinden jandarmanın sorumlu olması kadın mahpuslar açısından sorunlara yol açmaktadır ve alternatifleri yaratılmalıdır. Özellikle kadın mahpusun istemediği durumlarda ring aracının içerisinde erkek görevli bulundurulmamalıdır. Uzun yolculuklar bakımından, talep halinde, yolculukta güvenlik personeli yanında sosyal çalışmacılar da eşlik edebilmeli ve ihtiyaçlar konusunda destek olabilmelidir.

c) Yüksek Güvenlik Rejimi ve Ağırlaştırılmış Müebbetler

"Tüm bu hapishane halinin bir de ağırlaştırılmış boyutu var... Ve ağırlaştırılmışın da ağırlaştırılmışı olarak kadın hali, kadın olarak maruz kalma hali var." M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Sorun tek başına "kapatılmışlık" değil yalıtılmışlık-izolasyon sorunu. Fiziki açıdan hiçbir işkence yapılmamış olsa da bu tecrit olgusunun kendisi aslında bir işkence. İnsanı bürokratik bir mekanizma içinde bir nesne haline getirmeye, mimari yapının bir parçası yapmaya çalışıyorlar. Her şeyin günü saati olduğu dilekçelerle esir alınmış bir işlevişte bireyi ezmek ve güçsüz-yalnız olduğunu düşündürmek amaç sistematik bir politika bu.(...) Yalıtılmışlık psikolojik etkilerde oluşturuluyor. Fiziksel sorunlar başında sese duyarlılık, duyma sorunu geliyor. Dışarıdan yalıtılmak ise temas kurulacak

*olanaklarda kısıtlanmasıyla şiddetli bir şekilde uygulanıyor.”
E., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi*

Türkiye’de “normal” kapalı hapishanelerin yanı sıra bir de yüksek güvenlikli hapishaneler (F Tipi) vardır. Yasa’da söz konusu hapishaneler “iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hâllerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tâbi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesisler” şeklinde tanımlanmıştır.²⁸

Yasa maddesinde de belirtildiği gibi yüksek güvenlikli hapishanelerde tek ve üç kişi olarak kalınabilen hücreler bulunmaktadır. Buralarda koğuş sisteminin var olduğu hapishanelerden farklı olarak daha küçük yaşam birimlerinde kapatılma söz konusudur. Ayrıca hücrelerde kalanlar bakımından diğer mahpuslarla iletişim olanağı da neredeyse kalmamıştır. Bu durum mahpusun sosyal ve fiziksel anlamda daha yoğun sınırlandırılmasını ve izolasyonu beraberinde getirmektedir. Buralarda henüz kadınlar kalmamaktadır. Ancak kadınların kaldığı bazı hapishanelerde yüksek güvenlikli hapishanelerdeki uygulamalar görülebilmektedir. Kaldı ki Yasanın 10. maddesinde belirtildiği gibi, bazı kadın hapishaneleri “yüksek güvenlikli” olarak inşa edilebilmektedir, bu durum önümüzdeki süreçte yüksek güvenlikli kadın hapishanelerinin inşasının gündeme gelebileceğini göstermektedir. Yüksek güvenlikli hapishanelerde tutulan ve/veya ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslara uygulanan infaz rejimi diğerlerinden keskin şekilde ayrılır.²⁹

28 CGTİHK 9. madde

29 Ayrıntılı bilgi için bakınız: İdil Aydınoglu, *Türkiye’de Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, Şubat 2016

Türkiye'de ağırlaştırılmış müebbet siyasi mahpuslar ömür boyu, adli mahpuslar ise yıllarca tekli hücrede tutulmaktadır. Adli mahpusların koşullu salıverilme hakkından yararlanması söz konusu iken siyasi mahpuslar bakımından bu mümkün değildir. Bunun yanında görüş hakkı bakımından da ayrışma vardır. Ağırlaştırılmış müebbetler dışındaki mahpuslar haftada bir defa alt soy, üst soy, kardeş, gelin, damat, kayınbirader, baldız, yenge, enişte, görümce, kayınvalide, kayınpeder, kayınvalidesinin annesi ve babası, kayınpederinin anne ve babası, eşinin başkasından olma çocuğu, büyükanne ve büyük babasının anne ve babaları, torun çocuğu, kardeş çocuğu, eşi, amcası, halası, dayısı, teyzesi ve bunların eşleri ile vasisi ve kayyımıyla, ve bunların yanı sıra aile bağları olmayan üç kişi ile görüş yapabilmektedirler. Ağırlaştırılmış müebbet mahpusu ise sadece eşi, altsoy ve üstsoyu, kardeşleri ve vasisi, belirlenen gün, saat ve koşullar içerisinde on beş günlük aralıklarla ve günde bir saati geçmemek üzere ziyaret edebilirler. Ayrıca diğer mahpuslar için ayda üç kez kapalı bir kez açık görüş hakkı tanınmışken; ağırlaştırılmış müebbetler için ayda bir kez açık bir kez kapalı görüş öngörülmüştür. Ziyaret hakkına yönelik önemli bir diğer sınırlama ise ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların görüşçülerini tek tek görebilmesidir. Hem annesi hem de babası ziyaretine gelmiş bir ağırlaştırılmış müebbet mahpus ikisini bir arada göremez. Önce biri sonra diğeri ile görüşebilir.

Ziyaretin yanı sıra başka sınırlamalar da söz konusudur. Örneğin, telefon hakkından da yine birinci dereceden akrabalarla sınırlı olmak üzere 15 günde bir yaralanabilmekte ve hapishane iş yurtlarında çalıştırılmamaktadır.

Hal böyleyken ağırlaştırılmış müebbet mahpus olma halinin cinsiyete bağlı olmaksızın tecrit kaynaklı birçok sorun yaratacağı açık-

tır.³⁰ Ancak gerek bu infaz rejimi, gerekse yüksek güvenlik rejiminin uygulandığı hapisanelerde kalma hali kadınlar bakımından daha farklı etkiler açığa çıkartabilmektedir.

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü bir kadın olmanın yarattığı olumsuz koşulları mahpuslar şöyle belirtmektedir:

"Türkiye genelinde toplamda 8-10 ağırlaştırılmış müebbet alan siyasi kadın tutsak var ve bunların hepsini aynı hapisanede toplamak her biri ayrı illerde kalan aileler için gidiş-geliş sorunu yaratır -ki mevcut haliyle de çok avantajlı mesafelerde değiliz- . Dolayısıyla sohbet hakkı kapsamında havalandırmada ya da farklı mekanlarda bir araya gelebileceğimiz kimse de olmuyor. Çünkü bizimle aynı cezai durumda olanlar dışında kimseyle temasımıza izin verilmiyor. Erkekler açısından hapisanelerin fiziki koşulları nispeten daha iyi çünkü onların kaldığı yerlerde üç hücrenin kapısının aynı havalandırmaya açılması durumu olduğundan üç kişinin havalandırma saatinde bir araya gelmesi mümkün olabiliyor." M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Havalandırma saati sadece dört saat ve diğer saatlerin tümü bu daracık mekanda geçiyor. Ziyaretçiler olarak da bildiğiniz gibi sadece anne- baba, kardeşler, dedeler, nineler. Fakat ailelerimizde genelde uzak şehirlerde, yani tümüyle bir tecritlik söz konusu aslında. Diğer tutuklu-hükümlülere tanınan hiçbir haktan yararlanamıyorsun ve dış dünyayla tek bağlantın sadece mektuplar, ziyaretçin gelirse annen baban kardeşin. Oysa sosyal bir varlığımız, üç kişilik arkadaş görüşüne ihtiyaç duyuyoruz ama arkadaşlarımızı göremiyoruz." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

30 Ayrıntılı bilgi için bakınız: İdil Aydınoglu, Türkiye'de Ağırlaştırılmış Müebbet Mahpus Olmak, TCPS Kitaplığı, Şubat 2016

Ağırlaştırılmış müebbet kadınlar uzun yıllar, bazen ömür boyu tek başına yaşam sürdürmekte, görüş ve telefon hakkına yönelik getirilen kısıtlamalarla birlikte bu tek başınalık boyutlandırılmaktadır. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü kadınlar her şeyden önce tek başına bir yaşam oluşturmak zorundadır. Bir başka deyişle kadınlar, mektup ve sınırlı telefon hakkı hariç, izole bir yaşam sürmek durumundadır. İnsanlar sosyal varlıklardır ve yaşamlarının her evresinde insan olmanın gereği olarak sosyalleşmeye ihtiyaç duyarlar. Ancak kadınların, toplumsal cinsiyete bağlı olarak, sosyalleşmesi zaten kısıtlanmakta, birçok kadın hapishane dışarısındaki hayatında kapatılmışlığı farklı boyutlarıyla yaşamaktadır. Haliyle kadınların sosyal bir varlık olarak hayatını sürdürmesi, bu konuda desteklenmesi önemlidir. Bu destek gerekliliği mahpuslar için daha önemlidir. Hapsedilmiş olan kadın açısından sosyalleşme olanakları geliştirilmelidir.

"Hücre koşulları her insan için bir işkencedir. Kadınlar için bu daha zordur. Tecrit içinde tecrittir. Sosyal aktiviteler neredeyse yok gibi. Kadın sosyal bir varlıktır bu anlamda daha zordur." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Z. başka bir mektubunda ise: *"Düşünün ki bir kuyunun en sessiz köşesindeyiz. Yukarıda bir yerlerde bir ışık görülmüyor, dışındaki sesleri de duyuyoruz. O kuyunun etrafında gelip geçen hayatları sadece hislerimizle görebiliyoruz, bir süreden sonra zaman aktıkça dışarda gördüğümüz o eski yaşamımız sadece hayallerden ibaret olmaya başlıyor. Kuyunun dışındaki sesler de azalmaya başlarsa bir süre sonra hayallerde gittikçe silikleşir ve sadece kendi sesimizle ve aynadaki suretimizle konuşmaya başlarız."* demektedir ve sosyal olan yanlarının giderek asosyalleşmeye başladığını belirtmektedir.

Ağırlaştırılmış müebbet, mahpuslar açısından birçok insan hakkı

ihlaline yol açan özel bir infaz rejimidir ve tamamen ortadan kaldırılmalıdır. Bu talep yüksek güvenlikli hapisane uygulaması için de geçerlidir.

Bu gerçekleştirilene kadar tecriti ortadan kaldırıcı düzenlemeler yapılmalı, görüş, telefon, sosyal aktivitelere katılım vb. haklar tüm mahpuslar açısından eşit olarak kullanılabilmelidir.

Diğer kadın mahpuslar gibi ağırlaştırılmış müebbetler açısından da “infazda eşitlik ilkesinin” biçimsel şekilde uygulanmasına son verilmelidir. Hücrelerde kapatılmanın veya tek kişilik bir yaşam kurmanın yaratacağı olumsuz sonuçların daha fazla ve derin olduğu hesaba katılmalıdır.

HAPSEDİLMENİN ETKİLERİ / SONUÇLARI

a) Kapatılma

"Kadının toplumsallaşmadaki rolünü ve toplumsal karakterini göz önüne aldığımızda kendi başına kapatılmanın bile kadında yarattığı hal ciddi boyutlarda olmaktadır. Her şeyden önce bu gerçekliğin göz önünde bulundurularak özgün yasaların geliştirilmesi -tabi bu da kadınlar eliyle olmalıdır-gerekmetedir." A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Kadının toplumsallaşmadaki rolünü ve toplumsal karakterini göz önüne aldığımızda kendi başına kapatılmanın bile kadında yarattığı travmatik hal ciddi boyutlarda olmaktadır. Her şeyden önce bu gerçekliğin göz önünde bulundurularak özgün yasaların geliştirilmesi -tabi bu da kadınlar eliyle olmalıdır-gerekmetedir.

Kadınlar doğdukları günden itibaren erkeklerden çok daha fazla kontrol altında tutulmak istenirler. Bu durum geleneksel toplumlar da daha yoğun olarak yaşanır. Kadından sürekli olarak "namusunu koruması" ve bu yüzden sosyal yaşamın içerisine erkekler kadar dahil olmaması, kendini kontrol etmesi ve kapatması beklenir. Bunun

yapılmadığı koşullarda çevredeki erkekler devreye girer ve namusu koruma görevini üstlenerek kadını “özel” alana, eve, aile içerisine kapatır. Kadınların gece dışarı çıkması, hatta daha muhafazakar ailelerde yanında bir aile büyüğü olmadan gündüz dışarı çıkması dahi hoş karşılanmayabilir ve seyahat etmeleri, gezi ya da eğitim amaçlı olarak şehir dışına ya da ülke dışına çıkmaları engellenebilir.

Bu durum sadece mekânsal bir kapatılmayı ifade etmemektedir. Kız çocuklarının ve kadınların hayatlarının gidişatını hatta davranışlarını, alışkanlıklarını tek başına belirlemesine, kendi seçimlerini yapmasına da çoğu zaman izin verilmez. Kadının belirleyen değil belirlenen olması beklenir.

Tüm bu kontrol mekanizmaları uygulanırken sürekli gözetim altında tutma söz konusu olur. Özellikle ergenlik çağında ve ilk yetişkinlik dönemlerinde kız çocuklarının ve kadınların telefon konuşmalarından, arkadaş çevrelerine hemen her şeyleri gözetlenir ve kontrol edilmeye çalışılır. Kız çocukları ve kadınların kendilerine ait kararları olamadığı gibi kendilerine ait özel alanları da çoğu aile içerisinde yoktur.

Hapsedilen kız çocukları ve kadınlar açısından bu durum daha yoğun olarak bu kez hapisane ortamında sürmektedir. İlkay Savcı, *Adını Kader Koyduk, Kadın Açık Cezaevi'nden Notlar* kitabında kadının eve kapatılması ile hapsedilme arasındaki benzerliğe şu şekilde dikkat çekmiştir: “*Cezaevinin kadınlara mahsus ve toplumun kadına atfettiği anlama göre düzenlenmiş ve “dışa kapalı” mekan olması ile kadının evde kapalı tutulması arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. (...) Daha tutuklanma, mahkeme aşamasında başlayan bu ev dışı süreç, ev dışında bir “eve” girilmesiyle sonlanmaktadır.*”³¹ Savcı'nın da belirttiği

---

31 İlkay Savcı, s. 32

gibi hapsedilme, kadının evde/özel alanda var olan kapatılmışlığını yeniden, daha derin şekilde üreten bir süreç özelliği göstermektedir.

"Burada denetim ve kontrol öyle düzenlenmiş ki bunu anlatmak güçtür. Kendin belirleme, yönlendirme şansın o kadar azdı ki bunu bir şeye karşı koyduğunda en bariz anlarsın. Bu kafanı kaldırsan başına bir şeyler inecek hissidir. Günlük olarak sana hep cezaevindesin unutmaya diyen olaylar olur. İstedğim zaman yasaklarım (sakıncalı kılıfıyla) istediğim zaman çıkarırım (bu doktor olur, kütüphane veya spor olur) istediğim zaman ve anda (gecenin bir yarısı bile olsa, giysi olarak uygun olmasan bile) basar odalarını ararım. Her şeyi döker saçar birbirine katarım. (...) Gerginliğin olmadığı günler öyle azdır ki, olmadığında şaşırırsın. Neyin hazırlığı bu sessizlik diye. Sessizlikten şüphe duyarsın. Burada bir sistem işler ve bu sistemin özü psikolojik ve yapılabilsen direk baskıdır, baskındır. Bana göre olmazsan (bu uyumlu olmazsan demektir) işlerin yürümez. (...) Yani kendi zamanını planlayıp yapabileceğin tek şey odanda yaptıklarınla sınırlıdır." G., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

Ataerkil sistem hapishane ortamında da, hatta dışardakinden daha güçlü şekilde varlığını sürdürmektedir. Haliyle kapatılmanın etkileri uygulamalardan bağımsız olarak erkekler ve kadınlar bakımından farklıdır. Bir kişinin sosyalleşme alanının sınırlandırılması, özel alana hapsedilmesi, şiddete ve baskıya açık bir yaşam sürmesi travmatik bir tabloya işaret etmektedir. Hapishaneye girmesiyle birlikte bu kişinin yaşadığı kapatılmışlık hali derinleşir ve zaten yaşamakta olduğu travmaları artırıcı rol oynar. Haliyle kapatılma kadınlar üzerindeki ataerkil baskıyı ve sorunları derinleştiren bir role bürünmektedir.

Bir mahpus hapishanenin başlı başına kapatılmışlığın adı olduğunu belirttiikten sonra şunları aktarıyor:

"Hiç abartısız bir insanın (hapishanede) duruşu kafesteki bir kuşun oradan çıkmak için durmadan çırpınmasına benzer. Bu ağır gerçeğin önemli nedeni psikolojiktir. Yani yakalanan insan suçu ne olursa olsun kendini yenik hisseder, koşulları ebedi bir engel görür ve şartlara teslim olur. Tıkanıklık, yığılıklık ve zamanla mekanı değiştirememekten kaynaklı bıkkınlık zihinsel kaosa yol açar. Sınırlanmak, en küçük bir cezaevi çıkışında (hastane içinde, mahkeme için vs.) kelepçelenmek ve de sınırlılıklar bu yenik psikolojiyi daha da derinleştirir." G., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

Bir diğer mahpus ise kapatılmanın yarattığı hali halini şu şekilde aktarıyor:

"Dışarıda olup bitenlere sadece seyirci gibi bakıyor olmak zor. Bu tıpkı penceresi olan bir odaya kilitlenmiş olmaya benziyor; o pencereden bakıyorsun ve korkunç şeyler oluyor, bir kadın öldürülmek üzere, az sonra çocukların, yaşamın, tarihin üzerine bombalar yağacak. Bağırıyorsun ama yalıtılmışsın ve sesin ulaşmıyor. Camı pencereyi kırıp yetişmek istiyorsun olmuyor, çırpına çırpına yorgun düşüyorsun ve pencerenin önüne yığılıp kalıyorsun." M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Türkiye hapishanelerinde kadınların özgün durumları göz önüne alınarak bir infaz biçimi oluşturulmuş değildir. Kadınlar yasalarca suç sayılan fillerin faili oldukları durumda erkek yetişkin mahpuslarla "eşit" şekilde hapsedilmektedir. Bu konuda tek istisna 0- 6 yaş arasında çocukları olan kadınlardır. 0-6 yaş gurubu çocuğu olan kadınlar açısından ise sadece denetimli serbestlik uygulaması yönünden farklılık söz konusudur. Bu konuya "Çocuklu ve Hamileler" başlığında ayrıntılı yer verilmiştir. Ancak bu istisnai durum çeşitli gerekçelerle siyasi kadın mahpuslara uygulanmamaktadır. Çoğu zaman açık hapishaneye geçiş koşullarının oluşmaması gibi gerekçeler

öne sürülerek siyasi kadın mahpuslar denetimli serbestlik hakkından mahrum bırakılmaktadır.

Türkiye'de kadınların özgün durumlarını göz önünde bulunduran ayrı bir infaz rejiminin öngörülmemiş olmasının yanı sıra kapatılmışlığın etkilerini azaltabilecek uygulamalar da çok yetersizdir. Kuşkusuz tüm mahpuslar açısından hapisyanede olma hissini azaltabilecek, dışardaki ortam, doğa ve toplum ile olan bağları güçlendirecek, uygulamalar ve etkinlikler yadsınamaz bir önem taşımaktadır, ancak bu kadınlar açısından daha büyük bir ihtiyaçtır.

Şakran Kapalı Hapishanesi'nden bir mahpus revir günü her koğuşun, diğer koğuşlardaki mahpusları görmemesi için ayrı ayrı çıkartıldıklarını belirtiyor ve şunu söylüyor:

"Birbirimize birbirimizin yüzü yasak.(...) Rehabilitasyon programını kabul etmediğimizde devrimci tutsaklar olarak birbirimizin yüzü yasak. Bu koşullar kadın tutsaklara erkeklere oranla daha fazla etki yaratıyor." E., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

Bugün Türkiye hapishanelerinin kapalı olanlarının bazılarında toprağa dokunulabilecek alanlar bile yoktur. Mahpusların çıkabildikleri alanlar tamamen beton ile kaplanmıştır. Kimi yerlerde bitki yetiştirmek dahi yasaktır. Birçok mahpus toprağa, hatta yeşil bir bitkiye dahi dokunamadıklarından, çıkan otların bile sökülebildiğinden şikayet etmektedir. Bu durum kapatılma durumunun daha ağır etkilerle hissedilmesine yol açmaktadır. Doğa ile mahpuslar arasındaki bağın zayıflaması, dışardaki dünya ile bağların zayıflamasının bir parçası olmaktadır.

"Mesela biz yıllardır hiç toprağa dokunamadık. Bir çok cezaevinde spor alanlarında toprak saha var fakat biz kadınlar yıllardır bir yeşile bile dokunamadık, o yeşilin rengini unuttuk.

Bu da kadının doğasına ters değil mi? (...) Yaşadıklarınla, duvarlarla, sistemle, yasalarla vb. mücadele yöntemin değişse de kadınlar olarak doğamıza aykırı mekanlar burası. Düşünsene yeşilin yasak olduğu bir yer, doğanın renklerini unutuyorsun. Bu ayın ortalarında 20. yılım dolacak cezaevinde ve sokakların rengini, doğanın kokusunu unutmaya başladım." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Aynı mahpus başka bir mektubunda bu konuyu şöyle anlatıyor:

"Yine sürekli beton ortamdayız. Aslında cezaevinin içinde birçok küçük toprak saha olduğu halde gardiyanların bahçe yeri oluyorlar. Biz hiçbirinden yararlanamıyoruz. İnsan toprağa basmaya ihtiyaç duyuyor."

İnsanın sosyalleşmesi yaşamını sürdürmesi için zorunludur. Daha bir kız çocuğu iken sosyalleşme alanları zaten sınırlanan kadınlar açısından bu daha büyük bir ihtiyaçtır. Kapatılmayla birlikte ailesinden ve sosyal çevresinden kopan kadınlar için sınırlılıklar içerisinde de olsa sosyal aktiviteler geliştirilmelidir. Ancak birçok mahpus aktivitelerin yetersizliğinden şikayet etmektedir.

Batman Hapishanesi'nde kaldığı dönemi anlatan mahpus, şunları belirtiyor:

"Batman'da sosyal etkinlik denebilecek hiçbir şey yoktu. Bir spor sahası bile mevcut değildi." A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

A. Şu anda kalmakta olduğu Gebze Hapishanesine dair de benzer bir tablo çiziyor ve şunları belirtiyor:

"Bunun dışında bulunduğumuz alanda sosyal aktiviteler oldukça sınırlı. Ortak alanlar var ancak biri açık bir mekan -kiş

ayları oldukça zorlayıcı oluyor- biri de kapalı bir mekan. Kapalı bir mekan küçük bir görüş kabini gibi bir yer. Pencere vs. yok. Spor sahası yok."

Başlı başına kapatılmanın olumsuz sonuçlar doğurması gerçeği göz ardı edilmeksizin, yasalarca suç sayılan fiillerin faili olan kadınlar için hapsedenlerin alternatifleri tartışılmalı ve ivedilikle uygulamaya sokulmalıdır. Bu gerçekleştirilene kadar da kadın için farklı, cinsiyete duyarlı bir infaz rejimi oluşturulmalıdır. Kadınların kaldığı hapisaneler CTE merkez teşkilatı bünyesinde kurulacak olan kadın birimine (bu husus "İdari Yapı" başlığında en temel önerilerden biri olarak belirtilmiştir) doğrudan bağlı ve konusunda uzman kadınlardan oluşan birimlerce idare edilmelidir. Söz konusu özgün, uzmanlaşmış görevliler eliyle daha az otoriter idare şekilleri oluşturulmalıdır. Kadınlar günlük yaşamlarında, üniformalı güvenlik personeli yerine sosyal çalışmacı, psikolog, sağlık personeli gibi sivil görevlilerle muhatap olmalı, sorunlarını onlar aracılığıyla çözmelidir. Bunun sağlanması için mevzuata güvenlik personeli açısından sınırlamalar getirilebilir, sadece güvenlik ile ilgili bir sorun olduğunda devreye girebileceği ve güvenlik sorunlarının neler olabileceği de açıkça belirtilebilir.

Kadınların kaldığı hapisanelerde sosyal hizmet anlayışı da kadın olma deneyimini temel alan bir anlayışla sürdürülmelidir. Bu bağlamda sosyal hizmet görevlisi ile mahpus arasında daha eşitlikçi bir ilişki kurularak, güçlendirmeye, aktifleştirmeye, özgüven arttırmaya odaklı bir çalışma yapılmalıdır.

Kadınların hapsedilme sonucu ayrılmak zorunda kaldıkları ortamları ile bağlarını güçlendirici uygulamalar geliştirilmelidir. Örneğin aileler ve arkadaşlar ile olan bağları güçlendirmek için görüşlere ilişkin sınırlandırmalar yeniden değerlendirilebilir ve kaldırılabilir. Tüm

görüşler açık olabilir ve mahpusların bir gününü sevdikleriyle rahat bir ortamda geçirmesi güvence altına alınabilir. Kapalı hapishanelerde kalan kadın mahpusların da zaman zaman dışarıya çıkarak ailelerini, arkadaşlarını ziyaret etmeleri ve bireysel olarak ya da topluca dışarıdaki çeşitli kültürel, sosyal aktivitelere katılmaları sağlanabilir. Bu konuda sivil toplum kuruluşlarıyla ve hapishanelerin bulunduğu yerdeki belediyelerle işbirliğine gidilebilir.

Hapishaneler kadınların kapatılma hissini en az düzeyde yaşayacağı şekilde dizayn edilmelidir. Tamamen betondan yapılmış, toprakla temasın olmadığı yapıdan vazgeçilmelidir. Hapishanelerin içerisinde ya da yakınında toplu ya da bireysel olarak yararlanılabilecek ve doğa ile iç içe olunabilecek, yeterli genişlikte ağaçlık alanlar, parklar, bahçeler oluşturulmalı, isteyen kadınların bu alanlarda bitki yetiştirmesine olanak tanınmalıdır. Aynı şekilde mahpusların koğuş içerisinde saksıda bitki yetiştirmesine ilişkin yasak kaldırılmalıdır.

Sosyalleşme ve kültürel, sanatsal, sportif birikim ve yetenekleri geliştirme açısından tüm mahpusların katılımına açık, yeterli etkinlikler, atölyeler düzenlenmesi için olanaklar geliştirilmelidir. Bu konuda eğilimler göz önünde bulundurulmalı, etkinliklerin içerik, zaman ve tarzına kadınlar karar verebilmelidir.

b) İzleme - Gözetim

Hapishaneler, kapatılmanın yanı sıra mahpusların sürekli olarak gözetim ve kontrol altında tutulmasının amaçlandığı yerlerdir. “Güvenlik” kaygısının her şeyin üstünde tutulması ile birlikte diğer mahpus grupları gibi kadınlar da gözetim ve kontrol altında tutulmaya çalışılırlar.

Bu takip ve kontrol sisteminin kendini açık şekilde gösterdiği uygulamalardan biri de mahpusların yakınlarıyla yaptıkları telefon gö-

rüşmelerinin dinlenmesidir. Tüzük'te "*Kınama cezası dışında disiplin cezası almamış hükümlü ve tutukluların, idarenin kontrolünde bulunan ve kurumun uygun yerlerine yerleştirilen telefonlardan yararlandırılacağı*" belirtilmiştir.

Telefon görüşme hakkı zaten 10 dakika gibi kısa bir süre ile sınırlıdır ve mahpuslar eşi, alt soy ve üst soyu, kardeşi, amcası, halası, teyzesi, dayısı, kayınbabası, kayınvalidesi, kardeşinin çocukları, kayınbiraderi, baldızı, görümcesi, eltisi, gelini veya damadından birisi ile haftada bir defa görüşebilmektedir Mahpuslar zaten sınırlı olan bu hakkını kullanırken bir de dinlenmektedir. Aynı şekilde mektup, faks ve telgrafların; mektup okuma komisyonu bulunan kurumlarda bu komisyon, olmayanlarda kurumun en üst amirince denetleneceği Tüzük 'ün 91. maddesinde belirtilmiştir. Bu konuda tek istisna avukatlar ve resmi kurumlarla yapılan yazışmalardır.

Zaten bu şekilde kısıtlanmış olan haberleşme hakkı kullanılırken, ring aracında hastaneye ya da mahkemeye götürülürken, mektup yazarken kadın sürekli idare tarafından izlenmektedir. "Güvenlik algısından" ileri geldiği belirtilen bu sürekli gözetim hali kadınlar açısından yetişkin erkek mahpus gruplarına göre daha büyük bir korku/sindirilmişlik kaynağı olmaktadır. Biçilen toplumsal roller gereği, otorite karşısında edilgenleşmeye meyilli olması beklenen kadınların hapisane ortamında sürekli izlenmesi ciddi ve sürekli bir baskı unsuru niteliğine bürünebilmektedir.

Bu konuda bize yazıp yazmama konusunda uzun süre kararsız kaldığını belirten mahpus şunları belirtmiştir:

"Aslında size anlatmak istediğim o kadar çok şey var ki fakat mektupla olmuyor. Sonuçta tüm mektuplarımız okuma komisyonundan geçiyor." M., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

"(Adli mahpuslar) İdarenin denetiminden geçen mektuplarda hak ihlallerini yazıp idareyle karşı karşıya gelmek ya da ceza almak gibi kaygılar taşırlar." M. Gebze Kadın Hapishanesi

Kadınların hapishane idaresince sürekli izlenebilir olması kadınların özel yaşamın gizliliği hakkını da zaman zaman ihlal etmektedir. Bugün Türkiye hapishanelerinde kadının eşiyile ya da ailesinden biriyle telefonda görüşmesi durumunda kendini rahat hissetmesi, özgürce paylaşımda bulunabilmesi mümkün değildir.

Özel yaşamın gizliliği hakkı ile hapishane idarelerinin güvenlik hassasiyeti karşı karşıya geldiğinde haklar ve özgürlükler lehine hareket etmesini sağlayacak, keyfiyeti engelleyici düzenlemeler yapılmalıdır. İdare özel yaşamın gizliliği hakkını ihlal etmeden güvenliği sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük yasalarda açık bir biçimde düzenlenmelidir.

c) Denetim – Yaptırım

"Denetim- disiplin mekanizmasının en çıplak hali hapishanelerde uygulanır. Mutlak itaat istenir: Kaç elbisen olacağına, hangi yayınları takip edeceğine, hangi kitabı okuyacağına, hangi TV kanalını takip edebileceğin tamamen yasa ve yönetmeliklerle belirlenir.(...) Yine defalarca aranıp didik didik edildikten sonra içeri alınan eşyaların tekrar tekrar aranması, kırk kilit altında tutukluyorken günde en az iki defa sayım yapılması, odalara giriş- çıkış sırasında arama adı altında tacize varan uygulamalar, bir kalem kağıt için bile günlerce uğraştırılması vs." M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Sosyal bir varlık olan insanın kendi hayatını planlayabilmesi, kararlarını alabilmesi çok önemlidir. Buna izin verilmeyen, belirleyen değil belirlenen olması beklenen kadınlar açısından hapishane içeri-

sindeki yaşamlarını olabildiğince kendilerinin düzenlemeleri, planlamaları, yaşama ve ortama ilişkin kararlara katılmaları daha olumlu etkiler doğuracaktır.

Ancak Türkiye'deki kadın mahpusların hayatlarının kontrolü de tamamen idarelerin elindedir. Uyku ve yemek düzeni, sosyal etkinlik yapılıp yapılmayacağı, yapılacaksa ne tür bir etkinlik olacağı, kadınların yararlanacağı kurs ve atölyelerin neler olacağı, çalışma tarzı, kontenjani, hapishanede çiçek yetiştirilip yetiştirilmeyeceği gibi birçok mesele kadınların fikri ve yönelimleri göz önünde bulundurulmaksızın mevzuatta belirlenmiştir ya da idarece organize edilmektedir.

"Yine burada çiçek yetiştirmek de yasak. Oysa her koşušta kadınların ellerini yeşilinde gezdirebilecekleri bir saksı çiçek de olmalı fakat o da yasak. Yasakların bol olduğu bir mekan burası anlayacağın." Z., Sincan Kapalı Hapishanesi

Mahpuslar kendilerinin planlayabileceği herhangi bir zamanlarının olmadığını sıklıkla belirtmektedirler. Mektuplarda da bu kontrol altına alma mekanizmasının nasıl işlediği görölmektedir.

"(...) Kurs vb. de, idarenin belirlediği kurslar dışında taleplerimiz kabul edilmiyor. Bizler de bağlama kursu dışında herhangi bir kursa çıkmıyoruz. Gitar- tiyatro kursları talebimiz oldu ama öğretmen yok denilerek reddedildi. Bizim- siyasi kadın tutsaklar- kendi içimizde oluşturduğumuz bir müzik bir de tiyatro grubumuz var. Ancak provalar için uygun koşullar yok." A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Mesela sistemin belirlediği işlerde çalışma zorunluğu vardır. Yine kendi istem ve yetenekleri doğrultusunda değil sistemin uygun gördüğü kurslara katılma zorunluluğu var. Çünkü kurslara düzenli katılan mahkumlara ailesiyle daha fazla telefon görüşmesi yapma, ziyaret yapma ödülü verilir." G., İzmir Kadın Kapalı Hapishanesi

Van M Tipi Kapalı Hapishanesi'nden S., Diğer bir mahpus da “*Tutukluların hiçbir hakkı yok, sadece kurallar anlayışı ile yaklaşmaktadırlar.*” diye belirtmekte ve “*12 Eylül döneminden kalan askeri sayım, insanları ip gibi dizme*” olarak tanımladığı sayım uygulamalarını eleştirmektedir.

“Giyisilerimizin renklerine, sayısına bile sınırlamaların olduğu mekanlardayız. (...) İp almak, el işi yapmak için kumaş almak kantinden mümkün değil, aile temin edince de içeri alınmıyor. Defter ve kalemlerin şekline idare karar veriyor.” M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Sincan Kapalı Hapishanesinden M. her sabah 8’de sayım yapıldığını ardından uyuduğunu ve 12’de yemek yediğini anlatıyor.

Tüm bu sıkı denetim ve kontrol mekanizmasının bir parçası olarak yine “güvenlik ve ıslah etme gerekçesiyle” uygulanan “disiplin cezası” uygulamaları kapatılma halini derinleştirmektedir. Disiplin cezası alma ihtimali ciddi bir korku ve kaygı kaynağıdır, adeta bir tehdit olarak kullanılabilir. Kimi zaman kadın mahpuslar disiplin cezasının kadınları edilgen kılmanın bir parçası olarak kullanıldığını ifade etmektedir.

“Teslim olunan şey biat kültürüdür. Buna göre olmayanlar sürülürler, sicillerine onlarca disiplin suçu işlenir, her açıdan yıldırma ve dayatmanın içinde bulurlar kendilerini.(...) Düşününün bir şeye tavır koyduğunuz için ailenize yakın cezaevinde alıştığınız arkadaşlarınızdan ve de hiç talebiniz olmadığı halde hiçbir fikriniz olmayan bir başka cezaevinde bulabilirsiniz kendinizi. Kalem diliyle anlatamayacağım bir de mavi odalar gerçeği var ki anlatılamaz. Oralarda insanlara yaşatılanlar...” G., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

Aynı mahpus diğer mektubunda “mavi odaları” şöyle anlatmaktadır:

“Nasıl bir korkutucu yerdir ki kim bir şeye karşı dursa oraya atılıyor, klima falan yok. Hele de yazın dört tarafı süngerli ve insanları arkadan kelepçeli oraya atıyorlar. Ve ne zaman mazgal açılrsa mahpuslar mazgala yapıyor. “Ölüyoruz, nefes alamıyoruz” diye yalvarıyorlar. Oraya konulan ya ağlama nöbetine giriyor ya kendini kaybedip var gücüyle kapılara vuruyor, bağılıyor, “beni buradan çıkarın” diye. O zulüm odaları bu blokta olduğundan bu çığlıkları o kadar çok duyuyor, etkileniyoruz ki anlatamam.”

Daha yakın zamanda disiplin cezası almış bir mahpus yaşayacaklarını şöyle paylaşıyor:

“Üç gün (burada 3 günlük hücre cezasından bahsediliyor), 6 ay da disiplin. 6 ay disiplin demek yani 6 ayda iyi halini tekrar kazanmak. Bu 6 ay süre içinde kesinlikle kurumda hiçbir işte çalışamazsın, artı faaliyetlere katılamazsın.” M., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

“Bireyi kapatmakla sindirmek yetmiyor, cezaevinde de her şeye bir ceza getirerek insanlar robotlaştırılmak her türlü uygulamaya tabi kılınmak isteniyor. Özellikle adli kadınlar ceza almamak için köle gibi çalıştırılıyorlar, itiraz etmekten bile korkuyorlar.” A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Kadın mahpusların yaşamın ve mekânın düzenlenmesine ilişkin verilen kararlara katılımları, bireysel ya da toplu olarak günlerini planlamaları için gereken ortam ve olanaklar sağlanmalıdır. Sayım yapılması, üst ve eşyaların aranması gibi kontrol hissini arttıran uygulamalar olabildiğince istisnai durumlarda uygulanmalı ya da alternatifler üretilmeli ve disiplin cezaları olabildiğince istisnai durumlarda uygulanmalıdır.

ERİL ŞİDDET

"Misal 8 yaşında Şiddeti tattım hayatımda. Sayısını hatırlamadığım tecavüzler yaşadım. Kadın satıcılarının eline düştüm. Bazen düşünüyorum da hayatımda hiç güzel bir Şey olmamış." M., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

6284 Sayılı Kanun'da Şiddet *"kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış"* olarak tanımlanmıştır. Aynı kanunda kadına yönelik Şiddet ise *"kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanun'da Şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranış"* olarak tanımlanmıştır. Şiddet genellikle fiziksel Şiddet Şeklinde algılansa da, Şiddetin fiziksel, ekonomik, sözel, psikolojik, cinsel Şiddet olmak üzere çeşitli türleri vardır.

Kadın hareketlerinin mücadelesi ve dayanışması sonucunda çeşitli ilerlemeler, yasal düzenlemeler sağlanmış olsa da gerek dünyada gerekse Türkiye’de eril şiddet hala çok yaygındır. Bu konuda kesin rakamlara ulaşmak mümkün olmamakla birlikte, ulaşılabilen rakamlar şiddet oranlarının bir hayli yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. “Her 3 kadından 1’i evde kocasının ya da sevgilisinin fiziksel şiddetine maruz kalıyor. Kadına yönelik şiddet bütün dünyada en yaygın insan hakkı ihlalleri arasında.”³² Türkiye ‘de ise sadece Bianet tarafından gazete haberlerinin derlenmesiyle elde edilmiş sayısal verilere göre “2015’in ilk 10 ayında erkekler 259 kadın öldürmüş, 122 kadına tecavüz etmiş, 190 kadını fuhuşa zorlamış, 343 kadını yaralamış, 195 kadını taciz etmiştir.”³³

Bu tablodan anlaşıldığı gibi Türkiye’de eril şiddet vakaları oldukça yaygındır. Kadınlar tarafından tanımlanamayan şiddet vakalarının rakamları da hesaba katıldığında her kadının eril şiddet tehlikesi ile yaşadığı söylenebilir.

Mor Güvercin Projesi kapsamında kadın mahpuslara yaşamları boyunca bir suçun mağduru olup olmadıkları sorulduğunda 149 katılımcının %46.8’i ‘evet’ cevabını vermiştir. Hayatında en az bir kere eril şiddet ile karşılaşmış ya da karşılaşma tehlikesi olan kadınların bir de mahpus olma hali söz konusudur.³⁴ Yani kadın mahpuslar hapisshaneye girmeden önce yaşadıkları şiddet kaynaklı çeşitli travmalarla birlikte kapatılmaktadır. Bir kısmı ise hapsedilmeden önce karşılaştıkları eril şiddet ile bağlantılı olarak yasalarca suç sayılan fiilleri işlemişlerdir.

32 <https://www.morcati.org.tr/tr/yayinlarimiz/makaleler/8-mor-cati-kadin-siginagi-vakfi/1-siddet-nedir> (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016)

33 <https://bianet.org/bianet/kadin/169776-erkek-siddeti-kasim-2015> (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016)

34 *Mor Güvercin Projesi Sonuç Kitabı*, s. 27

Suruç, yasalarca suç sayılan fiilleri işleyen kadınların yaşamlarında, istismarcı ailelerin ve şiddete dayalı ilişkilerin ortak konular olduğunu belirttiikten sonra şöyle devam ediyor: “*Gerek nicel çalışma kapsamında cezaevindeki kadınlar, gerekse nitel çalışma kapsamında tahliye olmuş eski hükümlü kadınlar ile yapılan görüşmeler, kadınların yaşamlarında şiddetin yaşandığını ortaya koymuştur. Dahası, bu kadınlar yaşadıkları şiddeti en yakınlarından gördüklerini ifade etmişlerdir.*”³⁵

Şiddet öyküleriyle ve buna bağlı travmalarla birlikte hapsedilen kadınlar hapsedilme üzerine El Kitabı’nda yasa uygulayıcıların taciz ve istismarlarına dikkat çekmektedir: “*Çoğu ülkede kadınlar, cezaevleri de dahil olmak üzere, yasa uygulayıcıların cinsel istismarına ve tacizlerine maruz kalırlar. Bu tür bir kötü muamele küçük düşürmeden tecavüze kadar çeşitlenebilir.*”³⁶ Türkiye hapsedilme üzerine El Kitabı’nda da bir yandan dışarıda eril şiddet ile karşılaşmış kadınların güçlendirilmesi ve desteklenmesi çalışmaları yürütülmesi gerekirken diğer yandan da hapsedilme üzerine El Kitabı’nda da bir yandan dışarıda eril şiddet ile karşılaşmalarına karşı tedbirler alınmalıdır.

a) Şiddet Vakalarını Tespitteki Zorluk

Eril şiddete karşı mücadelede vakaların tespiti vazgeçilemez bir önem taşımaktadır, zira tespit edilemeyen, açığa çıkartılmayan bir olguya karşı mücadele de edilemez. Türkiye hapsedilme üzerine El Kitabı’nda özellikle adli mahpuslar açısından bu tespiti yapmak bir hayli zor olmaktadır. Bu konuda karşımıza aşamalı bir tablo çıkmaktadır.

35 Sema Suruç, s. 11

36 BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi, *Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*, CİSST Ceza Adaleti El Kitapları Serisi, Türkçe 2. Baskı 2013, s. 14

Ataerkil bakış açısının bir sonucu olarak, medya gibi çeşitli araçlar vasıtasıyla şiddet tanımı toplumsal olarak daraltılmaya çalışılmakta, sadece fiziksel şiddetin görünüm biçimi olan “dayak” ve cinsel şiddetin bir görünüm biçimi olan “cinsel saldırı” fiillerine indirgenmektedir. Bu sebeple bazı kadınlar maruz kaldığı tutumu şiddet olarak nitelendirmemektedir.

Mahpus olmanın burada yarattığı farklılık ise, şiddetin hapisanede ki görünüm biçimlerinin güvenlik uygulamalarının bir parçası olarak yorumlanmasıdır. Bu konuda verilebilecek bir örnek Çağdaş Hukukçular Derneği Kadın Komisyonu'nun hapisane ziyaretleri sırasında yaptığı anket çalışmasında yaşanmıştır. Bakırköy Kadın Kapalı Hapishanesi'nde kalan adli mahpuslardan B.'ye çeşitli sorular sorulmuştur. B. geldiği andan itibaren şiddet görüp görmediği sorusuna “Hayır!” cevabını vermiştir. B.'ye başka bir bölümde çıplak aramaya maruz kalıp kalmadığı sorulmuş ve B. çıplak aramaya maruz kaldığını beyan etmiş ve bunu bir şiddet olarak görmediğini, genel bir uygulama olduğunu düşündüğünü söylemiştir. Aynı şekilde infaz koruma memurları ya da jandarma görevlileri tarafından aşağılama ve hakarete maruz kalıp kalmadığı sorusuna da “Evet” yanıtı vermiştir.³⁷

Diğer aşamada ise kadınlar yaşadığı şiddetin farkına varabilmekte ancak bu noktada kendini suçlamakta, bir başka deyişle yaşadığı olumsuzluğu “hak ettiğini” düşünmektedir. Bu tutum adli mahpuslarca daha çok benimsenmektedir. Halihazırda yasalarca suç sayılan fiilleri işledikleri gerekçesiyle yargılanmakta ya da yargılanmış olan kişiler oldukları için, kendilerini suçlama eğilimleri daha güçlü olabilmektedir.

---

37 Çağdaş Hukukçular Derneği Kadın Komisyonu'nun 2014 Mart ayında gerçekleştirdiği Bakırköy Kadın Kapalı Hapishanesi ziyaretinden

Yaşanan şiddet vakalarının ortaya çıkartılabilmesi için kadınların şiddete karşı güçlendirilmesi en önemli gerekliliktir. Hemen her kadının, haliyle hemen her mahpus kadının hayatında en az bir kere şiddet görmüş olabileceği ceza infaz süreçlerinde hesaba katılmalıdır.

Kadın mahpusların güçlendirilmeleri için hak temelli çalışan kadın örgütlerinin işbirliğiyle, şiddetin tanımı, türleri, kaynakları açısından bilinçlendirici atölyeler gerçekleştirilebilir. Bu atölyelerde karşılaşılmış olunan örnekler üzerinden gidilerek tartışmalar yapılabilir ve yararlanılabilecek bir takım yazılı, görsel kaynaklar da sunulabilir.

b) Şiddet Vakaları

Yukarıda belirtilen sebepler doğrultusunda, kesin verilerle tespit etmek zor olsa da eril şiddetin, gerek gözaltı aşamasında gerekse de hapisanede yaygın olduğu söylenebilir. Ailelerinden ve sosyal çevrelerinden kopartılıp idareyle ve diğer mahpuslarla baş başa kalan kadınlar hapisane ortamında şiddete daha açık bir haldedirler.

Mahpusların paylaşımlarından elde ettiğimiz bilgilere göre en çok görülen şiddet biçimleri sözel ve psikolojiktir. Verilen örnekler üzerinden gitmek gerekirse: Van M Tipi Kapalı Hapishanesi'nden S. mahpusların sayım sırasında rencide edildiğinden, mahpuslara bağırıldığından, saatlerce sayım duyurusu yapıldığı halde sayıma gelmediğinden bahsediyor.

Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi'nden M. Sağlık hakkına erişim sırasında ring aracıyla gidip gelirken, özellikle adli kadınların, yol boyunca askerlerin kendi aralarındaki küfürlü konuşmalarına, sözlü tacizlerine maruz kaldıklarını belirtiyor.

Aynı mahpus ek olarak şunları paylaşıyor:

"Nakil işlemleri sırasında 30 saatlik bir yolculuk yapıyorsun ve yemek, lavabo, sigara gibi ihtiyaçlar oluyor ama zaten yolculuk koşulları oldukça kötüdür. Molalarda bilhassa rahatsızlık vermek için lavaboya gidip gitmeyeceğin sorulmaz. Şu şekilde gelişir: Kapının önüne gelen komutan askere hitaben ve senin de duyabileceğin biçimde "Oğlum bayana bir sor, çişe gidecek mi?" diye seslenir. Amaç taciz etmektir. Utanman ve sinmen beklenir."

Mektuplarında, Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi'nden M. Yozgat Hapishanesi'nde kaldığı bir dönemi anlatırken infaz koruma memurlarının en ufak bir olayda mahpusları azarladığını belirtirken Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi'nden A. ise özellikle adli mahpuslara karşı onur kırıcı davranışların sıklıkla sergilendiğini ifade ediyor. Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi'nden Z. de adli kadın mahpusların durumlarına dikkat çekiyor:

"Açıkkçası adlilere çok daha kötü davranıyorlar. Sürekli azar, hakaret, rencide edici konuşmalar oluyor. Şöyle bir algı var: "Nasıl olsa onlar için kimse bir şey yapmıyor, onları soran yok. Kötü davranılsa da itiraz edemiyorlar." vb. Böyle olunca da daha olumsuz bir durum çıkıyor ortaya.(..) "Açıkkçası ben iki üç kez karşılaştım. Her seferinde kadın jandarma adli kadınlara durmadan bağırıp çağırırdı, azarladı. Bir insan olarak bakmıyorlar ki. Geçen gün gördük iki kadını soyup soğana çevirdiler adeta. Kapının öbür tarafında kadın jandarma durmadan bağırıyor. Elbiseleri de tek parmaklarıyla taşıyordu personel, pis bir şeymiş gibi. Çok aşağılayıcı bir durumdu. Kadınlarda seslerini çıkartmıyorlardı maalesef."

Van Kapalı Hapishanesi'nden R. ise daha da vahim bir durumu dile getiriyor:

"Kadın arkadaşlarımıza zorla gebelik testi yaptırmaya, arkadaşlarımız bunu kabul etmedikleri zaman da ilaç yazmayarak onların tedavi olmalarını engellemeye çalışıyorlar." R. Van Kapalı Hapishanesi

R'nin bu paylaşımları daha sonra medyaya da yansımıştır. Konuyla ilgili çıkan haberlerde *"Hapishanede var olan hak ihlallerinden birisi de regl olan mahpusların revirdeki doktor tarafından "gebelik testi"ne zorlanması. Gebelik testini kabul etmeyenlere ilaç tedavisi de yapılmıyor. Ayrıca aynı koşu da bulunan iki kadın mahpusa doktor tarafından zorla vajinal yolla alınan fitil verildi ve hapishane yönetimi bilgisi olduğu halde hiçbir şey yapmadığı"* belirtilmiştir.³⁸

Cinsel ve fiziksel şiddet içinse şu örnekleri vermek mümkün:

Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi'nden M. 15 yıllık hapishane yaşamında adli mahpusların yaşadığı sorunları anlatırken, birçok cezavinde sözel ve fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtiyor.

"Aramalarda erkeklerin de bulunduğu esnada dolabımız en ince ayrıntısına kadar aranmakta. İç çamaşırlarımız erkeklerin önüne aranıyor. Kadınsal bir sorun yaşadığımız da hiçbir kadın muhatap bulamamamız bu cezavinde erkek egemen zihniyetin ne kadar hakim olduğunu da gözler önüne sermektedir."

Aramalarda erkeklerin de bulunduğu esnada dolabımız en ince ayrıntısına kadar aranmakta. İç çamaşırlarımız erkeklerin önüne aranıyor. Kadınsal bir sorun yaşadığımız da hiçbir kadın muhatap bulamamamız bu cezavinde erkek egemen zihniyetin ne kadar hakim olduğunu da gözler önüne sermektedir.

38 <https://hapistekadin.wordpress.com/2015/12/18/van-hapishanesinde-kadinlara-zorla-gebelik-testi-yaptiriliyor/> (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016)

Antalya L Tipi Hapishanesi'nde kaldığı süreçteki deneyimlerini aktaran bir mahpus şöyle diyor:

"En ufak bir itiraz personele sesini yükseltmek mahkumu alıp hücreye getirmeye yetiyordu. (...) Her tarafı kameralarla donatılmış cezaevinde sadece hücre olarak kullanılan ve içinde yedi hücre olan koğuşun kameraları sökülüştü ve oraya getirilenler kamerasız ortamda dövülüyordu." M. Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Her şeyden evvel, şiddeti önleyici tedbirler geliştirmek önemlidir. Mahpus kadınlar için güçlendirme atölyeleri ve idareciler ile personel için de toplumsal cinsiyet, şiddet gibi konularda, bilinçlendirici çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar açısından yine kadın örgütlerinin, STÖ'lerin desteğini almak ve atölyeleri gerekli kaynağı oluşturarak düzenli ve sık aralıklarla yapmak önemlidir. Bu çalışmaların bazılarında mahpus kadınlar ile kadın hapishane personeli bir araya getirilmeli ve kadın dayanışmasını güçlendirici paylaşımlar teşvik edilmelidir.

Eril şiddetin yaşanması durumunda, kadınların bu şiddeti teşhir edebilmesi ve ardından hukuki yollara başvurarak mücadele edebilmeleri de önemlidir. Bu çerçevede kadınların başlarına gelen vakaları taşıyabileceği, şikâyetlerini sunabilecekleri etkili mekanizmalar oluşturulmalı, bu süreçte de gizlilik esas olmalıdır. En hızlı şekilde failer hakkında soruşturma başlatılmalı ve soruşturma sürecinde "*kadın beyanı esastır, aksini ispat yükü erkeğe aittir*" ilkesi çerçevesinde hareket edilmelidir.

Şikâyetçilerin herhangi bir yaptırım ya da izolasyon yaşamayacağını yasalarca garanti edilmesi gerekmektedir. 6284 Sayılı Yasa'nın hapishanelerde de etkin olarak uygulanabilmesi sağlanmalıdır. Yasa'da şid-

deti ispat etme yükümlülüğü olmadığı, ayrıca kadının değil şiddet uygulayanın uzaklaştırıldığı unutulmamalı ve bu çerçevede hareket edilmelidir.

c) Aramalar

"Cezaevine girişte bizi araçtan indirdikten sonra, tek tek arama noktasına almak istediler. Biz, tek aranmak istemediğimiz söyledik. Bunun üzerine tekrar ring aracına bindirdiler. Sonra, tekrar tek tek indirmeye başladılar. Arama noktasına giren arkadaşlarımızın karşı koyuş ve haykırışlarını duyuyorduk. Aslında, biz normal bir aramayı tabii ki kabul ediyorduk. Ama bize dayatılan, onur kırıcı ve taciz içeren bir aramaydı. Altı yedi kadın gardiyan gülerek, "Girişe hazır mısınız?" diyerek kıyafetlerimizi zorla çıkarmaya başladılar. Birçoğumuzun kıyafetleri yırtıldı. Saçlarımız çekildi, yere yatırıldık. Pantolonlarımız ve iç çamaşırlarımız zorla çıkarıldı.

Bu arada fark ettik ki içeride hepimizin sağlık dosyalarına bakmışlar ve özellikle rahatsız olduğumuz vücut bölgelerimizden bize zarar vermeyi amaçlamışlardı. Örneğin, rahim hastalığı olanların rahim bölgelerine, böbrek hastalığı olanların böbrek bölgesine, migreni olanların başına vuruyorlardı. Sonunda hepimiz çırılçıplak kaldık. Kadın gardiyanlar bizi o şekilde bırakıp kapıyı da açık bırakmak suretiyle dışarı çıktılar. Ve aralık olan kapıdan askerlerin bize baktıklarını gördük. Bu durum hepimizi korkunç bir biçimde rahatsız etti. Yaşadığımız cinsel taciz, hepimizi çok etkiledi."³⁹

39 2012 yılında avukat Eren Keskin tarafından yapılan araştırma sırasında Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi'ndeki mahpusların hapishaneye ilk gelişleri sırasında yaşanan şiddete dair aktarımlarından <http://www.feminisite.net/news.php?act=details&cnid=904> (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016)

Tespit edilen şiddet vakaları içinde arama uygulamalarının şiddete dönüşmesi belirgin bir yer tutmaktadır. Arama uygulamaları yasalarda düzenlenmiş ve kağıt üzerinde olsa da insan onuruna saygının esas alınması anlayışı benimsenmiştir. Ne yazık ki mahpus anlatımlarında belirtildiği gibi aramalarda insan onuruna saygı ilkesi gözeltmemektedir. İlgili yasal düzenlemelerde “*Kurumlarda, odalar ve eklentilerinde, hükümlülerin üst ve eşyasında habersiz olarak her zaman arama yapılabileceği*”⁴⁰ ayrıca “*hükümlülerin, odalarından çıkış ve dönüşlerinde ayrı yerlerde ve farklı memurlarca üst ve eşya aramasına tâbi tutulacağı*”⁴¹, belirtilmiştir.

Koşuların ve mahpusların üst aramalarının insan hakları ihlallerine yol açmaması gerekmektedir. Özellikle kadınlar söz konusu olduğunda aramalar cinsel, fiziksel ya da psikolojik şiddet niteliğine bürünebileceğinden daha fazla duyarlılık ve özel düzenlemeler gerekmektedir. Aramaların mahpuslar üzerindeki etki ve sonuçları farklı olabileceği unutulmamalıdır. Aramalar özellikle cinsel şiddet görmüş kadınlar bakımından çok daha travmatik bir hal alabilecektir.

Aramalar sırasında ortaya çıkan hak ihlalleri Türkiye hapisanelerinde kadınların en çok şikâyet ettikleri konulardan biridir; kadın mahpusların bazıları bu aramaları “insan onurunu zedeleyen uygulamalar” olarak nitelerken, bazıları doğrudan “şiddet” ve “taciz” olarak değerlendirmektedir.

Tüzük madde 46’da kadın mahpusların sık sık deneyimlerini paylaşarak eleştirdikleri, kınadıkları “çıplak arama” ve “beden çukurlarında arama” düzenlenmiştir. Burada “*Hükümlünün üzerinde, kuruma*

---

40 CGTİHK 36. madde

41 CGTİHK 86. madde

sokulması veya bulundurulması yasak madde veya eşya bulunduğu dair makul ve ciddi emarelerin varlığı ve kurum en üst amirinin gerekli görmesi hâlinde, çıplak olarak veya beden çukurlarında aşağıda belirtilen usullere göre arama yapılabilir.” şeklinde düzenlenmiş, devamında da “Aranan kişinin beden çukurlarında bir şeyin bulunduğu dair makul ve ciddi emarelerin bulunması hâlinde öncelikle, hükümlüden madde veya eşyanın kendisi tarafından çıkartılmasının isteneceği, aksi hâlde bunun zor kullanılarak gerçekleştirileceğinin bildirileceği, beden çukurlarındaki aramanın, cezaevi tabibi tarafından yerine getirileceği” belirtilmiştir.

Bu yasa maddelerinde görüldüğü gibi çıplak ve iç arama uygulaması Türkiye’de mevzuatça izin verilen bir uygulamadır. Koşulları da Tüzük’te açık ve net bir şekilde belirtilmiş değildir ve uygulanabilmesi için idarenin gerekli görmesi yeterlidir başka bir deyişle hapis-hane idarelerinin keyfiyetine bağlıdır.

Bu keyfiyetin bir göstergesi de kimi hapishanelerde çıplak ve iç aramanın çok daha az uygulanmasına karşın bazı hapishanelerde ise, mahpusların beyanına göre, hemen hemen her mahpusa uygulanmasıdır.

“Kadın cezaevlerinde ve bu biraz da genel bir uygulama olsa da kapıda güvenlik adı altında dayatılan bir “çıplak arama” söz konusu. Kaldığım cezaevinde siyasi tutsaklar dışında çok sayıda adli tutsak var ve istisnasız her kadın yasalarla örülmüş bu tacize maruz kalıyor. Kameraların görmediği dip köşede, saklı bir odada tüm mahpusların iç çamaşırları da çıkarılıp vajinal ve makat araması da dahil her türlü çıplak arama uygulanıyor.(...) Kişinin isteği dışında beden dokunulmazlığını sürekli bir ihlal söz konusu halen ve bu konuda yaptığımız suç duyuruları, konuşmalar, yazıp çizmeler açıkçası fazla sonuç alıcı olmuyor, çünkü yasalarla mevzuat öyle sıkı örülmüş

ki geri adım atılmıyor. Sadece güvenlik gerekçe gösteriliyor, oysa bu uygulama insan iradesine dönüktür." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

"Yüksek güvenlikli cezaevi (Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi) olduğu için birçok uygulamayı yüksek güvenlik adı altında dayatabiliyorlar. Biz de gider gitmez çıplak arama dayatmasıyla karşılaştık." A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Kadın hapishanelerinde çıplak arama konusu yeni gelenlere bir 'hoş geldin' uygulaması. Şakran Kadın Kapalı'da PKK davasından İzmir'den tutuklanana bu dayatmayı yapıyorlar. Son yazdığımda burada şu an için yaşanmıyor ama dönem devreye sokuluyor demiştim. Burada da yine bu sorun gündeme geldi." E., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

Çıplak aramayı insan onuruna aykırı bir uygulama olarak nitelendiren bir mahpus şunları ifade etmiştir:

"Örneğin çıplak aramanın kendisi her bakımdan insan onuruna aykırı bir uygulama. Ama hukuki anlamdaki girişimler sonuç vermiyor, çünkü yasalar açık uçlu, idarelerin beyanlarına göre hakimler karar veriyorlar." A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Yine diğer bir nokta insanlık onurunu zedeleyen çirliçiplak arama dayatmasında ısrar etmek." S., Van M Tipi Kapalı Hapishanesi

Çıplak arama her ne kadar vücuda dokunulmasa ve kadın infaz koruma memurları eşliğinde gerçekleştirilse de onur kırıcı olmasının yanında, kadınlar açısından cinsel ve psikolojik taciz niteliği de taşımaktadır. Kadınların yabancı bir takım kişiler önünde üstünü çıkar-maya, bedenini açmaya zorlanması, çıplakken "otur, kalk ve oturur

kalkerken öksür” denilerek iç aramanın yapılması ciddi travmatik etkiler açığa çıkartabilmektedir.

Kaldı ki kimi zaman aramalar beden dokunulmazlığının da ihlal edildiği bir hale bürünebilmektedir. Özellikle siyasi mahpuslar bu aramayı kabul etmediğinde en az 3-4 infaz koruma memuru eşliğinde giysileri zorla çıkarılmakta bu esnada da beden dokunulmazlığı tamamen ihlal edilmektedir. Daha da vahimini ise bu aramaların, kadın mahpuslar söz konusu olduğunda asker eşliğinde de yapılabilmesi oluşturmaktadır:

“Ben de Gebze'den buraya sürgün edildiğimde zorla ve asker eşliğinde aramaya maruz kaldım, birkaç gün etkisinde kaldığımı hatırlıyorum.” Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Çıplak arama ve iç beden araması çok ciddi bir sorun olmakla birlikte, diğer arama biçimleri de zaman zaman şiddet ve baskı aracına dönüşebilmektedir. Sadece hapishaneye ilk geliş sırasında değil, koğuşlardan giriş çıkışlarda, hastane, mahkeme gibi hapishane dışarısındaki yerlere gidip gelişlerde de arama yapılmaktadır. Bir mahpusun hapishane dışına çıkışı ve geri hapishaneye girişi sırasında X-ray cihazından, cihaz sinyal vermeden geçmesi gerekmektedir. Aksi durumda mahpuslar sinyal vermeye neden olan kıyafetlerini ya da iç çamaşırlarını çıkartmak zorunda kalmaktadır. Mahpusların anlatımlarının gösterdiği gibi kadınların özellikle iç çamaşırlarının X-ray cihazının sinyal vermesine neden olması ve bu nedenle bir nevi çıplak aramaya maruz kalınması durumu bazı hapishanelerde yaşanmaktadır.

Bu konuda gördüğü bazı olayları bizimle paylaşan mahpus, hastane, mahkeme vb. gidişlerde de benzer bir arama uygulaması yapıldığını anlatıyor ve şunları ifade ediyor:

"Çünkü (adli mahpusların) her denemelerinde tokası, sutyeni, pantolonu, tişörtü, gömleği sorun oluyor ve sonunda da gardiyan nezaretinde üstünü çıkartıp oradaki herhangi bir çarşafa sarınıp X raydan o şekilde geçmek zorunda kalabiliyorlar." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Z. devamında siyasi mahpusların X-ray cihazında ötmeyecek şekilde kıyafetlerini ayarlayarak kendilerince çözüm bulduklarını, adli mahpusların çocuklarının da benzer arama uygulamasına maruz kaldığını belirtiyor.

Türkiye'nin çeşitli hapishanelerinde kalmış olan bir mahpus ise giriş çıkışlardaki arama uygulamasının Antalya L Tipi Hapishanesi'nde cinsel ve fiziksel şiddete yol açtığı bazı deneyimleri şöyle aktarıyor:

"Görüşten dönen mahkumun üstünün aranması ince arama adı altında onur kırıcı bir uygulamaya dönüşebiliyor, buna itiraz eden mahkum kadın gardiyan tarafından ve erkek baş gardiyanların önünde toplu taciz halinde aranabiliyor, kucağındaki bebeğin çığlıkları eşliğinde darp etmeye varabiliyordu. Mazgallardan görüp müdahale etmemiz ise sadece götürüp farklı bir yerde aynı şeyleri yapmalarını sağlıyordu. (...) Alanya ve Antalya L tipi Cezaevlerinde koğuş aramaları, sayımlar ve görüşlere götürülüp getirilirken adli mahkumlara dayatılanlar tam bir askeri nizam biçiminde tek sıraya koyma, sağa sola bakmadan yürüme vb. biçimlerde yapılıyordu. "M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Bu uygulama sadece mahpuslar için değil ziyarete gelen kişiler hatta kimi zaman avukatlar için de söz konusu olabilmektedir. X-ray cihazından sinyal vermeksizin geçemeyen ziyaretçilere elle arama yapılmaktadır. Kimi zaman bu elle aramalar da insan onurunu zedeleyici bir hale ya da cinsel tacize dönüşebilmektedir.

"Dediğim gibi kardeşim regl olduğunu arama sırasında anlatmaya çalışıyor fakat aramayı yapan kadın gardiyan -maalesef o da kadın- ısrarla "ne saklıyorsun" diyor. Ped olduğunu söylese de dokunarak gardiyan çıkartmasını söylüyor. (...) Yıllar önce annemin -ki yaşlı bir insan artık fakat çok çarpıcı örneklerden- arama adıyla yine kadın gardiyanlardan birinin ısrarıyla "bikini bölgede ne var" diyor. Regli olduğunu belirtiyor. Fakat Ziyareti engellemekle tehdit edince annem pedi çıkarıp kadın gardiyanın önüne bırakıyor (atıyor) Ancak böyle geçiyor, çıkışta da herhangi bir aramaya tabi olmuyor. Bu iki örnekten annemin yaşadığı doksanlı yıllarda, kardeşimin yaşadığı uygulama da geçen yıl. (Mektup tarihi 14.11.2015) " Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Hapishanelerdeki aramalara ilişkin olarak karşımıza insan hakları ve insan onuru, ile güvenlik hassasiyeti çatışması çıkmaktadır. Ancak mesele bununla sınırlı değildir kadına yönelik şiddetle etkin mücadele de dikkate alınmalıdır. Haklar ve özgürlükler lehine yorumlama yanında eril şiddetle etkin mücadele de hesaba katılmalıdır.

2016 dünyasında sadece Türkiye'de değil, Avrupa da dahil olmak üzere bir çok ülkede çıplak arama ve iç beden araması hala yaygın bir uygulamadır. Ancak teknolojinin geldiği aşama göz önüne alındığında çıplak arama ve iç beden aramasına günümüzde ihtiyaç kalmadığı açıktır. Dünya Sağlık Örgütü bu konuda mahpusun yasak eşya gibi şeyler taşıdığına dair somut bir şüphe söz konusu ise yakın takibe alma gibi uygulamaları tavsiye etmektedir.⁴²

Çıplak arama ve iç beden araması vücut dokunulmazlığını ihlal

42 BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi, Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı, CİSST Ceza Adaleti El Kitapları Serisi, Türkçe 2. Baskı 2013, s.40

eden, insan onurunu zedeleyen, özellikle kadın ve çocuklar açısından cinsel şiddete de dönüşebilen bir uygulama olarak tamamen kaldırılmalıdır. Gerekli görüldüğü takdirde soyunmadan ve elle ya da “otur kalk” denilerek değil tarama cihazı gibi araçlar kullanılarak, mahpus takip edilerek, bulundurulması yasak madde veya eşya bulundurup bulundurulmadığı tespit edilmelidir.

Giriş çıkışlardaki ve koğuşlardaki aramalar ise erkek infaz koruma ve jandarma görevlilerinin gözetim alanının tamamen dışında gerçekleştirilmelidir. Bu tür aramalar bakımından da elle arama ya da mahpusun kıyafetlerinin veya iç çamaşırının çıkarılması uygulaması kaldırılmalı, tarama cihazlarının kullanımı tercih edilmelidir.

DAMGALANMA VE YALNIZLAŞMA

Hapishaneye girmesi ile birlikte birçok kadın, toplum ve ailesi tarafından damgalanmakta, ailesinin “namusuna hanel getiren kişi” olarak görölmektedir. Bu konuda kadının yasalarca suç sayılan hangi fiili gerçekleştirdiği çok belirleyici olmamaktadır. Çünkü yargılamanın konusu ne olursa olsun, toplum tarafından genel kabul gören kadın rolünün dışına çıkılmıŐ ve aykırı bir durum ortaya konulmuŐtur. Ancak özellikle toplum tarafından “ahlaka aykırı” kabul edilen fiiller nedeniyle yargılanmış ya da yargılanmakta olan kadınlar bakımından bu durumun gerçekleşme ihtimali yükselmektedir.

“Çocuklarını 5 senedir göremeyen, annesini dahi göremeyen, özlem hasret içerisinde ceza yatan bir mahkumum, hasbel kader buraya düştüm, cinayet suçundan müebbet cezası aldım. (Rahmetli) EŐim olur. Olayım medyaya aŐıĐı ile bir olup eŐini öldürdü diye çıktığı için kayıvaldemgil bana düşman oldular. Çocuklarımla velayetini benden alıp bana çocuklarımla göstermiyorlar. (...) ben kardeşlerimle görüşmüyorum. Bu olaydan dolayı beni suçlu buluyorlar.” D., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

İzmir Kadın Kapalı Hapishanesi'nde kalmakta olan G. ise kadının suçu sebebiyle genelde aileler tarafından cezalandırıldığını, bunun da destek kesilerek yapıldığını belirtmektedir.

"03.07.2014 yılında cezaevine girdim. Suçumdan dolayı ailem benimle diyalog kurmuyor, gelenim yok. Önceki eşimden bir oğlum var, 9 yaşına. (...) Ailem oğlumu da görüşüme getiriyor." Ö., Erzurum E Tipi Kapalı Hapishanesi

Bunun sonucu olarak aile ve yakınlar tarafından ziyaret edilmeme, aranmama, mektup yazılmaması durumları karşımıza çıkabilmektedir. Ziyaret edilmeyen, aranıp sorulmayan mahpus açısından dışardaki hayatla olan bağ neredeyse tamamen kopmaktadır. Bu kopuş, kapatılmanın etkilerinin daha yoğun yaşanmasına neden olmakta, ruh sağlığı sorunları açığa çıkartabilmektedir. Aileleri ve çevreleri tarafından yalnızlaştırılınca, hayatlarında, hapishanede yaşadıkları olaylar ve karşılaştıkları insanlar dışında herhangi bir olgu, olay ya da kişi kalmayabilmektedir.

"Benim 26 yaşında bir kızım 10 yaşında bir torunum var. Ama yaklaşık 4 senedir her ikisini de görmüyorum, ziyaretime gelmiyorlar. Başka da kimsem yok. Hep bir umut diyorum. Belki bir gün kızım ziyaretime gelir. En kötüsü de bu bir evladın annesini terk etmesi. Tamam ben iyi bir anne olmadım. Uyuşturucu fuhuş batağına düştüm. Kızıma fazla zaman ayıramadım. Sürekli cezaevine girip çıktım. Ama hiçbir şekilde sevgimden yoksun bırakmadım.(...) Burası öyle bir yer ki gelen gidenin olmadı mı kimse yüzüne bakmıyor. Kendinle konuşmak zorunda kalıyorsun." X., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Başka bir mektubunda X. bu durumu anlatmaya devam ediyor:

" Kızım ...da yaşıyor. Birkaç sefer mektup yazdım. Ama bana yazmıyor. Zaman zaman buranın psikoloğuna aratıyorum. Ama gelmiyor. (...) Ben de artık vazgeçtim. Aratmıyorum. Çünkü demek ki gelmek ve beni görmek istemiyor."

Devamında X. bu yalnızlaşmanın ve ekonomik olarak da desteksiz kalmanın sonucunda evlilik kararı aldığını ancak hapis hane öncesindeki yaşamından dolayı damgalanmanın başka bir türünü yaşadığı için evliliğin gerçekleşmediğini anlatıyor:

"Birisıyla mektup arkadaşlığı kurdum. Bir bayan arkadaşın aracılığıyla yaklaşık 1.5 sene yazıştık. Daha sonra evlilik kararı aldık. Adam Y. Cezaevi'nde bulunuyordu. Benim de cezam uzun olduğundan dolayı, gelen gidenim de olmadığı için, bakan da yok. En iyisi evleneyim diye düşündüm. 2014 Ocak ayında evlilik amaçlı buradan Y. iline sevk gittim. Ama maalesef geçmiş hiçbir şekilde peşimi bırakmıyor. Evleneceğim şahıs zaten geçmişimi biliyordu. Ama ailesi bilmiyordu. Evlilik işlemleri için vasisi olan kardeşi kimliklerimizi alıyor. İnternette benim TC numaramı girince geçmişimi öğreniyor. Kesinlikle beni kabul etmiyorlar."

"Adli kadınların yalnızlığından bahsetmek istiyorum. Cezaevine giren kadınlar sanki toplumun, dünyanın dışına itilmişler. (...) Bazen koridorlarda acı acı ağladıklarını görüyoruz. (...) Ne bir avukat ne de bir ilgilenen. Genel anlamda bir yalnızlık ve çaresizlik durumu söz konusu." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Söz konusu damgalama ve yalnızlaştırma hapis hane den çıktıktan sonra da kadınları takip edebilmektedir. Dışardaki hayatla hem ailesi hem de sosyal çevresi üzerinden bağı kopmuş olan kadının tahliye sonrası süreçte dışardaki dünyaya uyum sağlaması daha zor ol-

maktadır. Bunun sonucu olarak söz konusu kadınlar iş, barınacak yer bulmakta, sosyalleşmekte zorluk çekmektedirler. Bu yalnızlaşma hali, iş ve ev bulamama durumu ortaya çıkartabilmektedir. Bu da kadınları şiddete açık hale getirmekte ayrıca yeniden yasalarca suç sayılan fiilleri işlemeye itebilmektedir. Aile tarafından damgalanma durumu da kadınları şiddet tehlikesiyle karşı karşıya bırakabilmektedir. Hapse girmesiyle ailenin “namusunu kirlettiği” düşünülen kadınlar ailesi ya da çevresindeki herhangi biri tarafından tekrar “cezalandırılmak” istenebilmektedir.

Bu noktada devletin ve hapishane yönetimlerinin aktif yükümlülüğü karşımıza çıkmaktadır. Türkiye hapishanelerinde kadınların hapishanede kaldığı sürede dışarıdaki yaşamla ve çevreleriyle bağlarını koruyabilmeleri adına herhangi bir çalışma yürütülmemektedir. Hapishane sonrası süreç açısından da kadın mahpusların hapishane dışındaki yaşama uyum sağlaması ve yaşamlarını yeniden kurabilmeleri için gerekli hiçbir program uygulanmamakta, kadınların işlediği suç nedeniyle uğradığı ayrımcılığın önlenmesi için herhangi bir yasal düzenleme gündeme getirilmemektedir. Kadın mahpuslar devletin aktif ve pasif yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle adeta çaresiz bırakılmaktadır.

Bunlara ek olarak kadınların kaldığı hapishanelerin sayılarının azlığı ve mahpusların isteği dışında gerçekleştirilen sevkler de kadınları yalnızlaştıran bir faktör olarak karşımıza çıkabilmektedir. Kadın hapishanelerinin sayısı az olduğu için kadınlar ailelerinin yaşadığı yerden çok uzaktaki hapishanelerde kalabilmektedir. Özellikle yoksul aileler veya arkadaşlar yol masraflarını ödemekte zorlanmakta, kimi zaman ailelerin yaşlı, hasta, çocuk üyeleri de bu yüzden uzak yerlerde kalan mahpus yakınlarını ziyaret edememektedir. *“Kadın mahpusların ailelerinden uzakta bir yere yerleştirilmeleri büyük olası-*

*lıktır, dolayısıyla bu ek masraflar ziyaretin bedelini ödemeyi imkansız hale getirir ve ailelerinden ayrı düşüklerinde özellikle zorlanan kadın mahpuslar üzerindeki etkileri büyüktür.*⁴³

Gerek kapatılmanın gerekse de yalnızlaşmanın etkilerini azaltmak açısından hapisane içerisindeki sosyalleşme alanlarının genişletilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için:

- Aile ve arkadaş ziyaretleri teşvik edilmelidir. Bu çalışmanın bir parçası olarak mümkün olduğunca ailelerine ve sosyal çevrelerine yakın yerlerde tutulmalı, bu amaçla yapılacak sevk talepleri karşılanmalıdır. Görüşler için yapılacak yol masrafları en aza indirilmeli hatta ücretsiz servis araçları sağlanmalıdır. Uzun yoldan gelinecekse görüş saatleri olabildiğince uzatılmalı, gerekirse ücretsiz misafirhanelerde ziyaretçilerin gece konaklaması sağlanmalıdır.
- Özellikle sık sık görüş yapma olanağı bulamayan kadınlar için telefon süre sınırlaması kaldırılmalı veya süreler uzatılmalıdır. Telefonla görüşme, görüş ve mektup yasağı bir disiplin cezası yöntemi olmaktan çıkarılmalıdır.
- Akran desteği bunun için bir yöntemdir ve teşvik edilmesi özellikle damgalanan ve yalnızlaşan kadınlar açısından olumlu sonuçlar açığa çıkartabilir ve karşılıklı olarak güçlenmeyi, aynı zamanda sosyalleşmeyi sağlayacak bir uygulama olarak ele alınabilir.
- STK'lar ile de işbirliği yapılarak tahliyeden bir süre önce başla-

43 BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi, *Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*, CİSST Ceza Adaleti El Kitapları Serisi, Türkçe 2. Baskı 2013, s. 17

yacak, her birinin ihtiyacı çerçevesinde özelleştirilmiş, bir takım programlar aracılığı ile kadınlar tahliye sonrası sürece hazırlanabilir. Bu programlarda dışarıya uyum için barınma, iş bulma, tahliye sonrası şiddetten korunma gibi konularda danışmanlık hizmetleri verilebilir. Bu kapsamda özgün psikolojik destek programları da gerçekleştirilebilir ve tahliye sonrası süreçte bu psikolojik destek ihtiyaç ve istek olması durumunda devam edebilir. Tahliyesine belli bir süre kalan kadınların ara ara dışarıya çıkışı ve özellikle sosyalleşebilecekleri ortamlarla ilişki kurabilmeleri için destek ve teşvik hizmeti sağlanabilir.

- Tahliye sonrası süreçte şiddete açık hale gelen, özellikle ailesi tarafından damgalanmış ve tehdit edilmekte olan kadınlar için, tahliyeden önce hukuki ve sosyal destek süreci başlatılmalıdır. 6284 Sayılı Yasa kapsamında, avukat desteğiyle, talebe yönelik, önleyici ve koruyucu mahkeme kararları alınmalıdır. ŞÖNİM veya belediyelerin sığınma evleri ile iletişime geçilebilir. Tahliye olmuş, barınma sorunu yaşayan tüm kadınların şiddet tehlikesi altında olduğu ŞÖNİM tarafından değerlendirilmeli ve talep doğrultusunda uygun sığınma evleri veya bağımsız evlere yerleştirilmelidirler.

MADDİ DURUM

"Suçundan dolayı sahipsiz kadınlar, ekonomik özgürlüğü olmayan kadınlar ise en ağır işlerde en az maaşla çalışırlar. Bu muhtaçlık durumu o kadınları etkisiz-tepkisiz kılar. Bu gerçeğin varsa sana yapılan onlarca dayatmayı, üst araması adı altında tacizi ve haksızlıkları sineye çekersin. Ve o işi kaybetmemek için adeta kendini hırpalarsın. Eğer o işi kaybedersen bilirsin ki o işi yapmak için can atan onlarca mahkum vardır. O işte sana kölelik dayatılsa da, akıl almaz azarlar işitsen de, dayanılmaz bir yorululuğu olsa da yapman gereken, duymazı, görmezi, anlamazı oynamaktır(...)" G., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

Türkiye hapishanelerinde aydınlatma elektriği ve üç öğün yemek dışında tüm ihtiyaçları mahpuslar kendisi karşılamaktadır. Kantinden karşılanması zorunlu kılınan ihtiyaçlar arasında temizlik malzemeleri (tuvalet kağıdı ve ped dahil olmak üzere) çay, kahve, sigara, içme suyu gibi bir çok temel ihtiyaç söz konusudur. Ek olarak yakınlarla iletişim kurmak için gerekli olan pul ve telefon kartı masrafları da

mahpuslar tarafından ödenmektedir. Haliyle, hapishanede yaşamını idame ettirmek için belli bir gelire ihtiyaç vardır. Mahpusların bir kısmı hapishanelerde çalışabilmekte, diğerleri ise ailesi tarafından gönderilen para ile geçimini sağlamaktadır. Bazıları ise çalışmamakta/çalışmamaktadır ve ailesi tarafından da terk edilmiş durumdadır. Siyasi mahpuslar ise çalışmayı sömürü olarak nitelemekte ve reddetmekte aynı zamanda iyi hal şartı olduğu için çalışmamaktadırlar.

"Biz buraya geldiğimizde üzerimizde para olmadığı halde temizlik malzemeleri verilmedi. Ne kadar dile getirsek de faydasız, yardımcı olunmuyor. Bu ihtiyaçları alabilecek bütçemiz yok ve biz bununla ilgili defalarca talepte bulunduğumuz halde buranın yardımcı müdürü 'Bunları mahkum karşılar' diyor." S., Van Kapalı Hapishanesi

"Hem kişisel ihtiyaçları karşılamak hem de oldukça yetersiz olan iaşeyi desteklemek için paraya sahip olmak gerekiyor. Parası olmayan kelimenin gerçek anlamıyla aç kalır." E. Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

"Tutsaklar (adliler) bir çok işte çalışıyorlar. Kadınlar da öyle. Ancak ücretler çok çok düşük. Onlar da ihtiyaçları olduğundan mecbur çalışıyorlar. Ancak kadınların özgün ihtiyaçları da oluyor. Onların yeterince karşılandığı söylenemez. Kori-dorda bazen karşılaşıyoruz. Kışın ortasında ince bir şalvar, terlikle temizlik yapan kadınları görüyoruz." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Bu durum hapishanede geçen süre kadar tahliye sonrasını da etkilemektedir. Çünkü hapishaneden çıktığında zaten iş bulmakta zorlanan mahpuslardan bir de yedikleri yemeğin karşılığı olarak iaşe bedeli talep edilmektedir.

Hapishanelerde ve sonrasında yaşanan ekonomik sorunlar, ihtiyaçlarını karşılayamama durumu tüm gruplar için geçerlidir. Ancak kadınlar açısından farklı bir tablo karşımıza çıkabilmekte, ihtiyaçlarını karşılama, gelir elde etme sorunu kadın mahpuslar açısından daha önemli olmaktadır. Türkiye’de ekonomik yaşamda kadının varlığı hala çok sınırlıdır. Çalışanların çok büyük bir kısmı da ucuz iş gücü olarak görülmekte ve kötü koşullarda çalışmaktadır. İş hayatında olsun ya da olmasın birçok kadının maddi bir birikim yapma ya da gayrimenkul alma şansı olamamaktadır. Haliyle birçok kadın dışarda herhangi bir birikimi, kazancı, mülkü olmadan hapishaneye girmektedir.

Dahası birçok kadın “Damgalanma ve Yalnızlaşma” başlığın incelediğimiz gibi ailesi ve sosyal çevresi tarafından yalnızlaştırılmaktadır. Bu sürecin bir parçası da ailenin ve arkadaşların ekonomik olarak desteğini tamamen ya da büyük oranda çekmesi şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Çalışma koşulları da oluşmazsa yakınları tarafından terk edilen kadınların neredeyse hiçbir gelir elde etme şansları olmamaktadır.

Mahpusların besin, temizlik malzemesi gibi tüm temel ihtiyaçları idarelerce karşılanmalıdır. Bunlara içilebilecek sudan ped ve yedek çarşafa kadar bir çok şey dahil edilebilir. Aynı şekilde öğünler dışında da ihtiyaç olan besinler, yine sosyalleşmenin, haber alma hakkının bir parçası olan televizyon, radyo da ücretsiz olarak temin edilmelidir.

a) Çalışanlar

Türkiye hapishanelerinde çalışma karşılığında gelir elde etme mümkündür. Bu durum yasada şu şekilde belirtilmiştir: “*Kurum hekimi tarafından ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı olduğu belirlenen meslek sahibi olmayan hükümlüler ile meslek sahibi olan istekliler, kurum*

imkânları ölçüsünde belirlenen ücret karşılığında atölye veya iş yurtlarında çalıştırılabilirler.”⁴⁴

Ayrıca Kanun'da “cezasının en az bir yılını iyi halli olarak çekmiş bulunan hükümlülerin kurum içi hizmetlerde çalıştırılabileceği” belirtilmiştir.⁴⁵

Hapishanelerde çalışabilmek birçok kadın açısından olumlu sonuçlar açığa çıkartabilmektedir. Çalışmak, önceki süreçte meslek sahibi olmayan kadınlara bunun kazandırılması, ihtiyaçların karşılanması, kendilerine güvenlerinin artması ve güçlenmelerini desteklemek anlamına gelebilmektedir. Ancak CİSST/TCPS olarak hapishanelerde çalışmanın belli kriterlere bağlı olması gerektiğini savunuyoruz.⁴⁶

1. Çalışmak zorunlu olmamalıdır,
2. Çalışan mahpus ile çalışmayan mahpus arasında bir statü farkı oluşturulmamalıdır,
3. Maaşlar sendikaların da katılımıyla yeniden belirlenmelidir,
4. Çalışan mahpusların sigortaları emekliliği de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir,
5. İş güvenliği ve işçi sağlığı açısından uzman denetimlerine açık olmalıdır.

Ayrıca, hapishanelerde çalışmanın mahpuslar kadın mahpuslar açısından olumlu etkilerinin vuku bulması için her şeyden önce çalışma alanları ve koşulları kadınların istekleri, ihtiyaçları, yönelimleri değerlendirilerek, kadınlarla birlikte belirlenmelidir. Ne yazık ki bu

---

44 CGTİHK 29. madde

45 CGTİHK 31. madde

46 Hapishanelerde çalışma konusuna ilişkin ayrıntılı bilgi için derneğimizin *Hapiste İşçi* bloguna bakılabilir: <https://hapisteisci.wordpress.com/>

duyarlılık gelişmediği için kadın mahpusların çalışma alanları belirlenirken cinsiyetçi bir yaklaşım söz konusudur. Kadınlar, hapishanelerde de ataerkil bakışın benimsediği iş bölümü çerçevesinde mantı atölyeleri gibi “kadın işi” olarak görülen işlerde çalıştırılmaktadır. Bu tür işler cinsiyetçi olmasının yanı sıra tahliye sonrası için düzenli gelir elde etmeyi sağlayacak nitelikten de uzaktır.

BM'nin *Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*'nda hapishane yetkililerinin mesleki eğitim için kadın mahpuslara yeterli ve eşit olanaklar tanınması durumunda tahliye sonrasında kadınların adaptasyon sürecine önemli katkılar sunulabileceği belirtildikten sonra şunlar belirtiliyor: “*Kadın mahpuslar iş ve mesleki eğitim konularında ayrımcılığa uğramaktadırlar. Kadın mahpus sayısının az olması nedeniyle, aktivitelere çok az erişimleri vardır veya hiç erişimleri yoktur. (...) Kadınların katıldıkları aktiviteler tipik olarak dikiş ve temizlik gibi kadın cinsiyetine uygun olduğu düşünülen etkinlikler olabilir. Bunun anlamı, cezaevlerinin toplumda var olan rol modellerini kullanmayı sürdürdüğü ve böylece stereotipik algularla kadınların üzerinde kurulan sınırlamalardan kurtulmalarına olanak tanımadığıdır.*”⁴⁷

Türkiye hapishanelerinde çalışma konusunda en önemli sorunlardan birisi de mahpusların çok cüzi miktarlarda ücret almasıdır. Hapishane dışında istihdam edilen kişilerin en az asgari ücretle çalışmaları yasal olarak kabul edilmişken, çalışan mahpuslar aynı işleri yapmasına rağmen asgari ücretin bile çok altında maaşlar almaktadırlar. Haliyle bazı mahpuslar bu konuda sıkıntı yaşadıklarını, elde ettikleri gelirin emeklerinin karşılığı olmaması bir yana, ihtiyaçların karşılanması bakımından da yetersiz olduğunu ifade etmektedirler.

47 BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi, *Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*, CİSST Ceza Adaleti El Kitapları Serisi, Türkçe 2. Baskı 2013, s. 43, 44

"Bildiğiniz gibi cezaevleri atölyelere dönüştürüldü ve açık kapalı bir çok cezaevinde başta tekstil olmak üzere bir çok iş kolunda mahkumlar çalıştırılıyor. Dışarıda bir tekstil işçisi en azından asgari ücret alıyordur ama cezaevlerinde mahkumlara en fazla 150 lira veriliyor ve hiçbir sağlık güvenceleri yok." M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"İmkani olmayan ve çalışmak zorunda olan kadınların yaşadıklarını ise ancak kendilerinden dinlemek gerekiyor. Orada oldukça eşit olmayan, emeklerinin karşılığını almayan bir yaklaşım söz konusu. Aslına bakarsan bugün tüm cezaevleri gibi burası da emeğin sömürüldüğü mekanlar." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Gebze Kadın kapalı Hapishanesi'nden bir mahpus Sincan Hapishanesi'ndeki çalışma koşullarını ise şöyle anlatıyor:

"Sincan Cezaevi'nin bir diğer özelliği de tam bir ticaret merkezi fabrikaya dönüşmüş olması. Her cezaevinde adli tutsaklara iş alanları açılıyor. Ancak Sincan Kadın Cezaevi'ndeki atölyeler, kurslarda tutsaklar en az ücretle çalıştırıldıkları gibi çalışma saatleri-koşulları son derece ağırdı. Tekstil-mantı atölyeleri vardı. Yine dikiş kursları vb.nde de çalışanların ürünleri satılıyor ama tutsaklara dönmüyordu. Ciddi bir emek sömürüsü mevcuttu." A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"(Adli kadın mahpuslar) Burada temizlik, yemek, çamaşırlar, çöpü toplama, mantı sarma vb. yerlerde atölyelerde, kütüphanelerde çalışmaktalar. Bu onlara da iyi geliyor. Hem koşu dışına çıkmak istiyorlar hem de çok cüzi de olsa bir miktar para alıyorlar. Ancak verilen maaş çok çok düşük ve çok yıpratıcı bir çalışma süreleri var." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Çalışma şansı bulabilen kadınlar açısından az da olsa maddi gelir elde etme olanağı oluşmakta fakat disiplin cezası ile bu imkan kadın-

ların elinden alınabilmektedir. Bir mahpus disiplin cezası almasıyla birlikte çalışma konusunda yaşadığı sorunları şöyle anlatıyor:

"Ben buraya geldim geveli mantı atölyesinde hamurcu olarak çalışıyor ve buradan aldığım maaşla geçimimi sağlıyordum. Bu talihsiz olay (disiplin cezası almasına neden olan kavga olayı) başıma geldiği için kurum müdürleri beni işten uzaklaştırma kararı almışlar, tam 4 aydır işime dahi gidemiyorum." D., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Disiplin cezasının çalışma imkânını, geçici de olsa, ortadan kaldırma ihtimali özellikle *de çoğu zaman bir gelire daha fazla ihtiyacı olan kadınların*, kendilerini baskı altında hissetmelerine yol açmaktadır. Kadınlar çalışma şanslarının ellerinden tamamen alınmasından korktukları için kötü çalışma koşullarına ya da yaşanan herhangi başka bir hak ihlaline karşı, kadınlar sessiz kalabilmektedir.

"Geçen gün hastanede bir adli kadınla konuşuyorduk. Çalışma koşullarını anlatıyordu. 'Sabah 8, akşam 5 çalışıyorum; ayda 70 TL alıyorum.' diyordu. Temizlikçi olarak çalışıyordu X... (Adı X...'di sanırım.) Biz hemen 'Ama bu büyük bir sömürü, neden itiraz etmiyorsunuz?' dedüğümüzde de X... güldü; 'İtiraz etsek o işi de elimden alırlar, zaten mecburi değil ama zaman geçsin, beni ayırdıkları arkadaşımın görüşmek için bu kadar çalışıyorum.' dedi." A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Mahpusların yetenek, ihtiyaç ve yönelimlerine uygun alanlarda çalışması sağlanmalı, özellikle kadınlar açısından hapishane sonrası süreçte de düzenli gelir elde edebileceği meslekler edinmeye yönelik çalışma alanları belirlenmelidir. Bu konuda periyodik olarak etüt çalışması yapacak uzman bir birim oluşturulabilir. Bu birim mahpusların önceki hayatlarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, çeşitli işlere yönlendirme yapabilir.

Kadınların yönlendirildiği işler bakımından cinsiyetçiliğe son verilmelidir. Tahliye sonrası süreçte yeniden eve/özel alana kapatılmayı engelleyecek bir takım çalışma alanları açılmalı ve bu alanlarda çalışmaları sağlanmalıdır.

Ayrıca çalışma koşulları yeniden düzenlenmeli, işçi mahpusların alacağı ücret sendikaların katılımıyla yeniden belirlenmeli, iş sağlığı ve güvenliği kanunları işçi mahpusları da kapsar hale getirilmeli, işçi mahpuslar emekliliği kapsayan sigorta da dahil olmak üzere tüm özlük haklarından faydalanabilmelidir.

b) Çalışamayanlar

Bazı mahpusların çalışma hakkı yoktur. Çalışamayan gruplardan birisi ağırlaştırılmış müebbetlerdir. Bunun yanında bürokratik engellerden kaynaklı olarak yabancı mahpuslar da çalıştırılmayabilmekte bazı hapishanelerde ise atölye olmadığı gerekçesiyle mahpusların çalışması engellenmektedir. Ortak alana çıkamayan LGBTİ mahpuslar için de benzer bir durum söz konusudur. Bunun dışında disiplin cezası aldığı için çalışmaktan alıkonulan ve meslek sahibi olup da çalışmak istemeyen mahpuslar vardır. Bu gruptaki mahpusların ailelerinden ya da arkadaşlarından maddi olarak destek olan birileri yok ise, gelir elde etme durumları da yoktur. Çoğu kez aileleri tarafından dışlanan, yalnızlaştırılanlar açısından ciddi maddi sıkıntılar söz konusudur.

"Fakat cezam nedeniyle burada parayla çalışmam yasak. Gelenim gidenim de yok. Maddi-manevi çok zorluk çekmekteyim. Önceleri odalarda el işi kesinlikle yasaktı. Şu an serbestleşti fakat benim el işi malzemeleri almak için hiç sermayem yok, sermayeyi bırakın temel ihtiyaçlarımı karşılayacak gücüm bile yok. Artık ne yapacağımı şaşırılmış durumdayım." Z., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

"Ancak kimsesi olmayan maddi destek almayan birçok adli kadın var. Çok zor durumda kalan dilekçe yazarak istisna olmak üzere çok az bir şeyler alabiliyor. Ancak genel anlamda ciddi zorluklar yaşıyorlar. Biz kendi aramızda konuşurken sivil kurumlar, yardım dernekleri vb. ile durumu paylaşalım diyorduk. Özellikle ped, giyecek, temizlik malzemeleri, gibi zaruri ihtiyaçların karşılanması çok önemli. Aslında bunları normalde devletin karşılayabilmesi gerekir." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Hiçbir geliri olmayan kadınlar çay, sigara gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ekonomik durumu daha iyi olanların işlerini yapmaktadır. Bu da mahpuslar arası hiyerarşik ve ezici bir ilişki ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

"Eğer yine ekonomik bir desteğin yoksa bir seçenekte koğuş veya odalarda paralı insanların bütün işlerini (temizlik, bulaşık, çamaşır vs.) yapmaktır. Yani sistemin ezdiği kadınlar bir de içerde birbirini ezer." G., İzmir Kadın Kapalı Hapishanesi

Kadınlar yaşadıkları ekonomik sorunları kendi yöntemleri ile aşmak zorunda kalmaktadır. Bu duruma sıradışı bir örnek olarak erkek mahpuslarla mektuplaşarak maddi gelir elde etme yoluna gidilmesini verebiliriz. Bu durum bir çaresizlik halinin sonucunda, zorunlu olarak ortaya çıktığı zaman kadınlar açısından travmatik etkiler açığa çıkartabilmektedir.

"Çok erkek mektup arkadaşım var cezaevlerinde. Şimdi neden o kadar çok yazıştığın mahkumlar var diye soracaksın. Siz sormadan ben hemen yanıt vereyim. Onlarla yazışıyorum. Çünkü onlar bana tel (telefon) kartı, pul, giyecek zaman zamanda para yolluyorlar. Pullarla, kartları burada arkadaşlarıma veriyorum, onlar da benim sigara, kahve, çay bunun gibi

İhtiyaçlarımı karşılıyorlar. Yani duygusal anlamda hiçbiriyle yazışmıyorum. Artık istesem de kimseye duygusal anlamda yaklaşamam. Çünkü erkekler inanılmaz derecede X., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi.

Çünkü onlar bana tel kartı pul giyecek zaman zamanda para yolluyorlar pullarla kartları burada arkadaşlarıma veriyorum onlarda bana sigara kahve çay bunun gibi ihtiyaçlarına karşılıyorlar yani duygusal anlamda hiç biriyle yazışmıyorum artık istesem de kimseye duygusal anlamda yaklaşamam çünkü erkekler inanılmaz derecede kötü

Aynı mahpus başka bir mektubunda bir mahpusla evlenme kararı alma sürecini anlattıktan sonra şunları aktarıyor:

"Şimdi diyeceksiniz ki tanımadığın bir insana nasıl güvenip de Yozgat'a gidip evlenecektin. Haklısınız da ama burada her şeyi devlet karşılamıyor işte. En azından evlenirim. Çıkınca bir ailem olur. İç görüş yaparım. Sigaram, çayım kahvem bir takım ihtiyaçlarımı karşılanır diye düşünmüştüm. Sonuçta burası cezaevi giyim-kuşam her şey lazım."

Tüm mahpusların çalışması bir hak olarak tanınmalı, ağırlaştırılmış müebbet hükümlülerinin çalışmasının önündeki engeller kaldırılmadadır. Hastalık gibi çeşitli sebeplerden çalışamayan ve ailesince de kendisine destek olunmayanlar tespit edilmeli ve kendilerine karşılıksız olarak, ihtiyaçlarını karşılayacak kadar destek sunulmalıdır.

Tahliye sonrası ihtiyaçlar da mahpusun çalışması ile ilgili sürece dahil edilmelidir. Daha hapishaneden çıkmadan önce dışardaki iş hayatına hazırlanmaları için gerekli ve yeterli koşullar sağlanmalıdır.

ADALETE ERİŞİM

"Başta kadını susturanların içerde kadının konuŐmasına hakkını aramasına, insan olarak bilinçlenmesine izin vereceklerine inanılıyor mu?" G., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

Türkiye'de ataerkil toplum düzeninin bir sonucu olarak, eğitim düzeyi kadınlarda erkeklere oranla daha düşüktür. TÜİK'in "İstatistiklerle Kadın, 2015" bülteni verilerine göre Türkiye'de okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı erkeklerden 5 kat fazladır. Türkiye'de 2014 yılında 25 ve daha ileri yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı % 5,6 iken, bu oran erkeklerde % 1,8, kadınlarda % 9,2'dir. Lise ve dengi okul mezunu olan 25 ve daha ileri yaşta-kilerin toplam nüfus içindeki oranı %19,1 iken, bu oran erkeklerde % 23,2, kadınlarda % 15'tir. Yüksekokul veya fakülte mezunu olan toplam nüfus oranı ise % 13,9 olup, bu oran erkeklerde % 16,2 kadınlarda ise % 11,7'dir.⁴⁸

---

48 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519> (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016)

Mahpus kadınlar açısından da durum çok farklı değildir. 1 Nisan 2016 tarihli verilere göre kadın mahpusların yaklaşık % 17'si okuma yazma bilmemektedir ve % 30'u ilkokul mezunudur, % 8'i okuyamaz olup bir okul bitirmemiştir ve yaklaşık % 9'u ilköğretim mezunudur. Ortaokul veya dengi meslek okulu mezunu olanların oranı yaklaşık % 12, lise veya dengi meslek okulu mezunlarının oranı % 14'tür ve sadece % 4 yüksekokul veya fakültede öğrenim görmüştür.⁴⁹ Bu veriler, kadın mahpusların çoğunluğunun öğrenim hakkından mahrum bırakıldıklarını ve muhtemelen bu sebeple kendilerine ekonomik bağımsızlık kazandırabilecek bir meslek sahibi olmadıklarını göstermektedir.

Okuma yazma bilmeyenlerin oranının % 17, ve ancak ilköğretime kadar okuyanların toplam oranının ise % 47 olduğu kadın mahpusların yasal hakları konusunda yeterince bilgi sahibi oldukları ve bu haklarını kullanabildikleri ciddiye alınması gereken bir sorudur. Kadın mahpusların çoğunun öğretim hakkından yararlandırılmamış olmaları ve ekonomik yoksunlukları dikkate alındığında yasal haklarını yeterince bilmedikleri ve kullanamadıkları söylenebilir.

Yargılanan bir kadının okuma-yazma bilmemesi ya da yasal haklarından habersiz olması gözetli aşamasından itibaren ciddi hak ihlalleri ortaya çıkarabilmektedir. Şüpheli ya da sanıkların yargılama süreçlerinde yaşadığı sorunlar başka bir araştırmanın konusu olduğu için bu çalışmada detaylarıyla ele alınmayacaktır. Ancak bu durum hapisane ortamında da çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Birçok kadın denetimli serbestlik, açık hapishaneye geçiş, disiplin cezası ve itiraz usulleri gibi konularda yeterince bilgi sahibi olmayabilmektedir. Aynı şekilde birçoğu hapishaneye geldiği andan itibaren çeşitli

---

49 <http://www.cte.adalet.gov.tr/>

hak ihlalleri ile karşılaşabilmektedir. Bu açıdan hakların neler olduğunun ve en önemlisi de hakların nasıl kullanılacağına bilinmesi çok önemlidir. Mor Güvercin projesinin 149 kişiyle yaptığı araştırma sonuçlarının gösterdiği gibi mahpus kadınların % 50'si ücretsiz avukat desteği alabileceğinden habersizdir.⁵⁰

Tüm bunlara ek olarak hapisane ortamında ve tahliye sonrası süreçte eril şiddet ile karşı karşıya kalma olasılığı da söz konusudur. Eril şiddete karşı başvurulabilecek hukuki yollar olduğunun ya da bu yollara başvurma yönetiminin yeterince bilinmemesi de ciddi bir sorundur.

Haklar ve başvuru yolları bilinse bile bu yollara başvurmama gibi bir zorunlu tercih de söz konusu olabilmektedir. İnsan hakkı ihlallerine karşı hukuki başvuru yollarına gitmek yerine tepkisiz kalmanın tercih edilmesi birkaç farklı nedenden ileri gelebilmektedir. Kadın mahpuslar yeterince desteklenmek bir yana hakkını araması durumunda çeşitli problemler yaşayacağını düşünebilmekte veya çalışma koşullarının elinden alınması, disiplin cezalarıyla karşılaşma, var olan hak ihlalinin artabileceği ihtimali gibi tehdit mekanizmaları vb. baskı hissedilmesine neden olabilmektedir. Bu baskı nedeniyle kadınlar hapisane idaresiyle karşı karşıya gelmek yerine hak ihlallerine karşı sessiz kalmaya yönelebilmektedir.

Bir mahpus koğuş arkadaşlarına ilişkin bu konudaki şu gözlemlerini şöyle paylaşıyor:

"İnanır mısınız buradaki çoğu, mahkumların haklarını bilmezken, kendilerini dahi savunma güçlerini kendilerinde görmiyorlar. Ortada bir haksızlık varsa çoğu bu haksızlığa göz yumuyor." D., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

50 Mor Güvercin Projesi Sonuç Kitabı, s. 29

"Ya okuma yazma problemi vardır ya da yazmaya çekinir, biliyorsunuz mektuplar rahatlıkla engellenebilir. Duygu ve düşüncelerini yazsa bile içerde farklı bir ceza uygulamasıyla karşılaşmamak için susmayı da deneyebilir, yapıyor da ni-tekim. Aslında şöyle bir gözlemim de var, cesaretli kadınların çoğu yaşanan her problemi de rahatlıkla paylaşabilir. Fakat içerde "huzuru kaçabilir" endişesiyle ve en önemlisi de yalnız olduğundan yaşananları dile getirmeyebiliyor." Z., Sincan Kadın kapalı Hapishanesi

Bazı kadın mahpuslar ise hak ihlallerine ya da haksız buldukları disiplin cezalarına itiraz ettiklerinde ise karşılık bulamadıklarını, hatta kimi zaman idareye verdikleri dilekçelerin kaybolduğunu belirtmekte ve ayrıca tebliği ile birlikte itiraz etme hakları doğan, disiplin cezası gibi kararların da kendilerine ulaştırılmadığından şikayet etmektedirler. Bu şikayetler hak arama konusunda teşvik edilmesi gereken mahpusların hak arama girişimlerinin engellenebildiğini de göstermektedir:

"TCK'da her suçun karşılığı ve uygulaması net olduğu halde, idare bunun dışında kafasına göre suçlar ve cezalandırmalar yaratmakta. İdari memur ve amirler her sözün başında mevzuatı dillendirirken uygulamalarının tümünde mevzuat ihlali söz konusu. Bunlara dair suç duyurularımız dahi cevapsız kaldı. Mevzuat dışı kendine göre hukuk anlayışının olduğu ortamda bizler, hukuk zemininde hak arayışlarında bulunuyoruz. Bir müdürle konuşuyorsunuz, hakkınızda bulunan suçlamanın tarafınıza tebliğinizi istiyorsunuz, "ben personelimi ayağınıza göndermem" cevabını alıyorsunuz. Yasal olarak tebliğ maddelerini es geçelim ancak hakkımızda başlatılan soruşturma tebliğ olmayınca nasıl savunma yapacağız? Tebliğ olmasa nasıl haberdar olacağız? Kapılar kilitli biz gidemiyoruz ve zaten görevi bu işi yapmak olan kişi de bunu "ayağınıza gelmek" olarak algılıyor. Bir diğer müdür ile soru-

nun çözümü için konuşuyorsunuz. Kendi personeli eşliğinde olumlu yanıt veriyor. Çözümde ortak uzlaşma çıkıyor ama ertesi gün tamam dediğinin uygulamasını beklerken "ben tamam demedim" gibi bir yanıtla karşılaşıyorsunuz." A., Batman Kapalı Hapishanesi

"Kaldı ki sorunu çözmeye yerine savcı ile görüşme talebimizin de yerine getirilmediğini belirtmek gerekir. Bundan dolayı yaptığımız başvuruların karşılığında cezaya tabi tutulan yine biz oluyoruz. En son yaşadığımız taciz olayında da cezayı alan yine biz olduk." R., Van Kapalı Hapishanesi

Siirt Kapalı Hapishanesi'nden E. de yaptıkları hukuki başvuruların % 99'unun etkisiz kaldığını belirtiyor.

"İzleme ve Gözetim" başlığında örneklerle değindiğimiz gibi STÖ'lere yazılan mektuplar yazılanlar hariç, okuma komisyonu tarafından denetlenmektedir. Bu husus da adalete erişimi, insan hakkı ihlallerine karşı başvurularda bulunulmasını engelleyen bir durumdur. Özellikle daha yoğun kaygı yaşayıp, üzerinde daha fazla baskı hisseden kadın mahpuslar, çeşitli insan hakları kurumlarına, sivil toplum örgütlerine vs. başvurmak istediklerinde söz konusu denetimden dolayı vazgeçebilmektedirler. Bu durum hak ihlaline karşı mücadeleyi engellemektedir ve mahpusların başvurularını teşvik edecek şekilde yeniden düzenlenebilmelidir.

Kadınların her şeyden önce okuma-yazma bilmelerine özel bir önem verilmelidir. Okuma-yazma bilmeyenler tespit edilmeli ve kendi istekleri doğrultusunda, yeterli sayıda eğitmen eşliğinde düzenli okuma-yazma dersleri alabilmelidirler.

İnfaz hukuku, insan hakları, özelde kadın hakları ile ilgili düzenlenecek olan atölyeler yoluyla bilgilendirme sağlanmalıdır. Bu atölye-

yelerin teorik, teknik anlatımlardan çok, hukukçu olmayanların da anlayabileceği düzeyde ve pratik bilgiler içerecek şekilde yapılması önemlidir. Kadınların her zaman kullanabileceği bilgileri, başvurabileceği kaynakları ve destek alabileceği kurumları gösteren, herkesin anlayabileceği tarzda broşürler ve el kitapları hazırlanabilir. Söz konusu atölye ve broşür çalışmaları açısından hapisane idareleri, hak temelli çalışan sivil toplum örgütleri ve barolar ile ortak çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalarda baroların adli yardım ve CMK servislerinin misyonu ve bu birimlerden yararlanma usulleri anlatılmalıdır.

Baroların hapisanelerdeki hak ihlalleri konusunda daha ön planda yer alması gerekmektedir. Özellikle insan hakları ve konumuz özgülünde kadın hakları birimlerinin yaşanan sorunlara ve ihlallere dair daha denetleyici bir misyon yüklenmesi olumlu sonuçlara yol açabilir. Ayrıca mahpuslara bireysel anlamda destek verilmesi için avukatlar ziyaretler konusunda teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

Barolar nezdinde hapisanede kalmakta olan ya da tahliye olmuş mahpuslara hukuki danışmanlık yapacak uzman servisler kurulabilir. Kadın mahpuslar için özel alt birimler oluşturulabilir. Özellikle hapisane sonrası süreçte şiddete daha açık hale gelen, barınma ve iş bulma gibi birçok sorun yaşaması muhtemel olan kadınlara özel danışmanlık hizmeti sağlanabilir.

Ayrıca, sivil toplum örgütleriyle ile yapılan yazışmaların okuma komisyonunca denetlense dahi engellenmesi uygulamasına son verilmeli ve sivil toplumun hapisaneler daha fazla müdahil olabmesinin yolu açılmalı, mahpuslar uğradıkları hak ihlallerine ilişkin STÖ'leri bilgilendirebilmelidir. Mahpusların adalete erişimlerinin önemli bir bileşeni de STÖ'lerdir.

SAĞLIK

Anayasa'nın 56. maddesinde “Herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu”, devamında da “Devletin, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenleyeceği” belirtilmiştir. Ancak bakıldığında mahpusların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşaması, sağlık hakkına ilişkin hizmetlerin sağlanması konusunda ciddi sıkıntılar yaşandığı görülmektedir.⁵¹

Adalet erişim gibi sağlık olanaklarına erişim de, çoğu kez sosyal güvencesi ve ekonomik özgürlüğü olmayan kadın mahpuslar için daha zordur. Ek olarak cinsiyete bağlı özel sağlık ihtiyaçları vardır. Kadınların fizyolojik ve ruhsal özellikleri erkeklerinkinden farklıdır. Sağlık hizmetleri, üreme ve cinsel sağlık, ruh sağlığı, şiddet görmüş kadınlar için danışmanlık gibi konuları içecek şekilde cinsiyete özgü

---

51 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Berivan Korkut, *Türkiye’de Hasta Mahpus Olmak*, TCPS Kitaplığı, Şubat 2016

bir hale getirilmelidir. Bu mesele BM'nin *Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*'nda şöyle ifade edilmiştir: “*Kadın cezaevlerinde sağlık bakımı; üreme ve cinsel sağlık, akıl sağlığı, madde bağımlılığı için tedavi, fiziksel ve cinsel istismar kurbanları için danışmanlık gibi konuları vurgulayan cinsiyete özgü bir çerçeve gerektirir.*”⁵²

Türkiye’de ne yazık ki sağlık alanında ciddi sorunlar vardır ve özel ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmuş değildir. Bu konuda *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*’ne hasta mahpuslar konusunu değerlendiren bir yazı kaleme almış olan Bavver Kılıçoğlu bu konuda şunları belirtmiştir: “*Sağlık problemleri bulunan mahpusların Türkiye cezaevlerinde karşılaştıkları uygulamalar bahsi geçen uygulamalardan da anlaşılabilirce üzere özel durumlara gözlerini kapayan ve zorunlu ihtiyaçları görmezden gelen bir yaklaşımdan beslenmektedir.*”⁵³ Kılıçoğlu’nun da belirttiği gibi özel durumlar yok sayılmaktadır. Bunlardan biri de cinsiyete bağlı özel durumlar ve ihtiyaçlardır. Genel sağlık hakkına erişimdeki engellerin yanı sıra kadın mahpuslara özgü sağlık hizmetleri de yetersizdir. Hele erkek hapisanelerinin kadınlara ayrılmış koşullarında kalmakta olan kadınlar için kadın olmaktan kaynaklı özgün sağlık ihtiyaçlarına erişim daha da zordur.

52 BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi, *Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*, CİSST Ceza Adaleti El Kitapları Serisi, Türkçe 2. Baskı 2013, s. 51

53 Bavver Kılıçoğlu, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Türkiye Cezaevlerinde Bulunan Hasta Mahpusların Durumunun Uluslararası Metinler Işığında Değerlendirilmesi: Hapisdışı Yöntemlerin Olgunlaştırılmasında Uluslararası Arayışlar Ve Hasta Mahpusların Konumu, Mayıs- Haziran, Yıl: 27, Sayı: 112, s. 384

a) Fiziksel Sağlık

"Bir ara hastaneye gittim. Meme muayenesi olacaktım. Asker dışarı çıkmamakta ısrar etti. Kavga gürültü çıktı. (...) Biraz zemin versen adam dövme hazır. Böyle oluyor. Ya çıkmıyor, ya çıktığına seni pişman ediyor. Zaten bence cezaevindeki kadınların düzenli olarak en az 6 ayda 1 meme ve rahim kontrolüne gitmeleri gerekir. Bu bir yana sevk çıkartan kadar canın çıkıyor." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

"Hapishanelerdeki yaşam koşulları kadın tutsakların sağlığını bozucu pek çok koşulu içinde barındırıyor. Kronik bir hastalığı tutsak düşmeden önce olanların sağlığı daha da bozulurken hasta olmayanlar ise koşullar yüzünden hastalanıyor. İlaçlarımız yeterli (değil) ve dengeli beslenmemizi sağlamıyor. Başta kahvaltı ihtiyacımız olmak üzere (peynir, zeytin vs.) kurum içindeki kantinden satın almaya çalışıyoruz. Yemekler ise çok yağlı. Meyve, sebze de çiğ olarak son derece yetersiz. Manav listesinde idarenin uygun gördüğü ürünler yer alıyor. O listeye göre (pişirilme ve yemek yapılması mümkün olanlara yer veriliyor) para harcayarak ihtiyaçlarımızı karşılıyoruz. Lifli gıdalardan yoksun ve kuru beslenme nedeniyle çoğu kadın tutsağın sindirim sistemi ile ilgili hastalıkları var. Mimarî yapısı güneş görebilme zamanını en aza indirecek şekilde tasarlanmış koşullarda kalıyoruz. Eğer kaloriferler gün boyu yanmazsa hücrelerimizde sıcak su torbası ile ya da kat kat battaniye ile oturabiliyoruz. (...) Biyolojik yapımız nedeniyle bu koşullarda sürekli üşüyor yeterli beslenememenin de etkisiyle zayıf düşüyoruz. Bu koşullar çoğumuzda kadın hastalıklarına yakalanmamıza neden oluyor. Yemeklere konulan şap ise hormonal dengemizi bozuyor." E., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

Kadınlar cinsel sağlık ve doğurganlıkla ilgili hastalıklar bakımından yüksek risk grubu oluşturmaktadır. Bu konuda örnek vermek gerekirse araştırmalara göre cinsel ilişki yoluyla HIV bulaşma oranı kadınlarda, erkeklerin iki katıdır.⁵⁴ Bu gibi örnekler hapisane öncesi süreçte hasta olma ihtimalini arttırırken, kalabalık, temizlik koşulları bakımından yeterli olmayan hapisane ortamda sağlık durumu kötü etkilenmekte ve sağlık sorunları ortaya çıkabilmektedir. Muayene ve tedavi konusunda da elverişsiz bir ortam söz konusudur.

"Burada birçok arkadaşımızda jinekolojik sorunlar, iltihaplar, kistler, adet düzensizlikleri ya da aşırı adet kanama vb. durumlar oluyor. Bunları temizlik, soğuk (kaloriferler yeterli yanmaz genelde) ve tecrit, bir dizi zincirleme koşul ve uygulama tetikliyor." D., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Önleyici sağlık hizmetleri bakımından hapishanelerin yeterince hava ve güneş almadığı, ısınma sisteminin ihtiyaca uygun olmadığına dair bilgi mevcuttur. Yeterince ısınmama nedeniyle birçok mahpus kalın ve üst üste giyinmeye ihtiyaç duyabilmektedir. Bu konuda da kadınların özgün ihtiyaçları göz önünde bulundurulmamıştır. Hapishaneye alınabilecek kıyafet sayısı mevzuatça sınırlanmıştır ve bu konuda kadın, çocuk, hasta gibi özel mahpus grupları için ayrıca bir düzenleme yapılmış değildir. Benzer şekilde iklim koşulları da değerlendirilmemektedir. Erzurum'da kalmakta olan bir mahpus ile Antalya'da kalmakta olan bir mahpus için kıyafet uygulaması aynıdır.

Özgün ihtiyaçlar beslenme konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Tüm mahpus gruplarının yeterli ve kaliteli besinlere düzenli şekilde

⁵⁴ BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi, *Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*, CİSST Ceza Adaleti El Kitapları Serisi, Türkçe 2. Baskı 2013, s. 11

ulaşma hakkı vardır. Ancak kadınlar kemik erimesi, demir eksikliği gibi hastalıklar bakımından daha fazla risk altındadır. Bu nedenle belli besinleri (örneğin: süt ve süt ürünleri, yeşil sebze vs.) düzenli olarak tüketmeleri daha önemlidir.

Bir dönem Yozgat Kapalı Hapishanesi'nde kalan mahpus şunları belirtiyor:

"Çok soğuktu. Bir tane küçük kalorifer vardı, her zaman yanmazdı. Allah'ım bir daha oraya hiç kimseyi düşürmesin." M., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

"Burası eski bir cezaevi olduğu için insan sağlığına etkide bulunuyor. Duvarların boyanması talebimiz bile ödenek yok gerekçesiyle sürekli reddediliyor. Uzun yıllardır cezaevinde kalan arkadaşlarımızın ciddi sağlık problemleri var. Nemli iklimlerde kalmaması gereken arkadaşlarımızın uygun yerlere sevk talepleri kabul edilmiyor. Zaten hemen hepimiz buraya kendi isteğimiz dışında getirilmiş durumdayız." A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Hiçbir haktan yararlanamıyoruz. Şu anda koşullarımız çok kötü. 10 kişilik yerde 16 kişi kalıyoruz. Tek bir banyo ve tek bir lavabo var. Düşün ki sabah kalktığımızda lavaboda uzun kuyruklar oluşuyor. Her yerde kişi başı 2 ekme verilirken burada 1 ekme veriliyor. Yemekler berbat. Sanki kıtlık yaşıyoruz." S., Erzurum Kapalı Hapishanesi

Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi'nden A. bir dönem 16 kişilik koşullarda 41 kişi kaldıklarını belirtiyor. Aynı şekilde Çağdaş Hukukçular Derneği Kadın Komisyonu'nun 2013 yılında Bakırköy Hapishanesi'nde yaptığı görüşmelerde zaman zaman mahpus sayısının çok arttığı ve tek kişilik yataklarda iki kişi yatmak zorunda

kaldıkları ya da bazı mahpusların yerde yatmak zorunda kaldıkları belirtilmiştir.

"Örneğin bir erkek tutsak için iki kazak yeterli gelebilir fakat kadın açısından bu böyle değildir, fiziksel ve biyolojik açıdan baktığında.(...) Mesela bende kansızlık var ve kışın üşürüm doğal olarak. (Ya da kan hastalıkları olan kadın arkadaşlar var. Bu nedenle daha fazla üşürler) Uzun kollu bir tişörtü de (kazak) kapsamına alıyorlar, oysa bir kadın, cezaevi koşullarında kazağının altına bir şeyler giyme ihtiyacı duyar." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Z. beslenme ihtiyacı ile ilgili olarak ise şöyle bir örnek veriyor:

"Besin olarak da birçoğumuz 20 yıldır cezaevinde kalan kadınlardır. En yenimiz on yıldır cezaevinde ve yemekler de kadının fiziksel ihtiyacını karşılayacak durumda değil. En basitinden kalsiyum her kadın için zorunlu bir ihtiyaç olsa da yemeklerde ayda en fazla bir iki defa o da yoğurt şeklinde verilebiliyor, kantinden bile bazen bu zaruri ihtiyaçlar karşılanmayabiliyor."

"Kıyafet noktasında zorluk çekiyoruz. Defalarca hava koşullarından dolayı kazak konusunda esnek yaklaşılabilceğini, en azından kota 2 iken 3 yapılabileceğini söylememize rağmen bu konuda aylardır hiçbir adım atılmadı." R., Van Kapalı Hapishanesi

Van'dan Erzurum'a zorla sevk edilen bir mahpus ise sağlık durumuyla ilgili şunları aktarıyor:

"İnanın ki bir yıl içerisinde 3 cezaevi değiştirme ve yılların getirdiği bünyemin aşırı bir şekilde zayıflaması bir de aşırı soğuktan dolayı ve aynı zamanda bende aşırı kansızlık olması

güya tedavi amaçlı beni Van'a götürdüler. Hiçbir tedavi yapılmadan Erzurum'a sürgün edilmek deyim yerindeyse ölümüne terk etmektir. Erzurum'un soğukluğuna alışmak, ayakta kalmak diyebilirim ki bu 23 yıl içerisinde verdiğim en büyük savaştır." S., Erzurum Kapalı Hapishanesi

Diğer bir mahpus ise hapishanelerle ilgili mevzuatın erkeklere göre belirlendiğini belirttikten sonra şunları aktarıyor:

"Yiyecekler onlara göre ayarlanmış, giyecek listesi onlara göre belirlenmiş. Mesela sınırlı olan kıyafetler erkeklere göre belirlenmiş ama bize yetmiyor." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

"Eşya yönetmeliği tümünden erkek tutuklulara göre düzenlenmiş, bir mesele bu. Sonuçta kadınların giysileri daha çeşitli; ama yönetmelikte yok diyerek bu eşyalar verilmiyor bazen. Örneğin yönetmelikte kravat var ama şal, fular yok, o yüzden bir dönem şal, fular vb. kadınların kullandığı bu tür şeyleri vermiyorlardı! Yine kadınlar için hem ihtiyaç olarak (daha sık elbise/ kıyafet değiştirme, vücut salgıları, mens dönemleri, menopoz dönemlerinde özellikle artıyor bu ihtiyaçlar, hem de toplumsal alışılmış estetik, farklı, hoş giyinme eğilimi vb. açısından) hem de eğilim olarak daha çok ve sık kıyafet fiilen ve kültürel olarak bir ihtiyaç, gereklilik. Zaten söz konusu eşya/giysi yönetmeliğindeki sayı ve tür azken, kadınlar için çok daha az, yetersiz. Mesela yazın çok sıcakta sık sık değiştirmek ya da kışın kat kat giyinmek durumunda kalıyoruz. (...) Erkek ihtiyaçları üzerinden hazırlanmış bir liste bu." D., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Hijyen bakımından da kadın mahpusların özgün ihtiyaçları vardır. Her şeyden önce kadın pedlerinin tek tip olması ve kantinde ücret karşılığı satılması bile ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

"Yine kadın hijyen malzemesi olan pedler sadece kantinlerde var, olan tek ürünün alınma mecburiyeti var. Dışardan ailelerimizden alınması da "yasak". (...) Mesela bazılarımız çocuk bezi veya pamuk satın alarak ihtiyacımızı karşılayabiliyoruz."
Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

"Sık sık kantinler aksayabiliyor. Bu durum mens dönemleri için ped, günlük ped ya da saç boyamayı önemseyenler için saç boyası vb. hatta makyaj malzemelerinin tükenmesi, getirilmemesi gibi ek sorunlara, sıkıntılara sebep oluyor. Maddi sıkıntılar nedeniyle herkes önceden fazladan alıp stok yapmıyor zaten."
D., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Önleyici sağlık hizmetlerinin bir parçası olarak düzenli bilgilendirme çalışmalarının da yapılması olumlu sonuçlar açığa çıkartacaktır. Kadınlar bazı hastalıklar bakımından yüksek risk grubu oluşturmalarına rağmen bu tarz çalışmalar gerçekleştirilmemektedir. Düzenli bilgilendirme çalışmalarının yanı sıra düzenli doktor kontrollerinin yapılması da gereklidir. Düzenli olarak SMEAR testi, meme kisti muayenesi gibi bazı test ve muayeneler yapılmamaktadır.

Hastalıklarla ilgili belirtiler görülen, hatta tanı konulanların muayene ve tedavilerinde de sorunlar yaşanabilmektedir. Hapishane revirlerinde jinekolog ve gerekli ekipman bulundurulmamaktadır. Hapishane doktoruna muayene olma olanakları ise sınırlıdır. Bazen doktora muayene olmak için belirli günler beklenmektedir. Mahpuslar genelde muayenelerin niteliğinden de memnun olmadıklarını da ifade edebilmektedirler. Hastaneye sevk işlemleri de kimi zaman çok uzayabilmekte ve dışardaki hastanelerde muayene veya tedavi olma durumu gecikebilmektedir.

Kadın arkadaşlarımıza zorla gebelik testi yaptırmaya, bunu kabul etmedikleri zaman da ilaç yazmayarak tedavi olmalarını engelliyor. Bu sorunlarımızı kurum müdürü ile görüşeceklerini belirttikleri halde başka bir doktor ise vajinal yol ile fitil ilacını vererek geçiriyorlar. Ama ısrarla evli olmadığımızı belirttiğimiz halde bu tür uygulamalara devam edilerek karşı karşıya kalmak acıkkası politika bir durumdur.

Sincan Kapalı Hapishanesi'nden M. Yozgat Hapishanesi'nde kaldığı dönemdeki deneyimleri anlatırken şunları belirtiyor:

"En kötüsü de revir sorunuydu. Geçen hafta çıktın revire, bu hafta niye çıkıyorsunuz diye memurlar azarlardı."

"Sağlık problemlerimiz ileri boyutlara taşınmış durumda olsa da doktorların herhangi bir muayene etme durumu yok. Revire çıkan arkadaşlarımız sağlık sorunlarını söyleyince "senin hiçbir şeyin yok, çok iyisin" gibi alaycı, önemsemeyen yaklaşımlarla karşılaşılıyorlar. Her arkadaşına sadece ağrı kesici yazarak başından savıyorlar. (Revirdeki doktor) Kadın arkadaşlarımıza zorla gebelik testi yaptırmaya (çalışıyor), bunu kabul etmedikleri zaman da ilaç yazmayarak tedavi olmalarını engelliyor. Başka bir doktor ise vajinal yol ile fitil ilacını vererek geçiriyor. Ama ısrarla evli olmadığımızı belirttiğimiz halde bu tür uygulamalara devam ediyorlar." R., Van Kapalı Hapishanesi

"Yine tedavi koşulları çok sıkıntılı. Sürekli bulunan bir doktor yok. Haftada bir çıktığımız revirde de mevcut doktor son derece yüzeysel yaklaşıyor. Kendimden bir örnek verecek olursam boğazımda çıkan 7 nodül için biyopsi alınması gerekirken 4 defa hastaneye gitmeme rağmen yanlış bölüme sevkim yapıldığı için 2 aydır biyopsi işlemi gerçekleştirilemedi. Bu tarz durumlar sıkça yaşanıyor. "A., Gebze M Tipi Kadın Kapalı Hapishanesi

"Sağlıkla ilgili de sıkıntılarımız oluyor. Bir rahatsızlık durumunda haftanın bir günü revire çıkabiliyoruz. Ancak genel olarak psikolojik sorunlar gibi algılandığından herhangi bir muayene olmaksızın çeşitli ilaçlar yazılıyor. Muayene olmak istediğimizi söylediğimizde ise sevklerimiz ya yapılmıyor ya da çok zorlayarak yapabiliyoruz. Kadınların özgün rahatsızlıkları oluyor. Ancak hiçbir muayene olmuyor. Herhangi bir tetkik yapılmadan tanı koyuluyor. Bu nedenlerle rahatsızlıklarımızı tespit edemiyoruz. Hastalıklar ilerliyor kronikleşiyor." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

"Hastane sevkleri yapılıyor ancak aylarca hastaneye götürül-müyoruz. Örneğin Z. ile N'nin çene kayması, çene kilitlemesi ve erimesi var. Ekmek çiğneyemeyecek durumdayız. Bunun tedavisi Diyarbakır'da var, güvenlik gerekçesiyle 9 aydır gö-türülmüyoruz. Yine N'nin kronik SLE (lupus) ve kemik erime hastalığı var." A., Urfa Siverek T Tipi Kapalı Hapishanesi

"Ayrıntılı tetkikler için bizler İzmir'in bir ucundaki Yeşilyurt eğitim araştırmaya götürülüyor. Sevkler ring hücrelerin-de yapılıyor. Hastane hapishaneye 1.5 saat uzaklıkta. Kon-duğumuz hastane nezaretleri sigara dumanına boğulmuş, havalandırması olmayan erkek tutsaklarla aynı tuvaleti kul-lanmak zorunda olduğumuz hijyenik açıdan son derece kirlili yerler.(...) Ayrıca polikliniklere çıkartıldığımızda ya kelep-çemiz açılmıyor ya asker muayene odasından çıkmıyor." E., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

Yukarıdaki anlatımda da dile getirilen hasta mahremiyetinin ihlali de sağlığa erişim hakkı önündeki ciddi engellerden birini oluşturmaktadır. Muayene sırasında jandarma görevlilerinin içeride bulunma-

sı İstanbul Protokolü'ne⁵⁵ de aykırılık teşkil etmektedir. Protokol'e göre jandarma görevlileri muayene sürecinin dışında olmalı ve muayene odasında hasta ve sağlık personeli dışında kimse olmamalıdır:

"124. Her alıkonulan, mahremiyetine saygı gösterilen bir ortamda muayene edilmelidir. Polis ya da diğer kolluk güçleri hiç bir zaman muayene odasında bulunmamalıdır. Bu usule ilişkin önlemden sadece muayeneyi yapan hekim, eğer alıkonulunun sağlık personeline karşı ciddi bir güvenlik riski oluşturduğu yönünde ikna edici bir delili olduğunu düşünüyorsa vazgeçilebilir. Böyle bir durumda, muayene eden hekimin talebi üzerine, muayene esnasında polis ya da diğer kolluk kuvvetleri değil, sağlık kurumunun güvenlik personeli hazır bulunmalıdır. Bu koşulda da, güvenlik personeli hastaya göre işitme mesafesinin dışında (yani yalnızca görüş mesafesinin içinde) olmalıdır."

Ancak Türkiye'de jandarma görevlileri kimi zaman, muayene odasını terk etmemekte, İstanbul Protokolü'ne aykırı davranılmaktadır. Bu şekilde hastanın mahremiyeti ihlal edilmekte, ayrıca bazı kadın mahpuslar bu ihlalden dolayı muayene olmadan geri dönmekte ve tedavi hakkına erişimleri bu şekilde engellenmiş olmaktadır.

Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi'nde 2012 yılında gerçekleştirilen inceleme sonucunda şu veriler ortaya çıkmıştır:

"Mahpuslar, verdikleri dilekçelerine çok uzun süre cevap almadıklarını ve tedavide bu nedenle geç kalındığını belirt-

55 İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkin Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için Kılavuz, 9 Ağustos 1999 tarihinde BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne sunulmuş ve resmen BM belgesi halini almıştır. (http://www.muglatabip.org.tr/documents/IstanbulProtocol_Turkish.pdf Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016)

tiler. Ayrıca, özellikle hastane sevklerinde sorunlar yaşadıklarını, gidiş gelişlerde sözlü tacizlere maruz kaldıklarını anlattılar. Hastaneye gittiklerinde muayene odasına askerlerin de girdiğini, kelepçelerin açılmadığını, askerlerin hekimlere hitaben muayeneye getirilen mahpusların "tehlikeli ve terörist" olduklarını beyan ettiklerini ve hekimlerin de çoğunlukla duruma sessiz kaldıklarını anlattılar. Bu nedenle birçok mahpus, muayene ve tedavi olmadan cezaevine geri döndüklerini belirttiler."⁵⁶

"Biz siyasi mahpuslar hastaneye gidişlerde kelepçenin dayatılması (muayene sırasında), askerinin muayene odasına girmesi vb. durumlarda itirazımızı ortaya koyuyoruz. Doktor da gerektiği gibi davranırsa sorun çözülüyor ama çözülme de muayene olmadan geri dönüyoruz. Adli mahpuslar için bunların hiçbirine itiraz şansları yok. Haklarını bilmiyorlar, doktor ahlaki sorumluluk gösterirse -ya da asker- o durumda rahatça haklarını kullanabiliyorlar ama çoğu zaman kelepçeli ve içerde asker varken muayene olmak zorunda kalıyorlar." M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Beden sağlığı konusundaki önerileri şöyle sıralayabilmek mümkündür:

- Hapishaneye ilk girişte etik kurallara uygun şekilde, mahremiyet esasına dayanarak, mahpusun rızasıyla ayrıntılı muayene yapılmalıdır. Söz konusu muayene tedaviye yönelik olmalı ve sonuçlar hastanın rızasına uygun olarak gizli kalmalıdır. Tespit edilen herhangi bir sağlık problemi olması durumunda en hızlı ve nitelikli şekilde tedavi sürecine başlanmalıdır.

⁵⁶ Eren Keskin, Şakran (İzmir) Cezaevi Gözlem Raporu, Gözaltında Cinsel Taciz ve Tecavüze Karşı Hukuki Yardım Bürosu, 22 Mayıs 2012

- Sürekli doktor bulunması ve düzenli muayene olanağının sağlanması gerekmektedir. kadınların kaldığı tüm hapishanelerde, kadın doğum uzmanlarının da sürekli bulundurulması, bu koşul yaratılamıyorsa uzmanların en azından haftanın belli günleri, muayene edecek şekilde istihdam edilmesi gereklidir.
- Düzenli kontrol gerektiren konularda doktorların tavsiye ettiği aralıklarla çeşitli tetkikleri yaptırması sağlanmalı, kadınlar bu konuda teşvik edilmelidir. Önleyici sağlık ve özelde kadın sağlığına ilişkin bilgilendirmeler yapılmalı, meme kisti muayenesi gibi kadınların kendilerinin de yapabileceği uygulamalar sağlık personeli tarafından anlatılmalıdır. Bu eğitimler hapisane personeline yönelik olarak da gerçekleştirilmelidir. Bu konuda hapisane idareleri ile Sağlık Bakanlığı ve Tabip Odaları ortak ve düzenli çalışmalar yürütebilir.
- Kelepçeli ve hasta mahremiyetini ihlal eden muayene dayatması kötü muamele olarak görülebilir ve bir hak ihlalidir. Muayene sırasında İstanbul Protokolü'ne uygun hareket edilmeli, somut delillerle ortaya konulmuş açık bir güvenlik tehlikesi söz konusu olmadığı sürece hasta mahpus kelepçesiz ve sağlık personeli dışındaki görevlilerin dışarda olacağı şekilde muayene edilmelidir.
- Sağlık konusunda sadece yasalar ve pratik değil mimari de bir kriter oluşturmaktadır. Hapishane koşullarının sağlıklı şekilde yaşamaya elverişli olması gerekmektedir. Koşullar yeterince doğal ve yapay ışık alacak şekilde düzenlenmeli, nem ve rutubet olmamalı, kullanılan alanlar ihtiyaca uygun şekilde ısıtılmalı, kadınların bu konuda özgün ihtiyaçları olabileceği değerlendirilmelidir. Koşullar mahpusların uyumak ve zaman geçirmek için yeterli alana sahip olacağı genişlikte olmalı, kalabalık ve havasız olması engellenmelidir.

- Hijyen konusunda kadınların daha hassas olduğu değerlendirilmeli, başta ped olmak üzere hijyen ve temizlik malzemeleri ihtiyaca uygun çeşitlilik ve nitelikte, ücretsiz olarak verilmelidir.
- Cinsiyete bağlı fizyolojik farklılıklar, ihtiyaç ve istekler göz önünde bulundurularak, beslenme uzmanlarının denetiminde beslenme listeleri hazırlanmalı, sağlıklı ve nitelikli yemekler sunulmalıdır.
- Ceza infaz mevzuatında kılık-kıyafet konusunda değişikliğe gidilmeli ve cinsiyet, iklim gibi faktörlere bağlı olarak kıyafet alma ve bulundurmada gerekli esneklik sağlanmalıdır.

b) Ruh Sağlığı

"Kurumda sosyal çalışmacı, psikolog var. Ruh sağlığı problemi yaşayanlar (için) tedavi süreci elbette işletiyorlardır ama zaten mevcut koşullar böylesi sorunları olanların durumunu daha da ağırlaştıracak nitelikte. Adli kadınlar genelde gündüz yatarak vakitlerini doldurup gece oturuyorlar. Anti-depresan kullanımı çok yaygın. Sorunu çözmekten çok kontrol altına alıp, uyuşturmak yapılan. (...) Ki kimi adli tutsaklar var ki hapisane değil tedavi görebilecekleri bir kurumda tutulmaları gerekiyor." E., Şakran Kadın Kapalı Hapishanesi

BM tarafından yapılan araştırmalara göre, dünyanın birçok yerinde kadın mahpuslar içerisinde intihara eğilimli olma ve hapishane ortamında ruh sağlığının olumsuz etkilenmesi oranı erkeklerden daha fazladır.⁵⁷

⁵⁷ BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi, *Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı*, CİSST Ceza Adaleti El Kitapları Serisi, Türkçe 2. Baskı 2013, s. 10

Ruh sağlığı sorunları yaşayan mahpusların tedavi edilmesi için gerekli koşulların sağlanması bir yana, hapisane ortamı kadınların kendilerini güvende hissetmedikleri yerler haline geldiğinde var olan rahatsızlıkların zamanla artmasına ve yeni bir takım ruh sağlığı sorunları doğmasına yol açabilmektedir.

“Eril Şiddet” başlığında da değindiğimiz gibi kadınların çoğu travmatik şiddet hikayelerini de yanlarına alarak hapsedilmektedir. Bu yüzden bir kısmı halihazırda ruh sağlığı sorunları yaşarken, bir kısmı bu tür sorunlar yaşamasa da buna meyilli bir durumda hapisaneye girmektedir. Bu nedenle ruh sağlığı sorunlarını arttırmayacak ya da yeni sorunlar ortaya çıkartmayacak bir ortamın yaratılması önem taşımaktadır..

Yine “Kapatılmanın Etkileri” başlığında ayrıntılı olarak incelediğimiz gibi kapatılma ruh sağlığı sorunlarının artması ya da ortaya çıkması açısından başlı başına bir etkidir. Bir de bunun üzerine güvensiz ortam, yeterli ruh sağlığı hizmetlerinin, sosyal aktivitelerin olmaması gibi durumlar eklenince birçok ruh sağlığı sorunu ortaya çıkabilmektedir.

Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi'nden Z. *“Ciddi bir travma yaşıyor içerdeki kadınlar. Kimimiz baş edebiliyor, kimimiz de sorunlarımızla oluşturduğumuz mezarda yaşamaya çalışıyoruz.”* diye özetliyor bu durumu.

Mahpus kadın sayısına oranla sosyal çalışmacı, psikolog, psikiyatrist sayısı yeterli değildir. Bu konuda örnek vermek gerekirse 18.09.2015 tarihinde güncellenmiş verilere göre, 1000 kişi kapasiteli Bakırköy Kadın Kapalı Hapishanesi'nde sadece 5 psikolog, 1 sosyal çalışmacı bulunmaktadır. Bir başka deyişle 200 kişiye 1 psikolog, 1000 kişiye

sadece 1 sosyal çalışmacı düşmektedir.⁵⁸ Kadınlar sosyal çalışmacı, psikolog gibi personel ile çok az karşılaşp, muhatap olurken, güvenlik personeliyle çok daha sıklıkla karşılaşmaktadır. Kadınlar hapis-hanelerde psikologların kendileriyle çok ilgilenmediğini, çoğu zaman terapiye ihtiyaç duyanlara doğru düzgün bir tetkik yapılmadan anti-depresan ilaçlar yazıldığını belirtmektedir.

Birçok hapis-hanede kalmış olan bir mahpus psiko-sosyal servislerin yetersizliğinden bahsederken şunları belirtiyor:

"Bazı cezaevlerinde psiko- sosyal servis oturmuş bir çalışma sistemi ortamı yaratmışken cezaevlerinin % 95'inde psikolog ve sosyolog olarak görev yapanlar sadece idari gözlem kurulu-nun bir üyesi olarak ceza ve ödüllendirme gibi durumlarda oy kullanan olarak var, varlıkları formaliteden öteye gitmi-yor." M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi'nde

Aynı mahpus başka bir mektubunda gözlemlerini şöyle aktarıyor:

"Birçoğunun (Adli mahpuslardan bahsediliyor) psikolojik so-runları var ve bunlarla ilgilenmek yerine anti-depresan ve sakinleştirici ilaçlarla adeta uyuşturularak sorun olmalarını engellemeye çalışıyorlar ve bu çok ciddi bir ilaç bağımlılığı yaratmış durumda."

"Koyvermiş insanları yaşatmanın yolu bir sistem çözümü olarak uyutmaktır. Bu insanlar ki büyük bir çoğunluktur bu, sabah akşam uyku ilaçları alırlar. Ayağa kaldıramadığını uyutur. Sürekli uyuyan beyinin zamanla gerçekten uyuya-cağını, etkisiz tepkisiz kalacağını sanırım en küçük psikoloji bilgisi olan bilir. O nedenle hapishanelerde uyuyan bir kadın-

58 <http://www.bakirkoykkcik.adalet.gov.tr/kurumumuz.html> (Erişim Tarihi: 18 Ha-ziran 2016)

lar ordusu olduğunu söylemek hiç de abartılı olmayacaktır. Ayrıca uykuyu ilaçlarının şeker gibi kullanıldığı başka bir alanın olmadığına da eminim." G., İzmir Kadın Kapalı Hapishanesi

Bir başka mahpus da bu durumu şu sözlerle değerlendiriyor:

"Sosyal çalışmacı, psikolog vb. var. Ancak ihtiyacı karşıladığı söylenemez. Mesela psikoloğa gidiyor adliler. En fazla 5- 10 dakika (hatta daha da az) kalıyorlar. İşte 20- 30 kişiyi çıkarıyorlar, bir iki saatte işlerini bitiriyorlar. Genelde de ilaç verip gönderiyorlar. Yani öyle tedavi amaçlı değil." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

"Gözlemlerimden yine bir örnek vereyim. Sanırım haftanın belli günlerinde psikolog görüşmeleri yapıyor, onun dışında nasıl yaklaşıyorlar insanlara bilmiyorum. Bir odaya aynı anda birkaç psikolog (ki hepsi psikolog, psikiyatrist mi bilmiyorum) giriyor ve aynı anda birkaç mahpusla görüşme durumları oluyor. Oraya gelen çocuklu kadın mahpuslar neyi ne kadar anlatabilir ya da anlatıyorlar mı bilmiyorum." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Aynı hapishanede tutulmakta olan bir başka mahpus da gözlemlerini şöyle aktarıyor:

"Kaldığım hapishanede psikologlar var. Hafta içi her gün dilekçe yazıp görüşebilirsiniz. Çok kötüyse ruh halin psikiyatriste sevk ediyor. Ama ben gitmiyorum. Çünkü psikiyatrist fazla konuşmuyor, ilaç yazıyor. Ben de öyle ilaçları kullanmak istemiyorum." M., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

kaldığım hapishanede psikologlar var hafta içi hergün dilekçe yazıp soruşebilirsiniz çok kötüyse ruh halin psikatriye sevk ediyor ama ben gitmiyorum çünkü psikatri forla konuşmuyor ilaç yazıyor Bende eşle ilaçları kullanmak istemiyorum Bucası diğer cezaevine süre çok iyi ve rahat oda sistemi dilekçelerini kaydediyor Misal yozgat ilinde dilekçe hiç kaydedilmiyordu bir sorunun için psikolog yazsan seni neredeyse 15 gün sonra çağırıyordu Sorununu unuttuyordun

Aynı mahpus Yozgat Hapishanesi'nde kaldığı dönemi ise şu şekilde aktarıyor:

"Misal Yozgat ilinde dilekçe hiç kayda alınmıyordu. Bir sorunun için psikolog yazsan seni neredeyse 15 gün sonra çağırıyordu. Sorununu unuttuyordun."

Mahpuslar mektuplarında ciddi ruh sağlığı sorunu yaşayan kişilerden de söz ediyorlar:

"Psikolojik rahatsızlıklar geçiren A. arkadaşımızın durumuna değinmek istiyorum. Kendisi yaklaşık 2 yıl önce ağır bir süreç geçiriyor. Sinir sistemi bir hayli kötüleşiyor. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde yatıyor bir süre. Gelişinden sonra kendisine verilen ilaçlar ağır uyuşturucu olduğu için sürekli bir uyku ve sersemlik halindeydi. Herhangi bir psikolojik destek sağlanmadan gittiği doktorlar bir iki yüzeysel soru sorup ağır psikoloji- anti- depresan türü ilaçlar verdiler. Cezaevinde zaten bir psikolog var ama kendisi bu tedavi sürecinde hiç yer almadı. Arkadaşın aldığı ilaçlar dilini ağırlaştırıp uyuşturduğu için konuşmakta sıkıntı çekiyor. Yine hastalığı şizofreni olmasına rağmen doktorlar hasta tutsak olarak tahliye olmaması için bu tanıyı koymadılar. Ve kendisi

bu durumdayken geçen yıl 3 günlük hücre cezası aldı. Birçok kuruma başvurmamıza rağmen bir cevap alamadık. Bu tarz durumlarla sürekli karşılaşıyoruz." A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Gittiğim hemen her cezaevinde onlarca kadın şizofren hastasıyla karşılaşmışımdır. (...) Bu insanlar için sağlıklı koşul cezaevinde yoktur. Aile desteği ve teşkilatlı kliniklerde ancak iyileşebilirler." G., İzmir Kadın Kapalı Hapishanesi

Bu anlatımlar, hapishanelerde, oralarda tutulmak yerine tedavi görebilecekleri yerlerde bulunmaları gereken insanlar olduğunu gösteriyor. Hapishane koşullarında tedavisi mümkün olmayacak kadar ciddi ruh sağlığı sorunları yaşayan mahpuslar açısından hapishane ortamında yaşamaya devam etmeleri ruh sağlığı sorunlarını derinleştiren bir etki yaratmaktadır.

Ruh sağlığı konusundaki önerileri şöyle sıralayabilmek mümkündür:

- İlk girişte yapılacak olan tedavi amaçlı sağlık kontrolleri mahpusun da onayı alınarak ruh sağlığı açısından da yapılmalı ve bir ruh sağlığı sorunu tespit edilmesiyle beraber tedavi süreci programlanmalıdır.
- Mahpusların sayısı ve ihtiyaçları için gerekli sayıda ve nitelikte sosyal çalışmacı ve psikiyatrist istihdam edilmelidir. Psiko-sosyal servis personelinin olabildiğince kalıcı olması sağlanmalı, böylece sorunların farklı kişilerle tekrar tekrar paylaşılmasının önüne geçilmelidir. Psiko-sosyal servis personeli toplumsal cinsiyet gibi konularda gerekli donanıma sahip kişilerden oluşmalı ve özellikle kadın hapishanelerinde bu servisler kadın personelce idare edilmelidir.

- Mahpusun da onayıyla hapisane öncesi hikayeler değerlendirilmeli ve infaz planlama sürecine dahil edilmelidir.
- Mahpusun da onayıyla, anti-depresan, uyku ilacı gibi ilaçlar verilmemeli, ilaç verildiği durumlarda yapılan tetkikler ve ilaç tedavisini gerektirecek olan sağlık sorunu raporlanmalıdır.
- Kadınların infaz koruma memurları ve jandarma görevlileri ile muhatap olması istisnai durumlarda, somut ihtiyaç ortaya çıkması halinde olmalıdır.
- Ciddi ruh sağlığı problemleri yaşadığı için tedavi koşulları yaratılmayan veya yaşamını sürdürmekte zorlanan hastaların tedavisi hapisane dışında sağlanmalıdır.

ÇOCUKLU VE HAMİLE KADIN MAHPUSLAR

Türkiye'deki 0-6 yaş arasındaki çocuklar anneleriyle beraber hapis-hanede kalabilmektedir ve 21 Mayıs 2015 itibariyle, mahpus annelerle birlikte kalan 510 çocuk bulunmaktadır.⁵⁹ Bu durum çocuk bakımını annenin görevi olarak gören ataerkil bakış açısının sonuçlarından biri olarak sadece mahpus anneler açısından söz konusudur. Dışarıda çocuğuna bakacak yakını olmayan kadınlar çocuklarını yanına almakta ya da almak zorunda kalmaktadır.

Hapishane koşulları çocukların ruhsal ve fiziksel gelişimine zarar verebilmekte, çocuğu ile tek başına ilgilenmek zorunda kalan kadın açısından da birçok sorun açığa çıkabilmektedir.

Çocuğuyla birlikte kalan mahpuslar çocuklarının sorumluluklarını tek başına yüklenmişlerdir. Üstelik bu sorumluluklarını ortamın sınırlılıkları içerisinde yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

---

59 http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/282670/510_cocuk_annesiyile_zorunlu_hapiste.html (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2016)

Anne olmamak gibi anne olmak ve anneliğini istediği gibi yaşamak, çocukla sağlıklı bir ilişki kurmak da kadın haklarındandır ve bunun verimli şekilde kullanabilmesine olanak tanınmalıdır. Hapishanede anne-çocuk ilişkisinin sağlıklı şekilde kurulmasıyla ilgili çeşitli zorluklar yaşanabilmektedir. Çocuklarıyla beraber yaşamaya çalışanların, çocuğunun yaşadığı sorunlarla ilgili olarak kendini suçlaması karşılaşılan bir durumdur. Halihazırda kendisi açısından verimsiz olan koşullarda birçok travma yaşarken, söz konusu kendini suçlama halinin travma arttırıcı olacağı açıktır.

"Öyle anneler var ki bir çocuğu yanındaysa üçü bazen beşi dışarıda. Bu da bir kadının o kadar bölünmesidir. (...) Bu insanlar da bu mekan gerçeği olan sinmişlikten paylarına düşeni alırlar. Bu anne olan siyasi kadınlar için de böyle. Çok acı çeker ve hastalanırlar sıkıntıdan." G., İzmir Kadın Kapalı Hapishanesi

Çocuklar hapishanede 6 yaşına kadar kalabilmekte, sonrasında annesinin yanından alınarak, eğer çocuğun bakımını üstlenecek yakını yoksa, koruyucu ailelik, sosyal hizmet kurumları gibi mekanizmalara dahil edilerek hapishaneden çıkarılmaktadır. Bu durum birçok kadın açısından kaygı yaratmaktadır; zira bu anneler 6 yaşından sonra bir daha çocuğunu görememekten ya da sosyal hizmet kurumlarında çocuğuna iyi bakılmayacağından korkarak yaşamlarına devam etmek zorunda kalabilmektedir.

Yetersiz de olsa anne-çocuk ilişkisi hapishanede kurulmakta, bu ilişki kadınların hapishanenin dışarıyla ve yaşamla olan bağını güçlendirici rol oynamaktadır. Ancak 6 yaşına gelince birden çocuk anneden alınmakta ve bu durum gerek çocuk, gerek kadın için başlı başına travma niteliğine bürünebilmektedir.

Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi'nden S. bir yandan bebeğiyle birlikte hapishanede yaşadığı zorlukları anlatırken bir yandan da bebeğinin varlığının yarattığı olumlu etkiyi şöyle paylaşmaktadır:

"A...nın ilkleri hep burada oldu. Bazen sevinçli bazen hüzünlü masum gözleriyle yaşattığı mutluluklar ayakta durmamı ve zorluklarla baş etmemi sağladı."

Çocuğu dışarda olan anneler açısından da sorunlar söz konusudur. Bazıları çocuklarını sadece görüşlerde görebilirken diğerleri hiç görememektedir. Damgalanma ve yalnızlaştırılma yaşayan kadınlardan bazılarında çocukları hiç gösterilmemektedir. Bu durum annelik hakkının ihlal edilmesidir. Sonuç olarak ise çocuğunu hiç görememe, tamamen kaybetme kaygısı yaşanmaktadır.

"Mesela anneler gerçeği var. Yakın zamanda tanık olduğum bir olayı anlatmak isterim. Bir kadın, eşinin arkadaşının tecavüz girişiminin ardından onu öldürdüğü için hamileyken hapishaneye düşüyor. Aşırı stresle çocuk erken doğuyor ve bebek kuvöze alınıyor. Anne ise birkaç gün hastanede tutulduktan sonra cezaevine geri gönderiliyor. İlk çocuğu ve küçücük çocuğu ile ayrılıyor. O kadının ruh halini artık siz düşünün. Emzirme işi bile süt makineleriyle yapılır, hastaneye götürülür. O kadının ruh halini o gözyaşlarını anlatmaya kelimeler bulamıyorum." G., İzmir Kadın Kapalı Hapishanesi

Hapishane bebekler ve çocuklar için verimsiz bir gelişme ortamıdır. Çocukların anneleriyle beraber özgürlüklerinin kısıtlanması başlı başına bir sorunken, uygulamalarla birlikte farklı sorunlar da açığa çıkmaktadır.

Kadın mahpuslarla ilgili araştırma yaparak bir tez hazırlamış olan Sema Suruç hapishanelerde kadınlarla yaptığı görüşmelere dair izle-

nimlerini paylaşırken hapisanelerde çocukların kadınlarla birlikte kalmasının yarattığı olumsuz etkileri şöyle anlatmıştır:

"Cezaevlerinde kadın hükümlülerle yapılan görüşmeler açısından en zorlayıcı anlar çocuklarıyla birlikte cezaevinde kalan kadın hükümlülerle olmuştur. Gerçekten de bir çocuğun annesi ile birlikte cezaevi şartlarında yaşaması ve annenin aldığı cezayı çocuğun da annesi ile birlikte ödemek durumunda kalması kabul edilebilir bir durum olmamakla birlikte aynı zamanda çocuğun anneden ayrı olmasının ya da dışarıda bakacak kimse olmadığına başıboş kalmasının verdiği zararlar açısından da ikilemler yaşanmaktadır. Çocuğu emekleme döneminde olan bir hükümlünün, "yerlerin beton olması nedeniyle çocuğunu yere bırakmadığını, sürekli kucagında taşımak zorunda kaldığını ve bu nedenle çocuğunun emekleyemeden yürümeyi öğrendiğini" anlatması ise cezaevlerinin çocuklara ne kadar uygun olduğu (!) konusunu düşündürmektedir."⁶⁰

"İlk yaş gününü demir kapılar ardında bu sağlıksız koşullarda geçirdi, sevdiklerinin çocukların arasında olması gerekirken, hücrede. Ne denebilir ki devletin adaleti küçük bir çocuğu mahkum etti. 5 Haziran günü apar topar Gebze Cezaevi' ne getirildim. A... bu olaydan psikolojik olarak çok etkilenmişti, sürekli ağlıyordu." S., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

S. devamında da şu bilgileri paylaşıyor:

"Bursa'da siyasi tutsaklar olmadığı için yeni doğan bebeğimle hücrede kalmak zorunda kaldık. Yaşanan bu durum çok üzerinde ciddi etkiler yarattı. Küçük, havasız ve sağlıksız bir ortamda bir bebek nasıl yaşam sağlayabilirdi ki? Gardiyan-

ların bir bebeğe suçlu gibi davranmaları, ihtiyaçlarının karşılanmaması, açlıktan uyuyamaması sebebiyle kendimi çok çaresiz hissediyordum."

Zor bir dönem yaşadım; bilmeliğim ortamda küçük bir çocukla nasıl bir yaşam olur diye sık sorguladım. Bursa'da siyasi tutsaklar olmadığı için hıradan kalmak zorunda kaldık. Yaşanan bu durumum çocuk üzerinde çok büyük etkisi vardı sürekli ağlıyordu. Küçük havasız, sağlıklı bir ortamda bir bebek nasıl yaşam sağlayabiliriz dediklerimin bir bebeği suçlu gibi davranmaları, ihtiyaçlarının karşılanması, açlıktan uyuyamaması kendimi inanılmaz çaresiz hissediyordum. Kapılara Baba baba diye vurup ağlaması ilk yaş günü demir kapılar altında bu sağlıklı koşullar arasında geçirdi.

Bir başka mahpus da hapisanede büyümek zorunda kalan çocuklar için gözlemlerini şöyle aktarıyor:

"O ruh hali yanındaki çocuğu da etkiler ve cezaevinde büyüyen çocuklar -ki belli yaşa kadar aile yanında kalırlar- daha durgun, bazen daha huysuz ve de çabuk büyüye biliyorlar. Çocuksu tavırlardan uzaklaşma anlamında. Çocuk için kapatılmışlığın travmatik etkileri daha derin olur. Ve hayat boyu da üzerlerinde taşınır." G., İzmir Kadın Kapalı Hapishanesi

Çocuklar ve anneleri her şeyden önce güvenlik hassasiyetiyle ortaya çıkan arama, sayım gibi uygulamalardan uzak tutulmalıdır. Türkiye'de bu türlü bir anlayış söz konusu değildir. Sayımlar, aramalar vb. çocukların gözlem alanının içerisinde gerçekleşmekte, hatta bazen çocuklar da bu tür uygulamaların bir parçası olabilmektedir.

Bu konuda birçok hapisanede kalmış olan mahpus şöyle bir örnek veriyor:

"Yine koğuş aramalarının uyuşturucu şüphesi nedeniyle köpeklerle yapılması durumu da Antalya L Tipi Cezaevi'nde olan ve özellikle uyuşturucu suçundan tutuklananların oldu-

ğu koğuşlarda yapılan yaygın bir uygulama ve bu koğuşların çoğunda küçük çocuklar bu manzarayı izlemek zorunda bırakılıyordu." M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Bir seferinde küçük bir çocukla karşılaştım, hiç unutmuyorum o kadar minik, tatlı ve bir o kadar korkulu gözlerle etrafına bakıyordu ki o an gidip ona sarılmadan edememiştim. Annesinin giysileri sorun olunca X-ray cihazının yanında bulunan boş bir odada kadıncağz tüm kıyafetlerini çıkartıp bir çarşafa sarınarak geri dönmek zorunda kalmıştı. O sırada o çocuk annesini çarşaf içinde görünce üzerindeki kıyafetleri, ayakkabısını çıkartmaya çalışmıştı. O kadar korkunç bir manzara olsa da (üstelik X-rayin diğer tarafında askerler de bulunuyordu) herkes o an normal bir durum gibi gülebiliyordu. Çocukların bile "öten", sinyal veren kıyafetleri çıkarılmak zorunda. Hatta biberonlu olan çocukların cezaevine dönüşlerinde mamaları kalmışsa o mama dökülmek zorunda, çünkü içeriye yiyecek alınmıyor, yasak." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

Güvenlik gerekçesiyle yapılan uygulamalar yanında çocukların fiziksel gelişimi açısından gerekli olan beslenme koşulları da yetersizdir. Bu durum bebeğini emziren kadınlar açısından da geçerlidir. Çocuklar açısından günlük iaaşe bedeli 7,5 TL'dir.⁶¹ Bir bebeğın ya da çocuğın fiziksel ve zihinsel gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmesi için gerekli olan besinler bu bedel ile edinilemez.

"Beni en zorlayan durum A'nın (Burada bebeğinden bahsediyor) hasta oluşu, koşulların yetersiz oluşu. Hiçbir şey yememesi, yemek konusunda alternatif olmaması, idareden

61 26/05/2005 tarihli ve 25978 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Hükümlü ve Tutuklular ile Ceza İnfaz Kurumu Personelinin İaaşe Yönetmeliği*, 4 ve 5. maddeler

çocuk için yapılması istenen çorbanın yapılmaması mama ihtiyacının zamanında yapılmaması." S., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Adli odada çocuklar var. Onların kreş, oyuncak vb. ihtiyaçları zaten karşılanmıyor. Tüm gün odada aileleriyle mahpus kalıyorlar. Ayrıca beslenme durumları da oldukça sorunlu. İdare iki kutu süt ve meyve suyu ile geçiştiriyor ihtiyaçlarını." A., Batman Hapishanesi

Anneleriyle hapishanede kalan çocukların sağlığa erişimlerinde de sorunlar yaşanabilmektedir. Aşağıda aktarılacak iki örnek bu konuda bilgilendirici olacaktır. İlk örnekte hasta çocuğu yanında kendisi olmadan hastaneye götürülen bir kadın mahpusun, ikincisinde ise böbrek hastası bir çocuğun annesinin anlatımlarını bulabilirsiniz.

"A. burada olduğum sürede 2 defa acil çağrılıp hastaneye götürüldü. Her hastaneye götürüldüğünde ikimiz için de ıstırap halini alıyordu. Gardiyanlar eşliğinde annesinden koparılıp götürülüyor ne kadar tepki gösterilse de yasa gereği böyle olması gerektiğini ifade ediyorlar." S., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Ayrıca yanımda olan oğlum kronik böbrek hastası. Burası koğuş sistemi cezaevi. bu yüzden de oğlum çok sık rahatsızlanıyor. Çünkü hijyenik bir ortam sağlayamıyorum. Bunun için tek odalı bir cezaevine gitmek istiyorum. Defalarca sevimi yazdım ama olumsuz sonuçlandı." N., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

En temel ihtiyaçlardan birisi de zihinsel gelişimin sağlanması için, yaşlılarıyla yan yana gelebilme, oyuncaklarla oynayabilmedir. Kadınların çocuklarıyla birlikte kaldığı hapishanelerde oyun parkı, kreş gibi alanlar az sayıda örnek dışında söz konusu değildir.

Türkiye'deki kaç hapisanede kreş bulunduğu, kadın hapisanelerinin hangilerinde kreş olduğu, kreşlerde özel personel bulunup bulunmadığı ve mahpus annelerle kalan çocuklar için hangi hizmetlerin verildiği sorulduğunda Adalet Bakanlığı tarafından bu sorulara şöyle cevap verilmiştir:

“1. Kadın kapalı ceza infaz kurumlarında ve kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde kreşler bulunmakta ve annesinin yanında kalan çocuklar kreş hizmetlerinden faydalanmaktadır.

2. Kadın kapalı ceza infaz kurumlarında kreş alanları ve oyun odaları bulunmaktadır.

3. Kurum kreşlerinde mümkün olduğunca görevli personel bulundurulmaktadır.

4. Kurumlarda aile eğitim programları eğitim alan kurum uzmanları tarafından yürütülmekte hem hükümlü annelere hem de kurum personeline bu eğitimler verilmeye devam edilmektedir. Ceza infaz kurumunda bulunan kurum kreşleri dışında annesinin yanında kalan çocukların MEB'e bağlı anaokullarından faydalanması sağlanmaktadır. 5275 Sayılı CGTİHK'da belirtildiği üzere; annelerinin yanında kalan çocukların mama, bez, süt gibi masrafları devlet tarafından karşılanmakta ve bu çocukların bakımı ile ilgili gerekli düzenlemeler kanunda belirtilmektedir. Çocuklar 6 yaşına kadar ceza infaz kurumlarında annelerinin yanında kalmakta, 6 yaşını dolduran çocuklar ailesine, vasisine ya da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı İl Müdürlükleri'ne teslim edilmektedir.”⁶²

Oyuncaklar konusunda sınırlamalar söz konusudur ve kimi yerlerde

62 Adalet Bakanlığı'nın CİSST tarafından yapılan bilgi edinme başvurusuna 24 Haziran 2015 tarihinde verdiği cevaptan.

çocukların yaşlılarıyla birlikte oyun oynama şansı hemen hemen hiç olamamaktadır. Bu durum zihinsel ve fiziksel gelişimi olumsuz etkilemekte, bir çok eksiklik ve sorunu beraberinde getirmektedir.

Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi'nde bebeği ile birlikte kalmakta olan S. bebeği ile diğer kadın mahpusların oyunlar oynadığını, ilgilendiklerini ama bunun yeterli olmadığını belirtip şunları aktarıyor:

"Televizyonda her gördüğünde attığı sevinç çığlıkları "bebuş" diye izlemesi beni çok etkiliyor. Oyun arkadaşlarının yaşlıları olmaması..."

0-6 yaş gurubu bir çocuk için annesi ile sağlıklı ilişki kurması kadar, babası ile sağlıklı ilişki kurması da önemlidir. Türkiye hapishanelerinde bunun koşulları sağlanmış değildir. Çocuklar babalarıyla düzenli görüşme olanağı bulamamakta, üstelik bazı görüşler kapalı şekilde yapılmakta, yakından iletişim kurma şansı yakalanamamaktadır.

"Her görüş günü davranışları, yaklaşımları farklı oluyordu (Bebeğinden bahsediyor). Hep "baba baba" diye ağlıyordu. Görüşe gittiğimizde, kapalı görüşlerde cama isyan edercesine vurması, baba baba diye ağlamaları bizleri çok etkiliyordu. Koğuşa geldiğinde ağlayarak uyuya kalması, o gün hiç mutlu olmuyordu hep ağlamaklı durumu anne-baba arasında kalması onu çok zorluyordu. (...) Kapı açılınca babasına gideceğini bilmesi, babasını gördüğünde verdiği tepkiler, babasını görünce ne yapacağını bilmemesi beni bu durum çok duygulandırıyor." S., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Fiziksel Sağlık" başlığında da belirttiğimiz sağlıklı bir çevre; yeterince ışık ve hava alan, ısınan, geniş, temiz, hijyen koşullarına uygun koşullar hamile kadınlar için önemli bir ihtiyaçtır. Hamile kadınlar özel bir bakıma ihtiyaç duyarlar.

Bunun yanında özel bir beslenme programına da ihtiyaçları vardır. Sık sık jinekolojik muayeneye ihtiyaç duyan hamileler için sürekli bir kadın doğum uzmanının bulunması elzemdir.

Türkiye’de kaç hamile mahpus kadının olduğu bilinmemektedir. “Sağlık” başlığında belirttiğimiz olumsuz koşullar düşünüldüğünde, ortamın hamile kadınlar için ne kadar elverişsiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Koşu ya da hücrelerin küçük, kalabalık, yeterince hava almayan konumu hamile kadınları kötü etkileyebilir. Aynı şekilde sürekli doktora görünme şansının olmaması, hamile kadınların da diğer mahpuslar gibi hastaneye gidiş gelişlerde ring aracında ve sağlık görevlisi olmaksızın götürülmeleri, hapishanelerde kadın doğum uzmanının bulunmaması hamile kadınlar için ciddi sorunlar teşkil edebilir.

Çocuklu ve hamile kadın mahpuslara ilişkin önerileri şöyle sıralayabilmek mümkündür:

- Küçük bebeği olan veya hamile kadınların hapsedilmesi uygulamasına, suç tipine bakılmaksızın son verilmelidir. Onlar için hapsedilmenin alternatifleri üzerinde durulmalı ve hayata geçirilmelidir. Bu gerçekleştirilene kadar kadınların kendini suçlamayacağı, bebeğiyle sağlıklı bir ilişki kurarak annelik hakkını kullanabileceği, bebeğin sağlıklı fizyolojik ve zihinsel gelişimini sağlıklı şekilde tamamlayacağı bir ortam oluşturulmalıdır.
- Psiko-sosyal hizmetlerde anneler açısından destek planlamasına, anne- çocuk ilişkisinin sağlıklı şekilde kurulması, çocuğa da destek verilmesi gibi süreçler dahil edilebilir.
- Anneleriyle beraber hapiste tutulan çocuklar için kreşe gitme imkanı sağlanmalı, hapishane içerisinde olmayan, dışardaki çocuklarla da bir araya gelinebilecekleri ortam oluşturulmalıdır. Kreşlere

emzirme gibi gereklilikler de göz önünde bulundurularak mahpus annelerin de çocuklarıyla beraber gitme olanaklar yaratılmalıdır. Söz konusu kreşler yeterli nitelikte olmalı, buralarda çocuklar uzmanlar eşliğinde, yeterli zaman geçirebilmelidir.

- Çocukların sosyalleşme olanakları artırılmalı, oyuncak sınırlanması, özellikle uzmanlarca çocukların gelişimi için önemli görülenler bakımından, kaldırılmamalıdır.
- Anne, baba ve çocuğun aynı anda, bir günü kapsayacak şekilde, sıklıkla ve açık görüş yapması sağlanmalıdır.
- Kadınların bebekleriyle birlikte belli aralıklarla dışarı çıkması ve çocuk, baba ve annenin birlikte vakit geçirmesinin koşulları sağlanmalıdır. Bu konuda şiddet faili eşler açısından farklı bir düzenleme getirilmelidir.
- Çocukların da kaldığı hapishanelerde sürekli bir çocuk doktoru bulunmalı, tüm çocuklar mahpus anneleri eşliğinde, en kısa sürede hastaneye ulaştırılabilmelidir.
- Çocukların, emziren annelerin ve hamile kadın mahpusların beslenmesine ilişkin listeler ayrı olarak ve beslenme uzmanları tarafından hazırlanmalıdır. Söz konusu beslenme listeleri ihtiyaca göre olmalı, yeterli ve nitelikli besin sunulmalıdır.
- Üst araması, sayım vb. güvenlik gerekçeli uygulamalar çocukların tanık olamayacağı ve etkilenmeyeceği şekilde gerçekleştirilmelidir.
- Hamile kadınlara özel bakım ve sağlık hizmetleri sağlanmalı, doktora gidiş gelişler kolaylaştırılmalı, düzenli jinekolog kontrolü sağlanmalıdır. Dışarıya gidiş gelişlerde ring araçları, kelepçeler vb. kullanılmamalı, sağlık personeli eşlik etmelidir.

LBT'LER

Türkiye'deki kadın mahpusların bir kısmı LBT (lezbiyen, biseksüel, trans) bireydir. LBT mahpuslar, kadın mahpusların yaşayabilecekleri sorunları yaşadıkları gibi heteroseksüel kadınlardan farklılaşan başka bazı sorunları da bulunmaktadır. LBT mahpuslar, kadın olmaktan kaynaklı yaşanan ayrımcılığın yanında LBT olmaktan kaynaklı da ayrımcılığa maruz kalırlar. Bu ayrımcılık sadece idareler ve personel tarafından değil, heteroseksüel mahpuslardan doğru da gelişebilmektedir.

LBT mahpusların yaşadıkları sorunları tecrit edilme, cinsel yönelimini gizlemek zorunda kalma, damgalanma, kantinden ihtiyaçlarını karşılayamama, hormon gibi özel ihtiyaçlarını giderirken sorunlarla karşılaşma gibi başlıklar halinde sıralayabiliriz. Bu konuda ayrıntılı bilgiyi derneğimizin yayınladığı Türkiye'de LGBTİ Mahpus Olmak kitabında bulabileceğiniz için ayrıntılarına burada girmeyeceğiz.

" LGBTİ arkadaşlara yönelik söylenecekler var elbette. Ama bu konuda toplumun "hastalık" olarak gördüğü bir durum

söz konusu ve burada kadınlar cinsel yönelimlerinden ötürü ya disiplin cezası alıyor ya da sessiz kalarak kendi kimliklerini gizliyorlar." Z., Sincan Kadın kapalı Hapishanesi

Başka bir mahpus da şunları aktarıyor:

"Bunlar için de en çok sıkıntı yaşayanlar LGBTİ bireylerdir. Toplumsal algıyı tahmin edersiniz. Zaten bu toplumsal olarak takıntı olmuş. Mesela iki kadının aynı yatakta uzanması direkt öyle bir algı oluşturuyor ve yasaklanıyor. Pencerelerine perde asmışlardı, onlar indirildi. Yani sürekli göz önünde tutuluyorlar. Sürekli gözetim altında olmak zaten işkence." Z., Sincan Kadın kapalı Hapishanesi

YABANCILAR

"Her işleri bir şekilde konsolosluk üzerinden yapılmak durumunda. Bilebildiğim kadarıyla aralarında belli protokoller olan ülkeler için hükümlünün cezasını kendi ülkesinde çekme imkanını yaratan transfer işlemleri oluyor. Ama konsolosluklar üzerinden yapılan bu işlemler genelde ilgisizlikten olamıyor. Bazıları kendi ülkesinin cezaevi koşulları daha zor olduğundan Türkiye'de cezasını yatmak istiyor ama ülkesinde yatmak isteyenler de ilgisizlikten, parasızlıktan vs. gidemiyor. Aileleri de gelmediğinden yıllarca kimseyi görmeden içerde kalıyor. (...) Aklıma gelmişken; yabancı uyrukluların ve de ailesi yurtdışında yaşayanların yaşadığı bir sorun da ailelerin ziyarete gelebilme koşulları. Daha doğrusu hiçbir mantığı olmayan "yasalar" nedeniyle yaşadıkları. Ailelerin önceden konsolosluklar üzerinden ya da dilekçeyle direk kendilerinin direk bakanlığa başvurup neredeyse bir ay önceden izin almaları gerekiyor. Aileler izin alsa ve kapıya gelse dahi o izin UYAP'a düşmemişse görüşemiyorlar. Oysa kayıtlarda aile nüfus kütüğü var ve gelenin anne baba ya da kardeş olduğu net biliniyor ama adalet bakanlığı izni olamadan görüş yapamıyorlar." M., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

Yabancılar cinsiyete bağlı olmaksızın birçok sorunla karşılaşmakta ve sayıları her geçen gün artmaktadır. Yabancı kadınlar açısından ise çok katmanlı dezavantajlar söz konusudur. Bu konuda ayrıntılı bilgiyi derneğimizin yayınladığı Türkiye’de Yabancı Mahpus Olmak kitabında bulabileceğiniz için konunun ayrıntılarına burada girmeyip sorunları özetlemekle yetineceğiz.

Yabancı kadın mahpusların büyük bir kısmı yukarıda tespit edilen sorunları fazlasıyla yaşamaktadır. Bunlardan birisi adalete erişim sorunudur. Bu mahpusların büyük bir kısmı Türkçe bilmemektedir. Davalarına, Türkiye barolarından avukatlar CMK servisleri aracılığıyla atanmaktadır. Bu atamalar kimi zaman yargılama süreçlerinden hemen önce yapılmakta bu da avukatla mahpusun görüşme imkanını ortadan kaldırmakta, yargılama süreçlerinde yeterli hukuki destek alamamaktadır.

Hapishanedeki hak ihlalleri bakımından da benzer bir durum söz konusudur. Zaten “adalete erişim” başlığında belirttiğimiz gerekçelerle, kadın mahpuslar hakları ve haklarını nasıl kullanacakları konusunda yeterli bilgiye sahip değilken yabancılar açısından yasa ve usulleri anlamak daha da zorlaşmakta, itiraz ve şikayetlerde bir de dil engeli gündeme gelmektedir.

Hükümlülerin dışardaki hukuki işlemleri vasiler eliyle yürütülmektedir. Türkiyeliler açısından aileleri veya arkadaşları vasilik işlerini yürütmektedir. Yabancılar söz konusu olduğunda, kendilerini hiç tanımayan ve onlarla iletişime geçmeyen vasilerin atanması durumu karşılaşılabilmektedir.

Yabancı kadınlar yalnızlaştırılmayı da daha yoğun yaşamaktadır. Hapishane dışındaki sosyal çevreleri diğer kadınlara göre daha sınırlıdır ya da yoktur.

Yabancı mahpusların aileleriyle görüşebilmesi için yerine getirilmesi gereken prosedür de farklıdır. Örgütlü suçlardan yargılanmış ya da yargılanmakta olan mahpusların aileleri ziyaretlerini 15 gün önceden Adalet Bakanlığı'na, diğer mahpusların aileleri ise 1 hafta önceden ilgili savcılığa bildirmek zorundadır. Haliyle ülkesinden uzakta, tek bir yakınını dahi göremeden yıllarını geçiren mahpuslar vardır. Bu durum travmatik etkiler yaratabilmektedir.

Sağlığa uygun olmayan koşullar yabancı kadınlar açısından da geçerlidir. Ancak dil engeli bu konuda da sorunları arttırıcı rol oynamaktadır. Doktora muayene olmak için Türkçe dilekçe yazma zorunluluğu, rahatsızlıklarını yeterince anlatamama, tanı ve tedavi sürecini zorlaştırmaktadır.

Hem ailelerinden uzakta olan, hem de şiddet deneyimleri ve travmalar bakımından Türkiye vatandaşı kadınlarla benzer özellikler gösteren yabancı kadınların da psiko-sosyal servislere fazlasıyla ihtiyacı vardır. Ancak yabancı dil konuşabilen personelin yetersiz olması, dil bilme sorunu bu tür servislerden yararlanmayı da zorlaştırmaktadır.

Atölyelerde çalışmaların önünde hukuki bir engel olmamakla birlikte dil ve kimi zaman bürokratik engeller nedeniyle çok az çalışma şansı bulabilmektedirler. Aileleri tarafından para gönderilmeyenler diğer mahpusların işlerini yaparak hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır.

Yabancı kadınların katmanlı olarak dezavantaj yaşamaları, şiddete daha açık hale gelmelerine yol açmaktadır. Ekonomik sorunları daha fazla olan, katmanlı ayrımcılık yaşayan, dil engeli ve iletişim sorunu olan kadınların şiddet ile karşılaşma ihtimali daha fazladır.

Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi'nde kalmakta olan M. Antalya Hapishanesi'nde kaldığı dönem tanıdığı iki yabancı kadın mahpus

A. ve V. nin yaşadıkları sorunlar üzerinde yabancı kadın mahpusların birçok sorununu şöyle anlatıyor:

"Şu an ikisi de Ankara Sincan Cezaevi'ne sürgün edilmiş durumda. Bunların ziyaretçileri yok, bakabilecek kimseleri yok ve Antalya'da iken cezalarından kaynaklı çalışma koşulları da olmadığından hiçbir gelirleri de yoktu. Biri Türkiyeli biriyile evli ve hamileyken girdiği cezaevinde doğurduğu çocuğu "sevgi evleri" denilen çocuk esirgeme kurumunda tutulduğundan çocuğunu göremiyordu. ....'lı olan ise erkek arkadaşı dışında Türkiye'de tanıdığı kimse yok. Ailesi gelemiyor, vasisi dışında görüşebileceği kimse yok. Cezası kesinleşince bilgisine başvurulmadan tanımadığı birini vasi olarak atamışlar. Vasisini değiştirmek istiyor ama mahkeme vasisine ulaşamıyor ya da uğraşmıyor ve adı dışında hakkında hiçbir şey bilmediği vasi sayesinde hiçbir resmi işlemini de yapmıyor.(...) Yaşadıkları dil sorunu yüzünden mahkemelerde doğru düzgün savunma yapamıyorlar, atanan avukat, tercüman, vasi hepsi de mağduriyetlerine mağduriyet ekliyor. Hiçbir şeye itiraz etmiyorlar, çünkü itirazlarının yanmasından korkuyorlar. Cezaevi mutfağında temizlik işlerinde çalışıyor çoğu ve ve koşullarda maddi durumu iyi olan mahkumların temizlik vb. işleri karşılığında sigara, temizlik malzemesi gibi ihtiyaçlarını karşılıyorlar. "

"Yabancıların da ciddi sorunları var. en önemlisi dilsizlik, en büyük "vatansızlık"! Yalnızlaştırıyor bu da kadını." Z., Sincan Kadın kapalı Hapishanesi

KIZ ÇOCUKLARI

Kız çocukları kadınlar için belirtilen sorunların birçoğunu benzer şekilde yaşarken, bir yandan da çocuk olmaktan kaynaklı sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca şiddet gibi travmatik etkiler yaratan bir takım fiillerle karşılaşan çocuklar için vakadan etkilenme düzeyi farklıdır ve sonuçlar çok daha vahim olmaktadır.

01.04.2016 tarihli verilere göre kız çocuklarının (12- 18 yaş arası) sayısı toplamda 75'tir.⁶³ Adalet Bakanlığı'na Türkiye'de hangi hapis-hanelerde kız çocuğu kaldığı sorulmuştur. Adalet Bakanlığı'nın cevabında hükümlü kız çocuklarının, Denizli/ Bozkurt Kadın Açık ve Çocuk Eğitim Evi'nde kaldığı belirtilmiş olup sayı verilmemiştir.⁶⁴

Bilgi edinme başvurusu cevabından da anlaşılacağı gibi kız çocuklarının Denizli/ Bozkurt Kadın Açık ve Çocuk Eğitim Evi'nde kalanları dışındakiler, çocuk hapisanesinde değil yetişkinler için yapılmış ha-

---

63 <http://www.cte.adalet.gov.tr/>

64 Adalet Bakanlığı'nın CİSST tarafından yapılan bilgi edinme başvurusuna 17 Kasım 2015 tarihinde verdiği cevaptan.

pishanelerde kalmaktadır. Bir başka deyişle kız çocukları yetişkinler için inşa edilmiş ve düzenlenmiş hapisanelerde, yetişkinlerle ilgili olarak görevlendirilmiş personelle birlikte kalmaktadır. Bu durum, çocukların sosyal etkinliklerden mahrum kalmasından çocuk mahpuslara ilişkin hiçbir bilgi birikimi olmayan personelle karşı karşıya kalmalarına değin bir çok soruna yol açmaktadır.

Kız çocukları açısından hapsedilmenin alternatifleri gündeme getirilmelidir. Bu gerçekleştirilene kadar kaldıkları hapisaneler ihtiyaçlarına uygun düzenlenmelidir. Kız çocuklarının eril şiddete daha da açık bir grup olduğu gerçeği ceza planlama süreçlerine dahil edilmelidir. Çocuklar konusunda uzman psiko-sosyal servisler oluşturulmalı, çocuk istismarına karşı etkin mücadele yöntemleri geliştirilmelidir.

7. SONUÇ

Bugün Türkiye’de kadın mahpuslara ilişkin ayrı bir ceza infaz politikası söz konusu değildir. Bu durum mevcut yasal düzenlemelerde ve bu kitabın da konusu olan uygulamalarda görülmektedir. Kadın olmaktan kaynaklı sorunların çözümü kapsamlı politikaların oluşturulmasıyla mümkün olabilir. Her şeyden önce sorunlar ve ihtiyaçlar açığa çıkartılmalıdır. Bu noktada başta hapishane ve kadın hakları alanında çalışan sivil toplum örgütleri olmak üzere tüm ilgili sivil toplum örgütleriyle işbirliğine gidilmelidir.

Personel ve mahpuslarla görüşmeler yapılarak sorun ve ihtiyaçlar tespit edilmeli, bu tespitlerden yola çıkılarak talepler de açığa çıkartılmalıdır. Bu çalışmalar, dünyanın çeşitli ülkelerindeki olumlu örnekler incelenerek geliştirilebilir. Ortaya çıkarılan talepler kadın özgünlüğünü göz önünde bulunduran, ayrımcılık ve şiddete karşı, biçimsel eşitlikçi bakış açısından ziyade eşitleyen uygulamalara yer verilen bir takım yasal düzenlemelerle güvence altına alınmalıdır.

Ancak bu da yeterli değildir, yasal düzenlemelerin hayata geçirilebil-

mesi için gerekli alt yapı çalışması yapılabilmelidir. Bu noktada yasa uygulayıcılar baştan aşağı kadın bakış açısıyla şekillendirilmelidir. Gerek ulusal hukuk gerek uluslararası hukuk bakımından, hukuka uygunluğun denetlenebilmesi için etkili mekanizmalar geliştirilmelidir. Bu denetimin bir ayağı olarak hapishaneler şeffaflaştırılmalı, kamuoyunun ve sivil toplumun denetimine açık hale getirilmelidir.

1. CTE bünyesinde, kadın mahpuslara özgü, kadınlardan oluşan uzman bir birim kurulmalı ve infaz süreçleri bu birim tarafından koordine edilmeli, kadınların kaldığı hapishaneler bu birime bağlı idarelerce idare edilmelidir
2. Kadınlar için daha az otoriter yönetim şekilleri oluşturulmalı, asgari güvenlik anlayışı ile hareket edilmeli, sivil personelle muhatap olunması anlayışı esas olmalı, güvenlik personeli istisnai durumlarda devreye girmelidir
3. Kadınların erkekler için dizayn edilmiş hapishanelerde tutulması uygulamasına son verilmelidir
4. Kadınların kaldığı yerlerde yeterli kadın personel görevlendirmesi yapılmalıdır
5. İhtiyaçlara uygun sayıda kadın personel görevlendirmesi yapılmalıdırMahpusların kullanımına açık alanlar kadınlar için de inşa edilmeli, tüm mahpusların eşit şekilde yararlanması sağlanmalıdır
6. Talep halinde kadınlar ring aracının içerisinde sadece kadın personelle yolculuk yapabilmelidir
7. Kadınların kaldığı hapishanelerde erkek personelin kadınların

yaşam alanlarına (banyolar, koğuşlar, havalandırma alanları vs.) girişi yasaklanmalıdır

8. Tüm hapisaneler içerisinde mahpuslar arası sosyalleşme olanakları arttırılmalı, bu olanaklara ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar da eşit şekilde ulaşabilmelidir
9. Kadınların hapisane dışındaki sosyal çevreleri ile iletişimini kuvvetlendirici uygulamalar geliştirilmeli, görüş, telefon hakkı gibi konularda sınırlamalar kaldırılmalı, buna ağırlaştırılmış müebbetler de dahil edilmeli, tüm görüşler açık olmalıdır
10. Kadınlar aile ve sosyal çevrelerine yakın yerlerde tutulmalı, bu amaçla yapılacak sevk talepleri karşılanmalı, görüşler için yapılacak yol masrafları en aza indirilmeli, uzun yoldan gilinecekse görüş saatleri uzatılmalıdır
11. Kapalı hapisanelerde de, yapılacak düzenlemeler çerçevesinde kadın mahpusları hapisane sonrası yaşama adapte edebilmek için kadınların dışarıya çıkma koşulları sağlanmalıdır
12. Koğuş ya da hücre içerisinde çiçek yetiştirme konusundaki yasaklamalar kaldırılmalıdır
13. Kadınların organize edilmesine aktif olarak katıldığı etkinlikler, atölyeler düzenlenmelidir
14. Telefon ve yazışma hakkı üzerindeki sınırlamalar tali olmalı, istisnai durumlar mevzuatta açıkça belirtilmelidir
15. Sayım, arama, disiplin cezası gibi kontrol hissini arttıran uygulamalar istisnai olmalı, disiplin cezaları yerine, akran desteği, terapi gibi alternatifler denenmelidir

16. Eril şiddete karşı güçlendirici atölyeler yapılmalı, bu çalışmalara kadın güvenlik personeli de dahil edilmelidir
17. Şiddet vakalarının şikayeti için etkili, gizli mekanizmalar oluşturulmalı, soruşturma sürecinde kadın mahpus beyanı esas alınmalı, aksini ispat yükünün idareye ait olduğu kabul edilmeli, şikayetçilerin herhangi bir yaptırım ya da izolasyon yaşamayacağı garanti edilmeli, 6284 Sayılı Yasa etkin olarak uygulanmalı
18. Çıplak arama ve iç beden araması tamamen kaldırılmalı, tarama cihazı gibi araçlar kullanılarak, bulundurulması yasak madde veya eşya bulundurup bulundurulmadığı tespit edilmeli, cihazla dahi olsa beden araması bir tabip tarafından yapılmalı ve kadınlar doktorun cinsiyetini belirleyebilmelidir
19. Tüm arama uygulamaları sıkı şartlara bağlanmalı bu şartlar yasalarda açıkça düzenlenmeli , aramalar erkek infaz koruma ve jandarma görevlilerinin gözetim alanının tamamen dışında gerçekleştirilmelidir
20. STK'lar ile de işbirliği yapılarak, bir takım programlar aracılığı ile kadınlar tahliye sonrası sürece hazırlanmalı, barınma, iş bulma, tahliye sonrası şiddetten korunma gibi konularda danışmanlık hizmetleri verilmeli, özel psikolojik destek programları geliştirilmelidir
21. Şiddet tehlikesi olan kadınlara 6284 Sayılı Yasa kapsamında tahliye öncesi hukuki destek verilmeye başlanmalı, gerekli mahkeme kararları alınmalı, ŞÖNİM ve diğer ilgili kurumlarla iletişime geçilmelidir
22. Temel ihtiyaçlar idarelerce karşılanmalı, televizyon, radyo, telefon kartı, pul vs. de belli sınırlamalar çerçevesinde ücretsiz olarak temin edilmelidir

23. Çalışmak isteyen tüm mahpuslara çalışma olanağı sağlanmalı, kadınlar yetenek, ihtiyaç ve yönelimlerine uygun, meslekler edinmeye yönelik çalışma alanlarına yönlendirilmeli, bu süreçte cinsiyetçi bakış açısı terk edilmelidir
24. Ekonomik desteği olmayan kadın mahpuslar tespit edilmeli ve ihtiyaçları karşılanmalıdır
25. İşçi mahpuslar için maaşlar sendikalarla beraber yeniden düzenlenmeli; zam, prim, fazla mesai ücreti gibi iş yasasından kaynaklanan haklar geçerli olmalı, çalışma saatleri düzenlenmelidir
26. Okuma-yazma bilmeyenler tespit edilmeli, kendi istekleri doğrultusunda, düzenli okuma- yazma dersleri verilmelidir
27. Atölye ve broşür gibi araçlarla, barolarla işbirliği yapılarak infaz hukuku, insan hakları, özelde kadın hakları, CMK ve adli yardım büroları ile ilgili bilgilendirilme sağlanmalıdır
28. Barolar hapishanelerdeki hak ihlalleri ve tahliye sonrası danışmanlık hizmetleri konusunda daha etkin olmalı ayrıca avukatlar ziyaretler konusunda teşvik edilmeli ve desteklenmelidir
29. STÖ'ler ve insan hakları kurumları ile yapılan yazışmaların engellenmemesi için düzenlemeler yapılmalıdır
30. Koşullar ve beslenme koşulları kadın sağlığına uygun şekilde düzenlenmeli, ceza infaz mevzuatında kılık- kıyafet konusunda değişikliğe gidilmeli ve cinsiyet, iklim gibi faktörlere göre esneklik sağlanmalıdır
31. Başta ped olmak üzere hijyen ve temizlik malzemeleri ihtiyaca uygun çeşitlilik ve nitelikte, ücretsiz olarak verilmelidir

32. İlk girişte etik kurallara uygun şekilde, gizlilik esasına dayanarak, mahpusun rızasıyla ayrıntılı muayene yapılmalı, hastalık tespiti halinde hızlı ve nitelikli şekilde tedavi sürecine başlanmalı, bu muayene ve tedavi sürecine ruh sağlığı sorunları da dahil edilmelidir
33. Hapishanelerde sürekli doktor bulunması sağlanmalı, mümkünse kadınların kaldığı yerlerde kadın doğum uzmanları da istihdam edilmeli, düzenli kontrol gerektiren konularda tetkikleri yapılabilmesi, hem mahpuslara hem personele yönelik önleyici ve özeldede kadın sağlığına ilişkin bilgilendirmeler yapılmalıdır
34. Muayene sırasında İstanbul Protokolü'ne uygun hareket edilmeli, somut delillerle ortaya konulmuş açık bir güvenlik tehlikesi söz konusu olmadığı sürece hasta kelepçesiz ve askerin dışarıda olacağı şekilde muayene edilmelidir
35. İhtiyaca uygun sayıda ve nitelikte sosyal çalışmacı, psikolog ve psikiyatrist istihdam edilmelidir
36. Hapishane öncesi hikayeler değerlendirilmeli ve infaz planlama sürecine dahil edilmelidir
37. İstisnai durumlar dışında anti- depresan, uyku ilacı gibi ilaçlar verilmemeli, bireysel ya da toplu terapi gibi yöntemler esasa alınmalı, ciddi ruh sağlığı problemleri yaşadığı için tedavi koşulları yaratılamayan hastaların dışarıda tedavisi sağlanmalıdır

KAYNAKÇA

1. Haznedaroğlu, B., Sözen, F., Mor Güvercin Projesi Sonuç Kitabı, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Yayınları, İstanbul Temmuz 2015
2. Suruç, S., Kadın Hükümlüler: Cezaevi Yaşantısı Ve Tahliye Sonrası Gereksinimler, Ankara 2013
3. CTE Birim Faaliyet Raporu, 2014
4. BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı, CİSST Ceza Adaleti El Kitapları Serisi, Türkçe 2. Baskı 2013
5. Savcı, İ., Adını Kader Koyduk, Kadın Açık Cezaevinden Notlar, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004
6. Keskin, E., Şakran (İzmir) Cezaevi Gözlem Raporu, Gözaltında Cinsel Taciz ve Tecavüze Karşı Hukuki Yardım Bürosu, 22 Mayıs 2012
7. Kılıçoğlu, B., Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Türkiye Cezaevlerinde Bulunan Hasta Mahpusların Durumunun Uluslararası Metinler Işığında Değerlendirilmesi: Hapisdışı Yöntemlerin Olgunlaştırılmasında Uluslararası Arayışlar Ve Hasta Mahpusların Konumu, Mayıs- Haziran, Yıl: 27, Sayı: 112
8. www.cte.adalet.gov.tr
9. <https://www.morcati.org.tr/tr/yayinlarimiz/makaleler/8-mor-cati-kadin-siginagi-vakfi/1-siddet-nedir>
10. <https://bianet.org/bianet/kadin/169776-erkek-siddeti-kasim-2015>
11. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/282670/510_cocuk_annesiyile_zorunlu_hapiste.html

"Kadının toplumsallaşmadaki rolünü ve toplumsal karakterini göz önüne aldığımızda kendi başına kapatılmanın bile kadında yarattığı hal ciddi boyutlarda olmaktadır. Her şeyden önce bu gerçekliğin göz önünde bulundurularak özgün yasaların geliştirilmesi -tabii bu da kadınlar eliyle olmalıdır- gerekmektedir." A., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Yeni doğan bebeğimle hücrede kalmak zorunda kaldık. Yaşanan bu durumun çocuk üzerinde çok büyük etkisi vardı, sürekli ağlıyordu. Küçük, havasız ve sağlıksız bir ortamda bir bebek nasıl yaşayabilir ki? Gardiyanların bir bebeğe suçlu gibi davranmaları, ihtiyaçlarının karşılanmaması, açlıktan uyuyamaması sebebiyle kendimi çok çaresiz hissediyordum." S., Gebze Kadın Kapalı Hapishanesi

"Annesinin giysileri sorun olunca X-ray cihazının yanında bulunan boş bir odada kadıncağız tüm kıyafetlerini çıkartıp bir çarşafa sarınarak geri dönmek zorunda kalmıştı. O sırada o çocuk annesini çarşaf içinde görünce üzerindeki kıyafetleri, ayakkabısını çıkartmaya çalışmıştı. O kadar korkunç bir manzara olsa da (üstelik X-rayın diğer tarafında askerler de bulunuyordu) herkes o an normal bir durum gibi gülebiliyordu. Çocukların bile "öten", sinyal veren kıyafetleri çıkarılmak zorunda. Hatta biberonlu olan çocukların cezaevine dönüşlerinde mamaları kalmışsa o mama dökülmek zorunda, çünkü içeriye yiyecek alınmıyor, yasak." Z., Sincan Kadın Kapalı Hapishanesi

TCPS
TÜRKİYE HAPİSHANE ÇALIŞMALAR MERKEZİ
TURKEY'S CENTER FOR PRISON STUDIES

THEA
TÜRKİYE HAPİSHANELER ENFORMASYONU AĞI
TURKEY'S PRISON INFORMATION NETWORK

ACIK
TOPLUM
VAKFI

